

Vókó György

A büntetés-végrehajtási jog szerepe a jogállamban

A bűnözés – mint társadalmi jelenség – elleni küzdelem mindig időszerű, mert az embereket, a társadalmat, a jogállamot vele szemben meg kell védeni. Ennek – egyik, ha nem is meghatározó, de mégis nélkülözhetetlen – fontos része a büntető felelősségre vonás folyamatában, a tágabb értelemben vett büntetőeljárásban a szankciók végrehajtása, és a hozzájuk kapcsolódó járulékos feladatok elvégzése is.

Aiszkhülosz, Euripidész és Szophoklész tragédiájukban, az Elektrában Oresztésszel mondatják a következőt: „Ha a bűnt nem követi büntetés, nincs többé törvény, a világ sem világ, az ember sem ember”. A 2500 évvel ezelőtti tragédiában Oresztész ezt nemcsak mondja, hanem hiszi is kezdettől fogva. Horatius megfogalmazásában „A bűnt nyomon követő kísérője a büntetés”. E nélkül nincs büntetőjog sem.

A bűnelkövetés – mint személyiségbeli probléma –, a bűnözővé válás okai, háttere – mint az egyén és környezete közötti kapcsolat konfliktusa – ősidők óta foglalkoztatja az embereket.

Viszonyunk e jelenséggel kapcsolatban mindvégig ellentmondásos, mert a kriminalitás alakításában sok tényező bonyolult összefüggésben játszik szerepet. A büntetés minden korban szorosan összefüggött az általános társadalom-felfogással, valamint a mindennapi élet körülményeivel. A hétköznapi lét sajátosságai és lehetőségei döntően befolyásolják az alkalmazott büntetéseket is. A csalhatatlannak vélt kinyilatkoztatásokról is utólag derült ki nem egyszer, hogy a történelem, a társadalom túllépett rajtuk.

A bűnözés elleni küzdelem a maga komplexitásában igyekszik világszerte vizsgálni és feltárni az okokat – a kiküszöbölésük érdekében. Mind több az „interdiszciplináris” kérdés, mind több az intézmények szokott működési körén kívüli eső, azaz több intézmény hatáskörének metszéspontjain feltorlóddó gond.

Az egyes tudományoknál a megismerés határai kiterjednek, a társadalmi gyakorlat újabb következményei jelentkeznek. E következmények kölcsönhatásban vannak, és azzal az igénnyel járnak, hogy bizonyos jelenségeket speciális elemzésnek vessük alá. Ebből a szempontból is mindinkább megfelelő figyelem fordul a bűn szankcionálására, a szankciónak a büntető felelősségre vonás folyamatában betöltött szerepére, illetve arra, hogy minden büntetés vagy büntetőjogi intézkedés hatékonysága nagymértékben függ a büntetés-végrehajtási szervek tevékenységének színvonalától.

A büntetőjog azzal tudja betölteni társadalmi szerepét, hogy büntet és véd, amit viszont majd a végrehajtási jog érvényesít. A büntetések végrehajtásának fontosságára rámutatva Deák Ferenc már az 1800-as évek első felében tisztí ügyészi tapasztalatait rögzítve így fogalmazott: „Hiába az anyagi jog tudományos művelése, a büntetésről vallott teóriák kidolgozása és hirdetése, a kiszabás elveinek kidolgozása, ha minden elképzelések megbuknak a diszfunkcionális végrehajtáson”.

Az eredményesség fokozása minden területen megköveteli a módszerek és eszközök felülvizsgálatát, továbbfejlesztését. A cél a bűncselekmény folytán meg bomlott jogi egyensúly helyreállítása, amely a büntető felelősségre vonás hatálya alatt álló személy részére a cselekményéért hátránnyal járó következményt jelent, de a reszocializáció, a reintegráció is hozzájárul a meg bomlott egyensúly helyre állítása fő követelménye érvényesüléséhez.

Kizárólag a szükséges és arányos, valamint az egyénre szabott és értelmes büntetés lehet igazságos, vagyis az, amelyik az emberi jogok tiszteletéről nem feledkezik meg. A büntetés szükséges rossz, de nem szükséges, hogy csak rossz legyen.

A büntetőjog koncepciója és szerkezete középpontjában – legyen szó a tettesről vagy a sértetről – az ember védelmének és tiszteletének kell állnia, melyből levezethető szabadságának korlátja is, amelyet csak annyiban gyakorolhat, és amelynek tiszteletben tartását csak annyiban igényelheti másoktól, amennyiben embertársainak ugyanolyan és éppúgy tiszteletben tartandó szabadságába és jogaiba nem ütközik.

Az egyes szankciók tartalma bizonyos jogfosztás, jogkorlátozás. A büntető felelősségre vonás hatálya alatt álló személy valamilyen jogkorlátozás alatt áll. A legsúlyosabb jogkorlátozást kétségtelenül a szabadságvesztés jelenti, amely tanulmányok és empirikus kutatások középpontjában állt, áll.

Livingstone szerint „A börtönök szervezetétől és igazgatásától függ az egész büntetőrendszer sikere”. A bíró „csak” megállapítja a büntetés nemét és mértékét; de hogy a célját elérje a büntetés, az az elítélt egyéniségén felül a végrehajtás módján is múlik. Vagyis véleménye szerint az ítélet egy forma, aminek tartalmat a végrehajtás ad.

A szabadságvesztés központi helye azonban nem jelentheti azt, hogy a többi, szintén jogfosztással, jogkorlátozással járó szankcióval ne foglalkozzunk. Alapvető jogok korlátozásáról van szó, amelyeknek a törvényben és az ítéletben meghatározott mértékig, határig el kell jutnia, de nem tovább; az esetleges visszaélésekkel szemben is védelmet kell nyújtani.

Nem szabad eltérni, hogy következmény nélküli legyen a normasértés, a cselekmény által megbolygatott szabadságkorlátokat és védelmi köröket újból meg kell szilárdítani, mégpedig a hatékonyság érdekében: gyorsan. Ugyanakkor a bűnelkövető emberben is nemcsak az individuumot, hanem az embertársat is látunk kell. Kihívás a jogállammal szemben, hogy a törvényszegőinek is meg tudja mutatni saját méltóságát és emberségét.

A jogállamiság követelményeinek teljesítésével az új viszonyokhoz kellett és továbbra is kell alakítani a büntető felelősségre vonás egészét. A korszerűsítés, a megújítás minden intézményrendszert, így a bűnelkövetés szankcionálását is kell, hogy érintse.

A jövő tervezése igényli a történelmi múlt ismeretét is, csak annak tudományos elemzése alapján hagyományozhatók át a tradicionális értékek. A tudományfejlődés-elmélet tisztázta minden emberi tudás paradigmátikus előfeltételezettségét és kizárólag csak ebből kiindulva valós értelmezhetőségét.

Úgy látom és remélem, hogy a jogalkotó a több mint másfél évszázados büntetőjogi hagyományok értékeit megtartó kereteken belül igazítja az aktuális kriminálpolitikai irányvonalba a szabályozást, illő koherenciára törekedve. Az elmélet és a gyakorlat tükrében tanulmányozott börtönügyi múltunk arra a következtetésre enged jutni, hogy a fejlődést nem csupán az elhelyezési, a munkavégzési feltételek javítása biztosította – ahogy Lőrincz József kifejtette –, hanem a gazdasági fellendülés, a szellemi gondozás is. Tanulság a múltból az is: nem szabad büntetőjogi szankciót bevezetni anélkül, hogy annak végrehajtási feltételeit a jogintézmény bevezetése előtt ne teremtenénk meg.

A büntetőjogi kodifikáció alapvető célkitűzése volt évtizedek óta a büntetési rendszer differenciáltabbá, gazdaságosabbá tétele. Ez nem valósul meg, ha a végrehajtásra nem helyeznek ugyanilyen figyelmet, hangsúlyt. A büntetési rendszer átalakítását érintő több új jogintézmény pontos tartalma csak a végrehajtásukat érintő rendelkezésekkel együttesen értelmezhető. A meghozott és az elviselt ítélet által tartalmazott szankció közötti különbség létező, a világon az egyes államok beépítik az elítélt esetleges magatartásváltozásának hatásait is a tartamot és a szigor befolyásoló tényezők közé. Burghelli szavaival: A szankciórendszernek bölcsnek kell lennie preventív, emberi és gazdasági szándékaiban, bölcsnek a jogsértőkkel szemben és a jogegység szempontjából éppúgy, mint az áldozat számára.

Az európai uniós joggyakorlat hangsúlyt helyez az „ésszerű hatékonyság kritériumára”. Az arányos, de ugyanakkor hatékony, sőt elrettentő szankció gyakori meghatározási forma az uniós gyakorlatban. Szem előtt kell tartani az „asszimiláció kritériumát”, melynek értelmében az alkalmazandó szankciók skálájának összehasonlíthatónak kell lennie.

A szigorúság kritériuma a szabadságvesztési tételek különféleségeit foglalja magában, hogy megfelelően hatékony, elrettentő legyen a törvényesség – a jogállamiság keretei között.

A büntetés-végrehajtási jog művelése során a hazai igényekre és nemzetközi elvárásokra is figyelemmel szem előtt kell tartanunk, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás a társadalomra legveszélyesebb normasértésekért történik.

A társadalom, a társadalmat alkotó többi ember védelme érdekében, jogai tiszteletben tartásának garantálása szempontjából a bűnelkövetőket felelősségre kell vonni, de akikkel szemben ugyanakkor törvényesen, a jogállamiság követelményeinek, azaz a társadalom igényének megfelelően kell végrehajtani a bíróság által kiszabott büntetőjogi szankciót, az ügyészi intézkedést, de már magát az ezt megelőzően alkalmazott, jogkorlátozással járó büntetőeljárás kényszerintézkedéseket is. Ezek szintén a büntetés-végrehajtási jog tárgyát képezik, mert vagy megelőzik, a szankció tartamába beszámításra kerülnek, meghatározóan jelentős befolyással vannak a szankció végrehajtásának eredményességére (utalok az előzetes letartóztatás elhúzódásának negatív hatására), a büntetésekhez hasonlóan komoly jogkorlátozással járnak – még az ártatlanság vélelmének érvényesülése idején és esetén is –, a büntető igazságszolgáltatás biztosításában szorosan együttműködő szervek (rendőrség, büntetés-végrehajtási szervek stb.) hajtják végre őket.

A büntetés-végrehajtási szervek feladatköre szorosan kapcsolódik a büntető igazságszolgáltatáshoz, melynek folyamatában a büntetőeljárás előző szakaszai; a nyomozási, az ügyészégi, a bírósági szakasz adják létét, és befolyásolhatják hatékonyságát. Korinek László akadémikus véleményét segítségül véve: a büntetés-végrehajtási szakasz nélkül parttalanra, önmagáért valóvá válna az egész büntetőeljárás. Mit ér egy sikeres, gyors nyomozás, az esetleges újabb bűnelkövetés megelőzése szempontjából pozitív nevelő hatást is esetleg kiváltó bírósági tárgyalás – utalok a „morénói pszichodramára” –, a minden szempontból helyénvaló ítélet, ha a kiszabott büntetés, az alkalmazott intézkedés nem vagy nem időben és megfelelően kerül végrehajtásra, ha az elítélt, felelősségre vont személy nem részesül további pozitív ráhatásban a végrehajtása alatt, ha nem kap segítséget a társadalomba beilleszkedéshez.

Megalapozott tudományos törekvés, hogy a büntetőeljárás megindulásától az utógondozás befejezéséig tartó folyamatot, sőt a társadalom megbocsátását is egyben kifejező bűnügyi nyilvántartásból törlést is, mint egységes egészet vizsgáljuk; mint olyant, amely a társadalommal összetükközésbe került személyt hivatott a társadalomba újra visszavezetni, ott elismertetni, éppen a társadalom védelme érdekében.

A bíróság által elrendelt, a törvényben meghatározott büntetés, intézkedés jogfosztó, illetve jogkorlátozó mivolta lényegében akkor realizálódik, amikor a végrehajtásra kerül sor, midőn egy büntetés, büntetőjogi intézkedés és büntető eljárási kényszerintézkedés tartalmától függően valakit ténylegesen börtönben, fogházban fogva tartanak, avagy elveszik a gépjárművezetői jogosítványát, a foglalkozás gyakorlásához szükséges iratokat, kitiltják vagy kiutasítják valahonnan, és eltiltják más, alapvető jogai gyakorlásától időlegesen vagy véglegesen.

Az általános állampolgári jogi helyzetben bekövetkező változásnak a mértéke adja a büntetés-végrehajtási jogi helyzet tartalmát. A büntetés-végrehajtás során kialakuló jogviszonyok ugyanakkor jellegűkből adódóan merőben eltérnek más jogviszonyoktól. Elkülönítésükre már Angyal Pál, Finkey Ferenc és Irk Albert is rámutattak.

A büntetés-végrehajtási jog a végrehajtásban részt vevők feladatait, jogviszonyát szabályozva teszi teljessé a büntető felelősségre vonás folyamatát. A felelősségre vonás hatálya alatt állók jogainak biztosítása *sine qua non* előfeltétele a szankcionálási egyik fő cél, a reszocializáció vagy reintegráció elérésének. A fogvatartotti jogok biztosításával és a hatékonysághoz szükséges mértékű differenciált köteleességek teljesítésének következetes megkövetelésével lehet tökéletes összhang a büntetés-végrehajtási rendszer tartalmi jellegzetességeit tükröző, az elítéltek, illetve a büntető vagy igazgatási felelősségre vonás hatálya alatt állók jogi helyzetére vonatkozó rendelkezések, valamint a büntetőjogi, a büntetőeljárási és a jogállami célok között.

A büntetés-végrehajtási jognak a jogrendszerben elfoglalt helyével kapcsolatban az európai államokban elterjedt, uralkodó felfogás, hogy a büntető anyagi jog és a büntető eljárási jog a bűnügyi jogok körében a harmadik fő „pillér”, a harmadik fő rész a büntetés-végrehajtási jog – amint azt Günther Kaiser professzor

is kiemelte. A büntető anyagi jog büntetéssel fenyeget, a bíróság ezt törvényben szabályozott eljárás során kiszabja, az állam pedig a végrehajtó szervének eljárása során ezt végrehajtja. Az emberközponitú büntető igazságszolgáltatás szempontjából tehát fontos a szankcionálás feltételei és formái mellett a büntetés-végrehajtás is. A büntető felelősségre vonásnak ebben a harmadik, büntetés-végrehajtási szakaszában már a tettesre esik nagyobb figyelem.

A büntető felelősségre vonás hatálya alá kerülő személy a büntetés-végrehajtási szervekkel büntetés-végrehajtási jogviszonyba kerül, mert a büntetés végrehajtására, az intézkedés foganatosítására hivatott szerv és a kötelezett közötti viszonyt a jog szabályozza, amely egyben a jog révén létezik. E rendszer működését meghatározó szabályok összességét a büntetés-végrehajtási jog öleli fel, amely valamennyi büntetésre, intézkedésre nézve meghatározza a végrehajtás célját, elveit, módszereit, a végrehajtásban szereplő személyek és szervek jogi helyzetét, a jogok és köteleességek érvényesítésének módját.

A büntetés-végrehajtási jog új, tudományos fogalmát mindezekre, valamint a tudományos eredményekre is figyelemmel a következőképpen fogalmaznám meg: A büntetés-végrehajtási jog az az önálló jogág, amely a büntetések, a büntetőjogi intézkedések, a büntető eljárási törvényben felsorolt legsúlyosabb jogkorlátozással járó kényszerintézkedések, a szabadságkorlátozást is tartalmazó igazgatási szankciók végrehajtását, annak előkészítését, megkezdését és rendjét; a kapcsolódó járulékos feladatokat, a közreműködő szervek és személyek feladatait; a végrehajtás hatálya alatt álló személy jogi helyzetét (jogait és kötelezéseit), a társadalomba való visszavezetésének, illetve beilleszkedésének módszereit; a jogok és köteleességek érvényesítésének módját (büntetés-végrehajtási eljárás) szabályozza; amelyet széleskörű jogállami biztosíték (garancia) rendszer övez (ügyési törvényességi felügyelet, bv. bírói hatáskör, bírósághoz és ombudsmanhoz fordulási jog, nemzetközi és társadalmi ellenőrzés).

A büntetés-végrehajtási jog oktatása a Rendőrtiszti Főiskolán a 70-es 80-as években elismerésre méltóan bontakozott ki, és egyre erősödött, majd speciális kollégium lett az egyetemek állam- és jogtudományi karain. A rendszerváltozással következett be e jogvédő diszciplína nagy áttörése, előbb jogi szakvizsga tárgy, majd egyetemi kötelező tantárgy lett, és 1990-ben az MTA is elismerte tudományos szerepét, amit később még magasabb fokra emelt.

A jogállamisággal tudatosult nagyobb körben, hogy a büntető felelősségre vonás – amelynek tartalma az állam által bírósági határozat és törvény alapján és szerint alkalmazott alapvető jogkorlátozás – a legveszélyesebb normasértésekért történik, az emberek jogi életébe történő beavatkozás itt mutatkozik meg a legélesebben, s a törvényesség kérdései is nagy súllyal esnek latba. Az esetleges visszaélésekkel, tévedésekkel szemben messzemenő védelmet kell itt nyújtani. Egy hajszállal sem léphető át az a határvonal, amely a jogok gyakorlása és a köteleességek teljesítése között húzódik. A büntetés-végrehajtási jog nagy joganyaggal, illetve segéd- és mellékanyaggal rendelkezik, aminek ismerete – különösen, főként a jogászok számára – nélkülözhetetlen. A tantárgynak éppen ezért megfelelő súlyt, szerepet kell kapnia az egyetemi oktatásban is, minden jogi karon.

A felelősségre vonás hatálya és a jogkorlátozás alatt álló személyek jogi helyzetének jogállami kidolgozása, az európai közösségi joganyagból és jogi gyakorlatból az európai büntetés-végrehajtási jog már évekkal ezelőtti megalkotása és néhány egyetemen oktatása az európai normákhoz és követelményekhez történő mind teljesebb integrációt segítette, segíti elő.

A hazánkat érintő nemzetközi ellenőrzések (pl. CPT) ennek ismerete iránt érdeklődnek már évtizedek óta – nemcsak a büntetés-végrehajtás, hanem a büntető igazságszolgáltatás más szakembereitől is. Azért térnek vissza erre, mert sajnos van okuk rá. Valóban érthetetlen: a jogi szakvizsga büntető részénél a büntetés-végrehajtási joghoz miért a szabálysértési eljárást tették hozzá (még 2002-ben). Azt a választ kaptam, mert kevés a számonkérnivalót nyújt a Bv. tv-r. Csak ennyit tudott az illető bv. jogból, és mégis vállalta a döntést erről. Mint már említettem: óriási joganyag áll rendelkezésre, az alkalmazók egyedülállóan rendszeres és kemény nemzetközi ellenőrzés alatt is állnak, a sajtó- és egyéb nyilvánosságról nem is szólva.

A cél az, hogy a formális jogbiztonság megtartása mellett az igazság érvényre juttatása a leghatékonyabban történjék meg. A közérdek védelme mellett figyelembe kell venni az egyéni jogok szükségleteit, és egyensúlyt szükséges tartani a követelmények között.

Az elmélet és gyakorlat legszorosabb összetartozását kell kimunkálni: az alapelveket konkrét esetekhez, példákhoz kell kötni. Gregorius mondása volt, hogy „a jó élet tudomány nélkül tetszésre talál, de a tudomány az élet nélkül nem teljes” (*Vita bona sine doctrina gratiam habet, doctrina sine vita itengritatem non habet*).

Korinek László írta a *Kriminológia* című nagyszabású művében, hogy a gyakorlat és az elmélet egymásra utalt (288. old.). A gyakorlat problémái generálják az elmélet kutatási irányait, az elmélet pedig – lássuk be – korlátozott hatékonysággal képes fejleszteni a gyakorlatot.

A tudomány és a gyakorlat összehangolása, együttgondolkodása nélkül nincs előrelépés. Finkey Ferenc közel száz évvel ezelőtt jogos felháborodással írta: „nem nagyítok, ha azt mondom; igen gyakran megtörténik, hogy valaki bíró, ügyész vagy ügyvéd lesz anélkül, hogy börtönügyről legalább fejtegetéseket hallgatott volna, vagy addigélé egy modern fegyházat látott volna. Kívánatos – írja ugyanitt – nálunk is kötelező tárggyá tenni a jogalkotók tanrendjében a börtönügyet.”

Tisztelettel azt a tájékoztatást adhatjuk, hogy ez a XX. század végén, 1990-től – a jogállamiság kezdetétől – megtörtént; s azóta a büntetés-végrehajtási jog ismeretanyagát minden évben megújítjuk, a tudomány új eredményeivel bővítjük, szolgálva az oktatást és a gyakorlat hatékonyságát, a jogállamiságot.

Sajnos egy-két jogi karon még nem tudták megoldani ezen – a gyakorlat részéről is nagyon igényelt – jogi szakvizsgatárgy kötelező tantárgyként való oktatását, ami az ott végzettek kedvezőtlen megítélését eredményezi nemcsak a jogi szakvizsgán, hanem később a gyakorlatban is. Sajnos néhány jogi kari vezető besorozású oktató is csak az általa oktatott tárgyal foglalkozva, azt ismerve, annak a primátusával törődve megfelelnek a gyakorlati igények figyelembe vételéről. A

tudomány kötelességének tartom – Finkey Ferencre is hivatkozással –, hogy erre felhívjam a figyelmet.

Kiemelném még, hogy a büntetés-végrehajtási jog elemzésekor mindig egy adott időpontban fennálló helyzetről kaphatunk képet, a következő időpont esetleg már egy új gyakorlati kérdést vagy jogalkotói szempontot hozhat felszínre, amelyre ugyanúgy, mint az egész összefüggésrendszerre, nyomban oda kell figyelniünk. Nem lezárt kérdéstről van szó, hanem folyamatos feladatról.

Keresni kell az előrevitelt szolgáló jogi hátteret, biztosítani az információval ellátottságot, hogy minél nagyobb bizalom alakuljon ki a diszciplína iránt. Mindig szem előtt kell tartanunk: a fejlődés érdekében, a még korszerűbb és hatékonyabb, a humánusot szolgáló állami- és jogi intézményrendszerért – ezen belül ugyanilyen büntetés-végrehajtási rendszerért, az ezt előmozdító büntetés-végrehajtási jogért – dolgozunk, fáradozunk.

A büntetés-végrehajtás feletti kontroll modelljei

Nincs jogállam korszerű büntetés-végrehajtás nélkül, ez utóbbi pedig nem létezhet megfelelő garanciális háttér, a végrehajtás törvényességére is kiterjedő, nemzetközi és hazai garanciális- és kontrollrendszer hiányában. Egy jogállamban ugyanis minden vitán felül állónak kell lennie, hogy a büntetések és az intézkedések, továbbá minden más, személyi szabadságkorlátozással járó szankció végrehajtása olyan állami feladat, amely differenciált – jogi, szakmai, társadalmi – ellenőrzés alatt áll.

Minden olyan esetben, amikor az emberi alapjogokat korlátozzák – így különösen a büntetés-végrehajtás során –, határozott és hatékony védelmet kell nyújtani az emberi jogok megsértésével és megsértőivel, az esetleges hatalommal való visszaéléssel szemben. Ezért most, amikor a Bv. tvr. hatályba lépését követő három és fél évtized elteltével Magyarország új Büntetés-végrehajtási Kódexének megszületése belátható közelségbe került, különös jelentősége van a büntetés-végrehajtás feletti kontroll kérdésének.

A kontroll iránya szerint lehet államon belüli, illetve „nemzetek feletti”, tehát nemzeti és nemzetközi ellenőrzés. Az utóbbin belül pedig létezik univerzális vagy regionális kontroll. Más megközelítésben beszélhetünk külső, azaz a független szereplők által gyakorolt kontrollról, valamint a büntetés-végrehajtási szervezeten belül – a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, vagy közvetlenül a büntetés végrehajtásért felelős Minisztérium útján – érvényesülő „hierarchikus” ellenőrzés rendjéről.

Az ilyen típusú belső ellenőrzést nem minden felfogás tekinti a garancia- és kontrollrendszer valós elemének. Kétségtelen tény ugyanis, hogy a fentiek szerinti belső revíziót végző szervezet alkotmányossági szempontból nem tekinthető függetlennek az ellenőrzött szervtől, így az általa gyakorolt kontroll szükségszerűen önkontroll. Az is nyilvánvaló továbbá, hogy az ilyen típusú ellenőrzés minőségileg különbözik a külső, független szereplők általi kontrolltól. Magam mégis azokkal értek egyet, akik szerint a belső igazgatási felügyelet, a végrehajtási felügyeleti hatóság jogi és szakmai ellenőrzése is szerves része a tágabb értelemben vett garanciarendszernek.

A büntetés-végrehajtás kontrolljával kapcsolatos nemzetközi elvárások egyöntetűen hangsúlyozzák a garancia- és kontrollrendszer belső és külső elemeinek együttes fontosságát. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az új európai börtön szabályokról szóló 2006. évi ajánlása is rámutat arra, hogy a független kontroll csak egy jól működő belső ellenőrzéssel együtt képes hatékonyan biztosítani a végrehajtás szakszerűségét és törvényességét.

A kétfajta ellenőrzés ugyanis nem kiváltja vagy helyettesíti, hanem kölcsönösen feltételezi és erősíti egymást, bármelyik fogyatékossága az egész garanciarendszert gyengíti. Az esetleges félreértések elkerülése végett azt is lényeges hangsúlyozni, hogy a nemzeti független ellenőrzés léte nem a belső, kormányzati ellenőrzés minő-

ségével szembeni alapvető bizalmatlanság megnyilvánulása. Éppen ellenkezőleg, annak további garanciális eszköze, hogy az esetleges törvénysértések, visszaességek, visszaélések megelőzhetők, illetve eredményesen kezelhetők lehessenek, ami egyúttal a végrehajtásért felelős érdeke is. Hasonló módon, a hatékony belső kormányzati ellenőrzés hiánya vagy annak gyengesége, esetleges diszfunkciója esetén, a külső kontroll sem tudja biztosítani az elvárható egyensúlyt, nem tudja és nem is veheti át a belső ellenőrzés feladatát. Az elhangzottak alapján megállapíthatjuk, hogy a két típusú ellenőrző rendszer együttes léte és kiegyensúlyozott működése adhat csak igazi garanciákat arra nézve, hogy a jogfosztó és jogkorlátozó szankciók az emberi méltóság tiszteletben tartásával hatékonyan és átláthatóan kerüljenek végrehajtásra.

Mindezek előrebocsátását követően előadásomban a büntetés-végrehajtás feletti külső kontroll kérdésével kívánok részletesebben foglalkozni. A nemzetközi tapasztalatok egybehangzóan mutatnak rá a külső, független ellenőrzés jelentőségére, s arra, hogy még azon országokban is alapvető fontossággal bír, amelyek büntetés-végrehajtási rendszerei igen fejlettek és átláthatók.

Tekintettel arra, hogy az egyes nemzetállamokban a büntetés-végrehajtás külső független ellenőrzése különféle formákat ölthet, ezért a nemzetközi ajánlások célja nem az és nem is lehet az, hogy az ellenőrzés kizárólagos formáját írják le, azt uniformizálják. Ezzel szemben lehetővé teszik a nemzeti sajátosságokhoz igazodó eltérő kontroll-modellek létrejöttét, feltéve, hogy azok függetlenek, és feladataik el látására képesek.

A büntetés-végrehajtást övező garancia- és kontrollrendszerhez a nemzetközi szervezetek által gyakorolt kontroll mellett hozzátartozik az ügyészségi törvényességi felügyelet, a bírósághoz fordulás lehetősége, a társadalmi ellenőrzés, az elítélt, illetve a büntető eljárási kényszerintézkedés hatálya alatt álló személyek ombudsmanhoz, valamint nemzetközi szervezetekhez fordulásának joga.

A bíróságnak a büntetés végrehajtásában és annak kontrolljában betöltött szerepét vizsgálva megállapítható, hogy az ilyen típusú bírói funkció megjelenése – jőkora késéssel – csak a legújabb kori Európa jogfejlődésének terméke. A bv. bírói jogintézmény pályája a XX. század elején Olaszországból indult, majd a második világháborút követően Portugália és Franciaország honosította meg, míg Magyarországon az 1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet teremtette meg a büntetés-végrehajtási bíraskodást.

A büntetés-végrehajtási bírói funkcióknak alapvetően három, jól elkülöníthető modellje alakult ki. A legrégebbi, a büntetés-végrehajtás folyamatába beavatkozó, a reszocializációs folyamatot irányító bíró. Létrejötté abból a megfontolásból fakadt, hogy amennyiben az állam magát a szabadságvesztés-büntetést reszocializációs lehetőségnek tekinti, úgy ennek a folyamatnak az irányítását garanciális okokból célszerű bírói kézbe adni. Méghozzá olyan bíró kezébe, aki maga nem vesz részt az ítékezésben, hanem kellő szakmai, büntetőügyi tapasztalatokkal felvértezett szakbíró.

A másik modell kiindulópontja alapvetően más, nem érdemi-beavatkozó, hanem formális, jogvédelmi jellegű. A büntetés-végrehajtási bíró e körben nem felügyeli a „büntetőügy” működését, hanem a büntetés-végrehajtás és a – fogva

tartott – állampolgár közötti jogvitában dönt. Az elítélt érdekében akár „büntetés-végrehajtási pert” is indíthat, ha úgy véli, hogy a büntetés-végrehajtási személyzet által alkalmazott vagy elmulasztott módszerek sértették a törvényben rögzített jogait.

A harmadik modellben a büntetés-végrehajtási bíró tulajdonképpen nem önállóan döntő „börtönügyi igazságszolgáltató hatóság”, hanem olyan „büntetés-végrehajtási jogalkalmazó”, akinek az a feladata, hogy az ítélebíróság által kiszabott szankció végrehajtásának jogi kereteit meghatározza, azt az adott esetben módosítsa vagy felülvizsgálja. Lényegében ezt a modellt alkalmazta a magyar jogalkotó is.

A büntetés-végrehajtási bíró jogrendszerünkben nem a büntetés-végrehajtás felügyelője, hanem olyan személy, aki jogosult az ítélező bíróság által hozott büntetést (intézkedést) a végrehajtás menetében – a büntetés céljának, különösen az egyéni prevenció igényeinek megfelelően – a törvény keretei között alakítani.

A jogintézmény lényege, hogy bírói – és ne államigazgatási – határozat szülessen akkor, ha a büntetés-végrehajtás eredményéhez képest válik szükségessé az ítélebírósági döntés módosítása, avagy a szankció megváltoztatása. A büntetés-végrehajtási bíró mindenkire kötelező, valódi bírói döntést hoz a lényeges jogkorlátozások mértékéről, időtartamáról, enyhítéssel vagy szigorítással változtat az ítélebíróság határozatán, adott esetben pedig jogorvoslati fórumként is eljár.

Az új Bv. Kódex tervezete e téren több ígéretesnek tűnő változást is tartalmaz. Tovább bővíti a bv. bíró hatáskörét, egységes bírósági felülvizsgálati rendszert vezet be, megteremti az utólagos bv. bírói eljárás, valamint a jogerős törvénysértő bv. bírói határozatokkal szembeni rendkívüli perorvoslat lehetőségét. Ugyanakkor a 2012. évi CCXXII. törvénnyel bevezetett gyakorlatot folytatva tágabban határozza meg az iratok alapján meghozható határozatok körét, ezzel párhuzamosan szűkíti a fellebbezés lehetőségét, aminek a helyessége legalábbis vitatható. Hasonló fenntartás tehető a bv. bírói bírósági titkár általi helyettesíthetősége kapcsán.

Az ombudsmanhoz fordulás lehetősége a kontrolrendszer másik fontos eleme. A parlamentnek felelős ombudsman intézményét először Svédországban IV. Gusztáv uralkodása alatt teremtették meg a XIX. század elején. Feladata volt, hogy parlamenti megbízottként, az állampolgároknak a közigazgatás túlkapásaival szembeni védelmét és egyúttal a parlament szerepének az erősítését biztosítsa. A szakirodalom első, második és harmadik generációs ombudsmanhivatalokat különböztet meg, mely különbségtétel elsősorban időrendi, de egyben lényegitartalmi sajátosságot is jelez. Az elsőbe a skandináv intézményeket, a másodikba a brit-francia változatot, a harmadikba a relatíve új európai (például a spanyol és az osztrák), valamint a tengerentúli intézményeket sorolhatjuk.

A büntetés-végrehajtás gyakorta képezi fontos területét az ombudsmanok vizsgálatainak, egyes országokban pedig kifejezetten erre specializált börtönombudsmanok is létrejöttek. Ezekben az országokban – amint arra Vókó György professzor úr több helyütt rámutatott – az ombudsman büntetés-végrehajtási jogi szempontból az emberi jogok biztosítása terén egy egyedi ügyekben eljáró panaszforum. Nem végezhet általános megelőző, feltáró vizsgálatokat,

nincs rendszeresen jelen a vizsgált szervnél, ezért nem is láthatja át működésének egészét, nincs benne a büntetőfelelősségre-vonás folyamatában. Az ombudsman szerepe tehát e téren nem törvényességi felügyelet, hanem emberi jogi fórum, egy közvetítő, kiegészítő és helyettesítő jogvédelem a büntetés-végrehajtás területén.

A magyar alapjogi biztos, illetve elődei mindig megkülönböztetett figyelemmel kísérték a fogvatartottak jogainak érvényesülését. Egyedi panaszok alapján vagy hivatalból indított eljárásaik során vizsgálták és vizsgálják, hogy a fogvatartási feltételek megfelelnek-e az alkotmányos jogoknak, különösen az emberi méltóság védelméhez, az adott körülmények között a legmagasabb szintű testi és lelki egészséghöz szükséges alapvető követelményeknek.

Az ombudsmani vizsgálatok többsége napjainkban a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartott elítéltek és letartóztatottak helyzetével összefüggésben indul, de korábban a rendőrségi fogdáknak fogva tartottak is gyakran fordultak panasszal az országgyűlési biztosokhoz, akik több esetben folytattak vizsgálatot idegenrendészeti közösségi szállásokon is. Vizsgálatai közül külön is kiemelés érdemel a büntetés-végrehajtás fogvatartottjainak, valamint a külföldiek idegenrendészeti és menedékjogi fogvatartásának alapjogi összefüggéseit vizsgáló, még az elmúlt évben indított projekt, amelynek végrehajtásában – együttműködési megállapodás keretében – részt vett a Belügyminisztérium Tudományos Tanácsa is.

Szükséges végül megemlíteni, hogy az ENSZ közgyűlésének 2002. december 18-án megtartott 25. ülésén elfogadásra került a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni Egyezmény fakultatív kiegészítő jegyzőkönyve. A jegyzőkönyv két alapvető fontosságú rendelkezést tartalmaz. Egyrészt felállítja a Megelőzési Albizottságot, másrészt minden szerződő fél számára előírja a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzésére nemzeti szinten prevenciók mechanizmus működtetését.

Megállapítható, hogy a nemzeti prevenciók mechanizmus felállításának követelménye nem volt könnyen beilleszthető a hazai garancia- és kontrollrendszer hatályos szerkezetébe. Részint erre is visszavezethető, hogy Magyarország csatlakozására több mint nyolc és fél évet kellett várni. Az Országgyűlés 2011. október 24-én fogadta el a 2011. évi CXLIII. törvényt, amely a nemzeti ellenőrző mechanizmusként az alapvető jogok biztosát jelölte ki, aki ezen feladatát 2015. január 1. napjától látja majd el.

Rátérve a civil kontroll kérdésre, a büntetés-végrehajtás történetében a társadalom többféle szerephez jut. Ennek sajátos formáját jelenti a civil kontroll vagy a társadalmi ellenőrzés, amely a mai modern jogállamok többségében valamilyen formában érvényesül a büntetések végrehajtása vonatkozásában. Lényegét tekintve a végrehajtó hatalom társadalom számára elzárt működési területének a közösség által való ellenőrzése, ami egyúttal az igazságszolgáltatás nyilvánosságának megvalósításához fűződő jogállami követelmény realizálásának is tekinthető.

A külföldi megoldások általános jellemzője, hogy e kontrollról a büntetés-végrehajtási törvény ad szabályozást, továbbá, hogy e bizottságok nem panaszha-

tóságok, vagyis nem rendelkeznek döntési jogkörrel. Feladatkörük többnyire az, hogy az egyes ügyekben feltárt megállapításaikat jelezzék a felettes végrehajtási szervekhez, funkciójuk egyre inkább kiegészül az elítéltek reszocializálását támogató-segítő szereppel.

Magyarországon a börtönök társadalmi felügyeletének gyökerei egészen a XVI–XVII. század fordulójáig nyúlnak vissza. A társadalmi ellenőrzés széles körű elterjedése azonban csak XIX. század utolsó harmadában volt kísérőjelensége a polgári fejlődésnek. Hazai szakirodalmunkban csaknem két évtizede jelent meg a büntetés-végrehajtás civil kontrolljának kérdése – különösen Lőrincz József munkásságának köszönhetően. A kérdés a 90-es évek közepén ugyan a jogalkotás látókörébe is bekerült, megfelelő részletességű törvényi szabályozása, intézményesítése azonban még a mai napig várat magára, és úgy tűnik, ezzel az új Bv. Kódex is adós marad.

A hatályos jogszabályi rendelkezések szerint, a büntetés végrehajtási szervezet – külön megállapodás alapján – a fogvatartás körülményeinek figyelemmel kísérése céljából is együttműködhet társadalmi szervezetekkel, amelyek közül a Magyar Helsinki Bizottság szerepvállalása a legjelentősebb.

A civil kontroll kapcsán is indokolt hangsúlyozni, hogy az nem felügyelet, hanem olyan ellenőrzés, amely a büntetés-végrehajtási jogviszonyban állók közül csak a fogvatartottakat érinti, és nyilvánvalóan nem tud megoldani komoly büntetőjogi, eljárásjogi vagy végrehajtási jogi törvényességi kérdéseket, viszont a problémákat a szakértelemmel rendelkező hatósághoz továbbíthatja. Meggyőződésem szerint a kellő garanciákkal körülhatárolt és törvényesen működő társadalmi ellenőrzés hozzájárulhat a külső kontroll erősítéséhez.

A külső kontroll elemei közül utolsóként, de koránt sem utolsó sorban az ügyészség szerepéről kívánok szólni. Az ügyészség szerepét nemzetközi kitekintésben is vizsgálva az látható, hogy a büntetés-végrehajtás, illetve annak törvényességi felügyelete a világ számos országában bizonyos mértékben vitathatatlanul ügyészi feladat, függetlenül az ügyészség alárendeltségétől, alkotmányos helyzetétől. Tudományos kutatások, nemzeti referátumok is megerősítették, hogy valamilyen formában és mértékben az ügyészséget célszerű bekapcsolni a büntetés-végrehajtásba. Az ügyészség ugyanis az az apparátus, amely a nemzetközi elvárásokban is megfogalmazott, a büntetés-végrehajtást övező külső garancia- és kontrollrendszert – sajátos eszközei és módszerei révén – a leghatékonyabban tudja képviselni és gyakorolni.

Az egyes alapjogok korlátozása során kellően hatékony védelmet kell nyújtani az emberi jogok súlyos megsértésével szemben. Ez olyan feladat, melynek ellátásához az ügyészség rendelkezik kellő hatósági jogosítvánnyal, eszközökkel, szervezettel, szakismerettel és operatív módszerekkel. Általánosságban az mondható, hogy ahány ország, szinte majdnem annyi formában létezik a végrehajtás törvényessége feletti, a nemzeti sajátosságokhoz igazodó ügyészi felügyelet.

A törvényességi felügyelet egyik modellje, amikor az ügyészség – mint hazánkban – széles körben és erős jogosítványokkal látja el a kontrollszerepet. Más országokban az ügyészség a végrehajtás kontrolljában kiegészítő, kapcsolódó

jogvédelmet gyakorol. Eltérő megoldás, amikor a büntetések végrehajtása feletti felügyelet ellátása, illetve maga a végrehajtás is a bíróságok feladata, amihez az ügyész nyújt támogatást. Az ügyészségnek a büntetés-végrehajtás területén vállalt szerepe kapcsán ismert – az eddigi példáktól eltérő – olyan jogi megoldás is, amely az ügyészséget büntetés-végrehajtási hatósági feladatokkal ruházza fel.

Az ügyészségnek a büntetés-végrehajtással, illetve annak külső kontrolljával összefüggésben játszott szerepe az egyes államokban természetesen nem konstans, az különböző irányokba mozdulhat el, erősödhet vagy gyengülhet. Az erősödéssre, a törvényességi felügyelet kiteljesedésére a legjobb példa a magyar modell.

Hazánkban a büntetés-végrehajtás törvényessége ügyészi felügyeletének kezdetei a XIV. századra nyúlnak vissza. A szent korona ügyésze – aki a mai értelemben vett ügyészi feladatokat ellátó személy volt – ettől az időtől kezdve került kapcsolatba a büntetés-végrehajtási tevékenységet ellátókkal, azok felügyeletével.

1871. június 10-én a magyar országgyűlés előtt kihirdetésre került a királyi ügyészségről szóló 1871. évi XXXIII. törvénycikk, amely megteremtette hazánkban az első egységes ügyészi szervezetet, és a bíróságoktól függetlenül működő királyi ügyészek alá rendelte a bírósági fogházakat. A hazai, központilag irányított büntetés-végrehajtási rendszer kialakulását is innen lehet számítani. A törvény jelentőségét mutatja, hogy a rendszerváltozás óta minden év június 10-én ünnepli az ügyészi szervezet az ügyészek napját.

A büntetés végrehajtás törvényessége feletti ügyészi felügyeleti tevékenység súlya és hatásköre az idők folyamán folyamatosan bővült. Mára már sokkal szélesebb területet ölel fel, mint a büntetőjogi szankciók és a büntető eljárásjogi kényszerintézkedések köre. Ezen ügyészi tevékenység nemzetközi vonatkozásai mellett egyre jobban felerősödött és hangsúlyt kapott az emberijog-védelmi szerepkör. E felügyeleti ág fejlődése korántsem volt azonban töretlennek tekinthető. A rendszerváltozás előtt voltak olyan időszakok, amikor politikai megfontolásból, szakmai hozzá nem értésből háttérbe szorították. Az idő azonban bebizonyosította ezen ügyészi munka létjogosultságát és szükségességét.

Így a büntetés-végrehajtási felügyeleti tevékenység az évek folyamán egyre céltudatosabbá szélesebb körűvé vált. Ezáltal megnyílt az út, hogy a magyar ügyészség tradícióinak és a nemzetközi sztenderdekben foglalt elvárásoknak megfelelően elláthassa kontroll szerepét. Az ügyészi törvényességi felügyelet kiteljesedéséhez vezető folyamat meggyőződésem szerint azonban ezzel még korántsem ért véget, abban vannak még bizonyos további garanciális tartalékok.

A bv. felügyeleti ügyészi tevékenység elmúlt évi mutatói jól tükrözik az európai uniós kötelezettségek folytán is jelentkező folyamatos feladatnövekedést. A 2012. évi vizsgálatok száma csaknem elérte a 10 ezret, az ügyészi intézkedést igénylő kezdeményezések száma megközelítette a 15 ezret. Az ügyészségre 2 600 büntetés végrehajtási tárgyú kérelem, panasz, egyéb beadvány érkezett. A főügyészségek mintegy 25 ezer bv. bírói határozatot értékelték, több mint 13 ezer bv. bírói meghallgatáson vettek részt; jogszabálysértés miatt az ügyészek 33 esetben éltek rendelkezéssel és 84 felhívást bocsátottak ki.

A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a végrehajtás különböző területeinek átfogó ügyészi vizsgálatai, kiegészülve az egyéb felügyeleti eszközökkel, a büntetés-végrehajtás törvényességének meghatározó garanciáját jelentik, az ügyészi kontroll a törvényesség biztosításának hatékony eszköze.

Hangsúlyozni szükséges azonban, hogy hazánkban az ügyészség a büntetés- végrehajtási garanciarendszer részeként, mint a külső kontroll meghatározó eleme, az Alaptörvény, valamint az ügyészségről szóló sarkalatos törvény alapján felügyeletet lát el a büntetés-végrehajtás törvényessége felett, és nem büntetés-végrehajtási hatóság. Ezért sem volt elfogadható a Bv. Kódex tervezetének azon eredeti elképzelése, amely az ügyészt formális jogorvoslati fórumként határozta volna meg. A fenti megközelítés – melytől a jogalkotó végül is elállt – az ügyészt a kontrollszereptől idegen panaszforummá tette volna, annak ellenére, hogy a törvényességi felügyelet olyan büntetés-végrehajtási szakmai szempontok felülvizsgálatára, mint például egy átszállítási kérelem megítélése, nyilván nem terjedhet ki. A szoros értelemben vett külső kontroll gyakorlása, valamint a végrehajtási folyamatba integrált formális jogorvoslat egyidejű ellátása nem egyeztethető össze.

Előadásomban rövid áttekintést kívántam adni a büntetés-végrehajtás külső kontrolljának modelljeiről. A rendelkezésemre álló idő keret nyilván nem lehetett elég minden kérdés érintésére, különösen nem a részletek elemzésére. Véleményem szerint összességében a hazai kontrollrendszer kiépítettsége alapvetően megfelel a nemzetközi elvárásoknak és a jogállami követelményeknek. Egyes elemeinek együttes működése jelenthet átfogó garanciát az emberi jogok biztosításához, a törvénysértések megszüntetéséhez és még eredményesebb megelőzéséhez a büntetés-végrehajtásban bekövetkező korszakváltás idején.

A magyar börtönügy fénykora 1880-tól 1913-ig

Innen, a XXI. század elejétől visszatekintve a hazai börtönügy szakmatörténetére, még mindig szembeötlően kimagaslik a XIX. századvég és a XX. századelő korszakváltó hatása, amelynek jótékony következményei még ma is kitapinthatók szakmánk ütőerén. Méltán nevezhetjük az 1880-tól kezdődő 30 évet a hazai börtönügy fénykorának, a nagy ugrásnak, amely a hazai igazságszolgáltatásnak nem csupán elmaradottságát szüntette meg, de büszkén állítható, hogy Európa élvonalába sorolta be. Ebből a történelmi távlatból jól látható, hogy *a körülmények kivételesen kedvezőek voltak*, olyanok, amelyek a XX. század folyamán már sajnálatosan nem ismétlődtek meg. A közvélekedésben csak „boldog békeidőknek” nevezett évtizedek után a világháborúkkal, forradalmakkal, rendkívüli politikai hullámveréssel terhelt XX. század – nevezik büntetőszázadnak is – már téveszmékkel és főleg a megfelelő anyagi támogatás hiányával kedvezőtlenül befolyásolta a hazai börtönügy szerves fejlődését, modernizálását.

Melyek voltak egy évszázaddal ezelőtt a börtönügyet támogató körülmények? Hat ilyen tényezőt emelnénk ki:

- a bűnözés mérsékelt volumene, amely a rendvédelem és az igazságszolgáltatás számára lehetővé tette, hogy biztonságos mederben tartsa a közállapotokat;
- a kiegyensúlyozott politikai légkör, amely a büntetőpolitikát mentesítette a XX. században gyakran tapasztalható hisztérikus szélsőségektől;
- a rendkívülinek is tekinthető gazdasági fellendülés, amely lehetőséget nyitott az igazságszolgáltatás, ebben a börtönügy infrastruktúrájának megteremtéséhez;
- a rabipar felvirágzása, ezzel az önfenntartás lehetőségének kiszélesedése;
- a szabadulók visszailleszkedését segítő, hatékony rabsegélyezés;
- végül a XX. század elején lezajló kriminálpolitikai, büntetőjogi, pönológiai reform.

A XIX. és XX. század fordulója körülményeinek illusztrálására megkíséreljük néhány tényadat összehasonlítását a XX. és XXI. század fordulójának adataival, nevezetesen az ország 1902. évi bűnügyi igazságszolgáltatási és büntetés-végrehajtási helyzetét a száz évvel későbbi, 2002. év adataival. Erre az összehasonlításra a Révai Lexikon és a KSH, illetve Megyery Istvánnak 1905-ben kiadott, statisztikai adatokban bővelkedő műve és a 2002-ben kiadott évkönyvünk kínál lehetőséget.

1. A bűnözés intenzitásának összehasonlítására a 10 ezer lakosra jutó bűnelkövetésből következtethetünk. 1902-ben a hazai lakosság népességszáma kerekítve 16

millió 930 ezer, a hatóság tudomására jutott, regisztrált bűncselekmények száma 352 262 volt. Ugyanezek az adatok 2002-ben: a lakosság szám 10 millió 165 ezer és a regisztrált bűncselekmények száma 420 782. Összehasonlítva a 10 ezer lakosra jutó bűncselekmények számát, a bűnözési ráta 1902-ben 208, míg 2002-ben ennek kétszerese, 414 volt.

A bűnözés struktúrájára nézve összehasonlítható adatokat a kiszabott büntető ítéletek összetételéből tudunk megállapítani. Eszerint 1902-ben a büntető ítéletek 21%-át személy elleni, 4%-át közrend (korabeli szóhasználat szerint közcsend) elleni, 15%-át vagyon elleni bűncselekmények miatt szabták ki, és meglepően magas, 34% volt a becsületsértés miatt kiszabott büntető ítélet (ez utóbbi jelzi, hogy akkoriban a becsületnek milyen kiemelkedő értéke volt). 2002-ben: a személy elleni bűncselekmények miatt kiszabott büntetések az összes büntetés 6,2%-a, a közrend elleniek 9,2 %-a, a vagyon elleniek a 25,5%-ot tették ki. 100 év alatt tehát a személy elleni büntető ítéletek csaknem harmadára csökkentek, míg a vagyon elleniek megkétszereződtek. Amiben egy évszázad után sem történt változás, az az elítéltek nem szerinti összetétele, 1902-ben az elítéltek 86,8%-a férfi és 13,2%-a nő, ez 2002-ben 87,6%, illetve 12,4% volt.

Összehasonlíthatók a büntető bíróságokra háruló terhek, amennyiben 1902-ben a hazai büntetőbíróságok 110 621 jogerős büntetőítéletet hoztak, ez 2002-ben 99 726 volt. A 100 ezer lakosra kivetített büntetőítéletek száma jól mutatja a bűnözés volumenének növekedését, mert míg 1902-ben ez a ráta 654, addig 2002-ben 987 volt, ami 34%-os emelkedést mutat. Az ítélezés 1902-ben 385 járásbíróságon és 67 törvényszéken, míg 2002-ben 111 városi bíróságon és 20 megyei (fővárosi) bíróságon folyt. A két időpont között a lakosság 40%-os csökkenése mellett a bíróságok száma 72%-al csökkent (miközben a büntető ítéletek növekedtek).

2. Lényeges különbséget mutat a büntető ítéletek között a kiszabott végrehajtható szabadságvesztés száma, aránya: míg 1902-ben ez 63 195 volt, az összes ítélet 57%-a, addig 2002-ben 11 764, az összes ítéletnek 13%-a. Ez utóbbi kiszabási arányban a XX. század vég európai trendje, a szabadságvesztés ultima ratio jellege, az alternatív szankciók jelentős térhódítása mutatkozik.

Az ország népességének és a börtönnépesség összevetéséből tájékozódhatunk a büntetőhatalom punitivitásáról, ami egyben jelzi számunkra a büntetőpolitika szándékait is. Megyery munkájából tudjuk, hogy 1902-ben a 13 947 fő fogvatartott 82-es fogvatartotti rátát jelentett, az is megállapítható, hogy az 1902. évet megelőző két évtizedben a fogvatartotti ráta egyenletesen 100 körül alakult. Összehasonlításképp: 2002-ben a fogvatartotti ráta 176 volt, az ezt megelőző két évtizedben 248 (1986-os adat) és 124 (1995-ös adat) között ingadozott. Megállapítható, hogy míg a XIX. század véget egy viszonylagosan állandósult kriminálpolitikai szemlélet jellemezte, addig a XX. század végén nem a bűnözés volumenének és struktúrájának változása, hanem a különböző kormányzatok között, sőt kormányzatok belüli, gyakran szöges ellentétben álló büntetőpolitikai koncepció alakította változóképponyá a rátát. Ezen túl azonban a jelentős elté-

rés a kiszabott büntetések eltérő átlagos tartamával, ebből fakadóan a fluktuáció különbözőségével is magyarázható. Megyery adatközlése alapján tudjuk, hogy 1902-ben a letartóztató intézetekből 76 262 fő szabadult, túlnyomórészt azonban rövid tartamú szabadságvesztés után (főként fogházból és az akkor önálló szabadságvesztési nemként beiktatott elzárásból), azt is tudjuk, hogy 1 év feletti ítéletet kitöltve mindössze 2 376 fő szabadult (az összes szabaduló 3,2%-a). 2002-ben 10 427 fő szabadult, átlagosan 4 év tartamú büntetés után. Aligha közelítette a két időszak fluktuációját az a körülmény sem, hogy míg 1902-ben a szabadultaknak mindössze 1,2%-a szabadult feltételesan, addig 2002-ben ez az arány 43% volt. A jelentős fluktuációt a fogvatartotti állomány büntetési nemenkénti, illetve fokozatonkénti megoszlási különbözőségei is magyarázzák. Míg 1902-ben 40–20–40%-os megoszlás volt jellemző a fegyház–börtön–fogház büntetési nemek között, addig 2002-ben ez 30–65–5%-ban volt jellemző.

Köztudott, hogy a Csemegi-kódex a szabadságvesztés-büntetés öt különálló nemét határozta meg: *a fegyházat, az államfogházat, a börtönt, a fogházat és az elzárást*. Ezek között az államfogház töltött be különleges szerepet, amely mint kedvezményezett szabadságvesztés-büntetési nem „erkölcsileg menthető” bűncselekményekre (párbajvétség, sajtóvétség stb.) volt kiszabható. 1902-ben a bíróságok 241 esetben szabtak ki államfogházat, ebből 219 esetben párviadalért. Az ún. államfogyokat munkakényszer nem terhelte, kényszerlakhelyüket maguk rendezhették be, élelmezésükről is maguk gondoskodhattak. A kódex az új börtönrendszer működés-módját tekintve az akkor Európában a legkorszerűbbnek tetsző, *angol és ír fokozatos rendszert* vette át. Az angolszász gyakorlatiasság talaján termett rendszer lényege az volt, hogy az elítéltek érdekeltségére is építve, jobb munkavégzésre, fegyelmezettebb magatartásra ösztönözve őket, a börtönrezsimit a büntetés letöltésével fokozatosan közelítette a szabad élet körülményeihez. Az intézeteket folyamatosan modernizálták, áttértek a rabmunkáltatás és rabélelmezés átalánybérleti rendszeréről az önellátásra. Az ír rendszer megvalósítására közvetítő intézeteket létesítettek (Kis-Harta), valamint javítóintézeti láncot építettek ki a fiatalok számára.

Végül a büntető intézetek személyi állományának összehasonlító adatairól: 1902-ben az országos letartóztató intézetekben 1 037 fő (106 fő az igazgatási szervezet tagja, 64 fő tiszteletdíjas lelkész, orvos, tanító, 867 fő fegyőr és börtönőr), míg a bírósági fogházakban 1 635 fő (fogházfelügyelő 63 fő, fogházőrmester 129 fő, fogházőr 1 543 fő), összesen 2 672 fő teljesített szolgálatot. 2002-ben 6 750 fő (ebből 1 031 tiszt, 4 593 tiszthelyettes és 1 126 közalkalmazott) dolgozott a büntetés-végrehajtási szervezetben. Megállapítható, hogy míg 1902-ben a személyi állomány egy tagjára 5,2, addig 2002-ben 2,6 fogvatartott jutott.

3. Úgy véljük, hogy a magyar börtönügy most vizsgált 30 éves periódusának sikerét elsősorban az ország gazdasági fellendülése segítette. E folyamatot a 70-es évektől felpezsdülő börtönügyi irodalom, szellemi gondozás kísérte. Az akkor sarjadjó – ma is követésre méltó – szakirodalom a tudományok számos jeles képviselőjét mozgósította a börtönügy megválaszolatlan kérdései felé.

E korszak kétségkívül leglátványosabb produktuma az igazságügyi célú, ezen belül a *börtönépítkezési program megvalósítása* volt. Az 1867-ben örökölt országos fegyintézeti hálózat alkalmatlan volt a polgári büntető elvek realizálására. Nem véletlen tehát, hogy a Csemegi-kódex végrehajtási programjában nagyméretű börtönépítési terv kapott helyet. A kódex 1880. szeptember 1-jén lépett hatályba. 1881-ben rendelkezett a törvényhozás a *szegedi királyi kerületi börtön felállításáról*, mely 1883 májusától épült, és 1885. január 1-jén adták át rendeltetésének. A „Csillagbörtön” valójában a szegedi nagy árvíz kikényszerítette építkezés volt. Az áradat romba döntötte a korábbi igazságügyi épületeket, így a Mars tér északnyugati peremén emelt épületegyüttes kombinált intézmény volt: részét képezte a törvényszéki palota, a vizsgálati fogház, a királyi törvényszéki elítéltek fogháza, maga a csillagbörtön, valamint az igazgatói és a tiszti pavilon. A Mars térre néző büntető törvényszék tekintélyt parancsoló tömbje mögött, magas kőfallal körberkerítve állt kétoldalt a két fogház, hátul pedig a három zárkaszárnnyal és a negyedik oldalon őrtornyával, az igazgatói, valamint az ellenőri irodával egybeépült főbejárat. A háromemeletes szárnyak függőfolyosós rendszerűek, a középpontban vasszerkezetű üvegtetőzettel ellátva. Az intézet 500 elítéltet fogadott be, s egy főre 15 légméter jutott.

A *soproni intézet* megépítéséről az 1884. évi 20. törvénycikk intézkedett, aminek nyomán 1884 júliusától 1886 augusztusáig lezajlott az építkezés. Míg a szegedi és a budapesti építkezéseket a szakma dicsérete kísérte, ez korántsem állt a sopronkőhidai vállalkozásra. A takarékoságra törekvő építkezés az egykori „Offermann és társa” cukorgyártelepi főépület és az alkalmazotti lakóépületek felhasználásával történt, szakmai szempontból egy különleges megoldás született: egy H alakú zárkaépület. A háromemeletes épület összesen 686 zárkát foglalt magában. Az épület tervezője építészetileg egyébként modern megoldásokat alkalmazott: légvezető csatornákat helyeztek el a falakban, vízvezetékeket építettek be, és csatornázták az épületegyüttest, központi fűtést létesítettek, villanyvilágítást szereltek be.

A harmadik modern épület a *budapesti gyűjtőfogház* volt, melynek építési munkálatai 1895 márciusától 1896 októberéig tartottak. Amikor a Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház megnyitotta kapuit, 23 épületből álló együttest alkotott, és 824 elítélt elhelyezésére volt alkalmas. A fő épületegység a kétemeletes, különálló fogházépület, valamint a két, 300–300 fő befogadására alkalmas, s a központi épülethez csatlakozó „csillagépület”. A két csillagépületben összesen 104–104 kisebb, valamint 196–196 nagyobb zárka található. A kor követelményeinek messzemenően megfelelt az intézet. Wagner a nemzetközi tapasztalatok alapján ideálisnak elfogadott, 500 és 1000 fős befogadóképesség közöttire tervezte a Gyűjtőfogházat, annak elhelyezését tekintve alkalmazkodott a börtönügyi kongresszusok irányelveihez: az intézet nagyváros közelében (út, vasútvonal mentén), annak peremén létesített. Ez (legalábbis átmeneti időre) lehetővé tette a szeparációt és a biztonságos őrzést, ugyanakkor a nagyváros adta minden lehetséges előnyt élvezhette: a kedvező közlekedési helyzetet, a piac közelségét, igénybe vehette a fővárosi csatorna- és vízvezeték-hálózatot.

Mindhárom létesítménynek – a kor egyik legtöbbet foglalkoztatott építésze – *Wagner Gyula* volt a tervezője. E három büntetés-végrehajtási intézet híven reprezentálta a korszak legfejlettebb börtönépítészeti konstrukcióját. Szeged és Budapest maradéktalanul tükrözte a XIX. század második felének diadalmas megoldását, a csillag-formát, melyet azonban Wagner Sopronkőhidán a régi cukorgyár adottságai miatt követni már nem tudott. Az épületek belső kiképzésében azonban megkísérelte meghonosítani itt is a modern börtönépítészeti eredményeit.

Az országos jelentőségű építkezések mellett a századfordulón hatalmas lendületet vett *törvényszéki építkezés és a járásbírósi fogházhálózat* kialakítása. Az építkezések közös jellemzője, hogy ellentétben a fegyintézetek tervezésével, a járásbírósi és törvényszéki börtönök és fogházak többnyire egy tömbben nyertek elhelyezést a törvénykező szervekkel, az igazságügyi paloták hátsó egységeit képezve. Ennek logikája világos: a vizsgálóbíró és a királyi ügyészség képviselője, a bíróság és a gyanúsított/vádolt könnyen, biztonságosan, a nyilvánosság elkerülésével közelíthesse meg egymást. A zárkaépületben szívesen alkalmazták a függőfolyosós megoldást, amely nem különbözött a „csillag” egy szárnyától. Ezek az eredetileg helyi célokat szolgáló épületek alkotják számban legnagyobb részét mai intézeti hálózatunknak.

Az igazságügyi épületegyüttesek létesítését két alapvető szempont határozta meg. Egyfelől az igazságügyi architektúra dinamikus fejlődése, másfelől az állam bővülő anyagi lehetőségei, melyek a megrendeléseket lehetővé tették. Az igazságügyi épületegyüttesek nem egyszerűen a jogszolgáltatás központjává lettek, de a városok fontos képi elemeivé, építészeti látványosságává is váltak. Bár a nemzetközi tapasztalatok alapján a börtönügyi kongresszusok ajánlásai inkább egyszerűségekre, célszerűségekre intették a tervezőket, az igazságügyi épületek nem nélkülözték a monumentalitást, az egyediséget, a művészi elemeket. A század végére Magyarországon 9 országos intézet, 65 törvényszéki és 313 járásbírósi fogház működött.

4. Az érintett korszak sikerét nem csupán a végrehajtás tárgyi feltételeinek javítása biztosította, de az is, hogy a gazdasági fellendülés magával ragadta – ha a verseny-diktálta korlátok között is – a rabipart. A századfordulóra általában nyugvópontra jutott az a nagy vitakérdés, amely a rabmunkának a szabad munkával való versenye tekintetében felmerült. Addigra kimutatták, hogy komoly konkurenciáról legfeljebb akkor lehetne szó, ha az állam csak néhány iparágat műveltetne a rabokkal, és az így készített termékeket olcsó áron dobna a piacra. Ilyen eset azonban nem fordult elő, sőt a hazai börtönügyi hatóságok céltudatosan arra törekedtek, hogy a börtönökben minél többféle munkát vezessenek be, hogy így a rabok lehetőleg a képességük és előképzettségük szerint legyenek munkára foghatók, ez kínálkozott ugyanis mind a munkára, mind a munka jövedelmezősége tekintetében is a leghelyesebb megoldásnak. De a konkurenciát azzal is le lehetett szerelni, hogy az állam a rabok által készített iparcikket nem bocsátotta piacra, hanem állami intézmények (hadsereg, rendőrség) számára készítette. Finkeynek, a kor neves pönológusának kedvenc példája erről a váci fegyházba

telepített nyomda volt, amely az összes igazságügyi nyomtatvány előállítását végezte, vagy az, hogy a börtönügyi, katonai, rendőrségi egyenruházatokat és felszerelési cikkeket lehetőleg rabmunkásokkal állították elő.

A kisipari vagy kéziipari munkáltatás a munkanemeknek változatos sokaságát kínálta. Megyery könyvében 20 féle ipari munkát számoltam össze (cipész, takács, asztalos, kovács, esztergályos, bodnár, kádár, szabó, halina- és szűrposztó-készítő, nyomdász, szemüveg-készítő, szalmafonó, kefekötő, kosárkötő, könyvkötő, kőműves, kötélverő, kertész és mázoló). Ezeken kívül az ún. belső rabmunka vagy házimunka (takarítás, főzés, mosás, kenyérsütés, ruhafoltozás, tatarozások stb.), a különböző külső rabmunka (főként mezőgazdasági, kertészeti munka, szőlőtelepítés, talajjavítás, csatornázás, útépítés, folyamszabályozás) különböző alakjai nyújtottak bőséges teret a munkával foglalkoztatásnak.

A rabmunkáltatás ilyen széles spektruma jelentős bevétellel is járt. Megyery könyvében megtaláltuk az 1902-ben az országos letartóztató intézetekre (fegyintézetekre és kerületi börtönökre) fordított kiadások szummáját, ez 2 267 000 korona volt, a bevétel pedig ebben az évben 584 000 koronára rúgott, ami a kiadások 25,7%-a, tehát elmondható, hogy a hazai börtönügy 1902-ben negyedrészt önellátó volt. Említésre méltó, hogy ebben az évben a bírósági fogházakban folyó kéziipari jellegű munkáltatás is tetemes, mintegy 115 000 korona bevétellel járt, ezt azonban azért nem tudjuk összevetni a fogházi kiadásokkal, mert azokat a királyi bíróságok költségvetésébe sorolták be.

5. A *Csemegi-kódex* korszakalkotó jelentőségű passzusa volt e vonatkozásban a *rabsegélyezés* költségvetési háttérének törvényi megteremtése, amikor a pénzbüntetésekbe befolyó összegeket e célra rendelte felhasználni. A kódex az elbocsátott szegény elítéltek segélyezésére és a fiatalok elítéltek fogvatartására rendelte fordítani az összeget. „Nem fordíthatók a pénzbüntetések által nyert összegek üdvösebb célra, mint az elítéltek időleges segélyezésére” – szögezte le a képviselőház igazságügyi bizottsága. A hatás sem maradt el: sorra alakultak a rabsegélyező egyletek, amelyek ily módon a társadalmi forrásoknak is csatornát nyitottak. 1900-ban 21, 1909-ben pedig a Patronage-Egyletek Országos Szövetségének nyilvántartása szerint már 33 rabsegélyező egylet tevékenykedett az országban. Az állami és társadalmi forrásokból befolyó összegek jelentősnek voltak mondhatók. Megyery könyvében részletesen beszámol az országos letartóztató intézeteknek 1904-ben a szabadulók rendelkezésére álló segélyalapjáról. Eszerint a 10 intézetnek csaknem 400 ezer korona vagyona volt e célra, ebből 370 ezer korona értékpapírban. Az intézeti segélyalapokat a megyei közgyűlések hozzájárulásai, az értékpapírok kamatai, a fegyencereszmények kamatai, a fegyencektől elkobzott készpénz és tárgyak értékesítéséből befolyó összegek gyarapították. A századfordulón a szabadulók visszailleszkedésében különösen fontos tevékenységet fejtett ki a *fogházmisszió*, amely az országban mintegy 15 helyen működött. A fogházmissziós munka három fő iránya volt: a foglyok lelki gondozása; a foglyok családjának felkarolása; szabadulók visszahelyezése a társadalomba és számukra munkaalkalmak keresése.

6. A társadalmi (rend és) nyugalom megóvására hivatott államok figyelme a kor forradalmian új – antropológiai, pszichiátriai és szociológiai kutatások hiteles, tudományos eredményeit alkalmazó – büntetéstani felfogása felé fordult. A pozitívista iskola képviselői a büntetéstani történetében először nyújtottak szakmailag megalapozott és meggyőzően rendszerezett ismereteket a bűnözés, a bűnös magatartás eredetéről. A reformerek a teológiai magyarázatú szabad akarat helyébe a természettudományos alapokon nyugvó determinista felelősséget állították. Korszakos – máig ható – jelentőségű volt az, ahogy átformálták a büntetés cél- és eszközrendszerét. A büntetés célja többé már nem a „megbomlott jogi egyensúly” helyrebillentése, hanem a társadalom cselekvő védelme, a bűnre vezető okok feltárása révén, magának a bűnözésnek a felszámolása: a valóságos megelőzés lett. Ez a szemlélet lehetővé tette, hogy a századfordulóig több-kevesebb magabiztossággal eljussanak oda, hogy az emberi akarat-elhatározást három szféra – a szocio-, a bio- és a pszichoszféra – befolyásolja dialektikus, bonyolult kölcsönhatásban egymással. Ez a büntetéstani területén ahhoz az elvi felfedezéshez vezetett, hogy a defektusos embert e három szférán keresztül lehet korrigálni, *addig kell őket gyógyítani, vagy nevelni, amíg újabb vétkes cselekedetük elkövetésétől már nem kell tartani*. A reform-büntetéstannak köszönhető az elmebetegek kényszergyógykezelése, vagy az a napjainkig ható újítás, amely Európa-szerte megteremtette a fiatalkorúak különleges, nevelési szempontú, s a felnőttekétől mindenképpen elkülönített büntető igazságszolgáltatási és végrehajtási rendszerét.

Befejezésül: reményeink szerint most újabb korszakváltás előtt állunk, amelynek első, fontos állomását a hazai szakembereink már szellemileg megalapozták egy új kódex-tervezet konstruálásával, és elhatározás született az infrastruktúra bővítésére és modernizálására is. Ennek a törekvésnek a jelentőségét az adja, hogy egy évszázada várat magára. Egy évszázada csupán elvetélt kísérletek történtek a hazai börtönügy európai szintű felzárkóztatásához. A megvalósítás most kézzelfogható közelségbe került, amellyel minden szakmabeli és a szakmával felelősséget érző reményei megvalósulását látja.

Források

Büntetés-végrehajtási Szervezet Évkönyve, 2002. Kiadó: BVOP Sajtókapcsolatok Osztálya. Budapest, 2003.

Finkey Ferenc: Büntetéstani problémák. Budapest, 1933.

Kabódi Csaba - Lőrincz József - Mezey Barna: Büntetéstani alapfogalmak. Rejtjel Kiadó, 2005.

Megyery István: A magyar börtönügy és országos letartóztató intézetek. Budapest, 1905.

Révai Nagy Lexikona IV. és XIII. kötet. Kiadó: Révai testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1915.

Omnia mutantur...¹

(A magyar börtönügy rövid kodifikációs historikuma)

Amikor arra vállalkozunk, hogy bármilyen témát valamiféle történetiségben mutassunk be, óhatatlanul is felmerül a kérdés: *"Na és honnan kezdjem el, meddig menjek vissza az időben?"* Jelen előadás esetén már csak a címből is kiindulva kézenfekvő a válasz, mert nyilván onnantól kell indulni, amikor a mai felfogáshoz közelítő börtönügy mint kifejezés, fogalom, illetve mint valós tartalommal telített jogtörténeti kategória megjelent. Ebben az összefüggésében a témát célszerű a szabadságvesztés-büntetés változásainak és ennek megfelelően a büntetőjog fejlődésének tükrében vizsgálni, hiszen a büntetés és annak végrehajtása – mint a fény és árnyék – szükségképpen követi egymást.

I.

Előképek, előzmények és első kísérletek (1723–1851)

A jelképes függöny felgördülése 1723-ra tehető, amikor III. Károly Habsburg uralkodó a honi szabadságvesztés történetében első alkalommal rögzítette annak határozott ideig tartó jellegét. A végrehajtásra vonatkozó szabályok e rendelkezést nem követték, megnyitva ezzel a partikularista önkény kapuit a vármegyék, a törvényhatósági joggal felruházott városok és az úriszékek előtt. A gyakorlatban a szabály az volt, hogy nem volt szabály, így a rabok kazamatákban, pincékben, kutakban nyertek elhelyezést, és sok esetben ott is pusztultak el. Az első börtön jellegű épület 1772-ben Szempcen létesült, ahol többek között az egy évnél nagyobb tartamú szabadságvesztéssel sújtottak töltötték büntetésüket. A szempci fenyítőház rendtartása volt az első olyan dokumentum, amelyben a mai felfogás szerinti végrehajtásra vonatkozó regulák csírái megjelentek.

Ezek az eredmények nem voltak elégségesek, így egyre sürgetőbbé vált egy egységes büntető törvénykönyv elkészítése, amelyre még a XVIII. században, 1791-ben sor került, ezt megelőzően kodifikációs bizottság (*Deputatio Juridica*) alakult. E grémium az embertelen, kegyetlen büntetéseket és végrehajtásukat kívánta felszámolni. A nemes célkitűzésnek azonban a nagy francia forradalom nyomán fellépő riadalom gátat szabott, és az 1791. évi kodifikációs kísérlet elhalt.

¹ Omnia mutantur, nos et mutamus in illis! Mindenek változnak, és velük változunk mi is! (Seneca)

Követte ezt viszont 1808-ban egy olyan kezdeményezés, amely alapján ún. *dolgozó házakat* kívánt létrehozni a Helytartó Tanács, természetesen a helyi törvényhatóságok tetemes anyagi áldozatvállalásának kikényszerítésével. A reakciók az alábbiakban foglalhatók össze:

- nem fizetünk,
- inkább ki kell végezni a bűnösöket,
- a megtorlás alkalmazása mindenképp előtt.

A történeti fejlődés következő állomása már a reformkor környékére esik, amikor az 1827-ben javaslat született a büntetési rendszer átalakítására, amelynek azonban nagyon is átlátszó célja volt: *meg akarta erősíteni a nemesség jogait a jobbágyokkal szemben*. E javaslat a szabadságvesztés két fajtáját különböztette meg. Be kívánta vezetni a *carcert* és az *aristumot*, valamint a fizikai megtorlás eszközeként a botütés továbbra is a tervezet palettáján szerepelt. Az 1827. évi kezdeményezést soha nem cikkelyezték be, és ezért kis szarkazmussal azt is mondhatjuk, hogy „joggal” nem vált a *Corpus Juris Hungarici* részévé.

Ebben a korszakban megfigyelhető volt, hogy az államférfiak érdeklődése egyre jobban a börtönügy felé fordult, a munkának *pontifex maximusa* Deák Ferenc volt, aki már az 1832–1836-os, illetve az 1839-es országgyűléseken is élénk tevékenységet fejtett ki e téren. Erőfeszítései azonban csak felemás eredményeket hoztak, mert: egyrészt nem indult meg kodifikációs folyamat, másrészt viszont a téma iránti érdeklődést oly módon tudta felkelteni, hogy konkrét intézkedések történtek a börtönkörülmények javítására, elsősorban az élelmezés terén. A szakmai közélet felpezsdülését jól mutatja, hogy a Magyar Tudományos Akadémia 1839-ben pályázatot írt ki, amely témáját tekintve a büntetőjog egészét felölelte, így kiemelt szerep jutott a börtönügyi kérdéseknek is. E pályázat nyerteseinek neve ismerősen cseng: Szemere Bertalan és Sárvány Jakab.

Az országgyűlés még ebben az évben megalakította azt a kodifikációs bizottságot, amelynek feladata az volt, hogy 1827-es javaslatból kiindulva sikerre vigye az új büntetőtörvényt. A munkát elvégző eleink azonban elutasították a kétes értékű elképzelést, és e helyett a korszak körülményeihez mérten egy valószínű remekművet alkottak, amely az 1843. évi törvényjavaslat néven vonult be a magyar jogtörténetbe. Itt már megjelentek a ma is ismert progresszív jogintézmények előképei, például a fokozatváltások tekintetében a börtön és a fogház között. De ilyen volt például a vizsgálati fogság beszámítása a szabadságvesztésbe vagy a halálbüntetés eltörlése. Börtönszervezési szempontból jelentős elképzelés volt, hogy fogház és börtön szolgált a szabadságvesztés végrehajtásának helyszínéül, amely horizontálisan kerületi és törvényhatósági börtönöket jelentett volna. E korszak börtönépítészetének emblemikus terméke a balassagyarmati börtön, amely 1845-ben nyitotta meg kapuit, vagy pontosabban zárkáit. Kis malíciával mondhatjuk azt, hogy olyan jól sikerült az épület, hogy még ma is bv. oroszlanos zászló leng a legmagasabb fokán.

Az 1843. évi javaslat erényei és hibái ellenére legnagyobb jelentősége mégis abban van, hogy szellemisége több mint 30 év múlva megtermékenyítően hat és visszaköszön a Csemegi-féle törvényműben.

Összefoglalva ezt a közel 130 éves időszakot elmondható, hogy:

- azonosíthatóvá vált a mai felfogásunkhoz közelítő börtönügy fogalom,
- a rendezésére vonatkozó kérdések, ha sokszor erőtlenül is, de már állami szinten vetődtek fel,
- megjelentek a börtönügy megreformálásának első elkötelezett hívei,
- a feudális hagyományoktól és csápoktól, amelyek elsősorban a tömlöcöztetési gyakorlatban jelentek meg, nem sikerült teljes mértékben megszabadulni.

II.

A provizórikus időszak (1852–1877)

A szabadságharc bukása után, 1852-ben lépett életbe az új osztrák büntető törvénykönyv a Srafgesetz, amelynek területi hatálya természetesen Magyarországra is kiterjedt. E törvénytű a szabadságvesztést tette főbüntetéssé, meghatározva annak kétfajta végrehajtási módját is (*vas nélkül szoros őrizet vagy lábbilincs*). A közvetlen börtönviszonyok rendezésére 1854-ben jelent meg azon igazságügyi miniszteri rendelet, amelyben a bánásmódra és az építészetre vonatkozó előírásokkal is találkozunk. E rendelet ugyan vázlatosan és nem kellőképpen súlyozva, de már a szabályozott büntetés-végrehajtás irányába való elmozdulást jelezte.

A Strafesetz alapján kiszabott szabadságvesztés végrehajtása ugyanakkor infrastrukturális problémákba ütközött, azaz szembesülni kellett azzal, hogy nem állnak rendelkezésre megfelelő börtönök Magyarországon. Az osztrák kormányzat 1855-től nagyarányú börtönépítésbe kezdett, amely az Ausztriában már korábban megindult program szerves folytatása volt, elsősorban Zittelbach és Mittermeyer építómesterek nevével fémjelezve. Megépült a lévői, a nagyenyedi, a lipótvári, a munkácsi, a váci, a szamosújvári, a lepoglavai és a zágrábi intézet, hogy csak a legismertebbeket említsük. Bár utalni kell arra is, hogy nem mindegyik volt új építésű börtön, mert az utóbbiak várakból lettek átalakítva büntetés-végrehajtási célokra. Érdekesség, hogy a váci intézetben a hadsereg számára varrtak ruhákat, így napjaink egyik szakmai sikertörténete, a belső ellátás előképe is felbukkant.

Elmondható, hogy ebben a magyar nemzet számára igen szomorú történelmi időszakban a börtönügy az alábbiakkal volt jellemezhető:

- megszűnt a tömlöcöztetési gyakorlat,
- nem követte a korabeli modern európai gyakorlatot, azaz felemás jelleget öltött,
- központi büntetés a szabadságvesztés,
- addig példátlan léptékű börtönépítési hullám indult meg,
- egyre élénkülő szakmai-tudományos közélet.

A Habsburg hegemonia dualizmusnak nevezve önmagát más formát öltött az 1867-es kiegyezéssel, amely a börtönügy területén is fontos évszám, mert ebben az évben került sor egy átfogó vizsgálatra, melyet Csillag László és Tauffer Emil végzett el. A vizsgálat tragikus eredményt hozott, számos hiányosságot tárt fel, és ez a körülmény tovább sietette a változások mielőbbi elindulását.

Ennek frappáns nyitánya volt az elkötelezett hazafi, Horvát Boldizsár igazságügy-miniszterre való kinevezése, aki napjainkhoz hasonlóan átfogó igazságügyi reformot hajtott végre, előkelő helyre téve a börtönügyet, megcélozva, hogy törvényi szinten kerüljenek szabályozásra e kérdések. Fontos és máig ható rendelkezés volt, hogy 1871-ben az ügyészség felügyelete alá kerültek a bírósági fogházak, majd 1874-ben megjelent az igazságügy-miniszter 696-os rendelete, amely a börtönök kezeléséről és a rabokkal való bánásmódról rendelkezett, és megerősítette a végrehajtás két fokozatát: *a börtönt és a fogházat*, Előrevetítve ezzel az alakulófélben lévő trichotomikus végrehajtási rendszert.

Ehhez a korszakhoz tartozik, hogy megemlétsük azokat a szakembereket és jogtudósokat, akik tevékenységükkel nagyban hozzájárultak a magyar börtönügy fejlődéséhez. E tiszteletre méltó elődeink a teljesség igénye nélkül: Csatskó Imre, Pulszky Ágost, Pauler Tivadar, Dárday Imre, Karvasy Ágost, Résző Ensel Sándor, Horvát Boldizsár és természetesen Tauffer Emil.

III.

A klasszikus polgári börtönügy évtizedei (1878–1945)

Horvát nagy álma azonban csak úgy valósulhatott meg, ha a börtönügyi törvényt megelőzi egy korszerű büntető törvénykönyv, hiszen az ok és okozat, a büntetés és a büntetés végrehajtása csak egy egységes és azonos értékek mentén ható zárt jogi rendszerben működőképes.

A korabeli nemzetközi tapasztalatokat szintetizálva, támaszkodva a korát jóval megelőző 1843-as javaslatra született meg az 1878. évi V. törvénycikk, amelynek előkészítésében Csemegi Károlyon kívül oroszánrészt vállalt Horvát Boldizsár mellett Tauffer Emil is. A törvényt 1880. szeptember 1-jén lépett hatályba, és utolsó rendelkezéseit csak 1962-ben helyezték hatályon kívül. Már önmagában ez is szemléletesen bizonyítja e szabályozás életrevalóságát és megkerülhetetlenségét. A börtönügy szempontjából azért bír óriási jelentőséggel, mert büntetés-végrehajtási rendszert alakított ki, mégpedig annak ír és angol progresszív változatával; a végrehajtás fokozatai a *fegyház, börtön, államfogház és a fogház voltak*. Jelentős eltérés tehát az 1843-as javaslatához képest, hogy nem önálló törvény, hanem a jogszabály büntetési rendszerről szóló része tartalmazta a szabadságvesztésre vonatkozó legfontosabb rendelkezéseket. A fokozatokhoz igazodó részletszabályok a 2106/1880. IM rendeletben kerültek rögzítésre.

Mindezekről függetlenül a Csemegi-kódexet már a hatálybalépésekor komoly támadások érték, a klasszikus büntetőjogi iskola késői termékének tekintették. Többen arra hivatkoztak, hogy idejétmúlt elvekre épül és a bonyolultsága miatt nehézkes a végrehajtása. Ez utóbbi megállapítás igazolást is nyert, hiszen az e törvény alapján kiszabott szabadságvesztések kellően differenciált végrehajtására nem állt rendelkezésre megfelelő intézeti, intézményi háttér. Ennek következménye volt egy második börtönépítési hullám, amely Wagner Gyula műegyetemi magántanár tevékenységével jellemezhető leginkább. Munkássága eredményeként fegyintézetek és törvényszéki paloták egész sorát állították szolgálatba. Érdekesség, hogy az egész Monarchiában egyetlen olyan börtön épült, amelyik célirányosan a Csemegi-kódex cizellált végrehajtási struktúrájához igazodóan létesült. Ez a zsenicai intézet volt, amelynek építtetője és egyben első igazgatója Tauffer Emil volt, akit e helyütt ért a halál 1891-ben. Feltétlenül említést érdemel, az is hogy a törvényt 3 novelláris módosítást ért meg, amelyeknek közvetlen és közvetett börtönügyi vonatkozásai egyaránt voltak. E jogszabályok közös jellemzője, hogy amíg a Csemegi-kódex 1878-as szövege tisztán a klasszikus büntetőjogi irányzat remeke, addig a novellákban a pozitívista iskola hatása érhető tetten.

Az első 1908-ban történt, amely során a fiatalkorúakra vonatkozó szabályok jelentek meg. Jelesül: az életkori kategória 12 és 18 év között került kijelölésre, valamint új intézkedések jelentek meg a fiatalkorúakkal szemben, így a bírói dorgálás, a próbára bocsátás és a javító nevelés volt alkalmazható. Ezeket a liberalizálódó szabályokat azután az 1913-as dologházi törvény drákói szigorral szorította vasabroncsok közé. Érdekes és talán kevésbé ismert történeti adalék, hogy az I. világháború kitörése után sor került egy *virtuális amnesztiára* is, ugyanis az elítéltek egy részét kiadták munkára a közintézmények és a földbirtokok részére.

A második Büntetőnovella 1928-ban látott napvilágot és jogi bakugrásokkal bevezette a szigorított dologház intézményét, és egy meglehetősen tisztázatlan fogalmat is alkotott a megrögzött büntetett definiálásával. Előremutató volt ugyanakkor, hogy lehetőség nyílt a büntetés felfüggesztésre a pénzbüntetés és az egy hónapnál rövidebb tartamú fogházbüntetés esetén.

E korszak vitathatatlanul legnagyobb alakja, *magister juris criminalisa* Finkey Ferenc koronaügyész volt, aki heroikus küzdelmet folytatva tört lándzsát a bv. jog önállósága mellett, és tudományos munkái sokaságával szolgálta a magyar börtönügyet.

A Csemegi-kódex végrehajtási struktúrája az 1940-es években már egy haladékos őskori szörnnyeteghez hasonlított, amelyik vonaglik, de nem akar kimúlni a világból. Lefordítva mindez azt jelenti, hogy alkalmazható volt: a *fegyház*, a *börtön*, a *fogház*, az *államfogház*, a *dologház* és a *szigorított dologház* is. E jogkövetkezményeket 6 országos, 23 törvényszéki, 90 járásbírói fogház és 2 dologházban hajtották végre.

IV.

Az „új rend” időszaka
(1949–1970)

A II. világháborút követően, még a koalíciós időkben elkezdődött a Csemegi-féle struktúra felbomlasztása, melynek törvényi szintű kereteit a népbíráskodásról szóló 1945. évi VII. törvény nyitotta meg. A jogszabály lehetővé tette a *halálbüntetést, a kényszermunkát, fegyházat és a börtönt. (A dologház és az államfogház exkurzussá vált.)* Ezen időszak nem hozott általános változást a bv. rendszer tekintetében, azonban a részletekben már ott bujkált a sztálini büntetőpolitika ördöge. Erre az időszakra esett a Csemegi-kódex 3. novellája is, amely bevezette pl. a biztonsági őrizet jogintézményét is.

A család választásokkal hatalomra jutott kommunista párt ideológusai a jog minden területén szabad utat engedtek a szovjet típusú és szellemiségű jogalkotásnak, melynek egyik első eredménye az 1950. évi II. törvény volt, amely a büntetőjog általános részét volt hivatott újraszabályozni. A legközvetlenebb büntetés-végrehajtási vonatkozása az volt, hogy egységesen a börtönt jelölte meg mint végrehajtási fokozatot. E törvény indoklása ugyan kiemelte, hogy a végrehajtásra vonatkozó szabályokat ugyancsak törvényben kell megjeleníteni, azonban erre nem került sor. Sőt! E szabályok alacsony szintű rendelkezésekben, utasításokban jelentek meg a törvényes végrehajtás alapjait nélkülöző módon. A korszak másik fontos jogi produktuma az 1955-ös bv. szabályzat volt, amely az elvi deklaráció szintjén már tartalmazta pl. az alapelvekre való utalást, a testi fenytéssel járó büntetések tilalmát, megjelölte az elítélt kötelességeit, de jogait nem. Ekkor jelent meg a *börtön mellett a bv. munkahely* fogalma is. Az infrastruktúra 6 országos börtönt, 17 megyei börtönt, 11 bv. munkahelyet és 62 járási börtönt jelentett. Máig ható döntés eredményeként 1958-ban megalakult a nevelői szolgálat.

A Csemegi-kódex után több mint 80 évvel új büntető-törvénykönyvet kapott az ország, amely az 1961. évi V. törvényként vált a magyar jogrendszer részévé. E szabályozás az egyik főbüntetesként jelölte meg a szabadságvesztést. A vonatkozó szabályrendszer nem változott meg azonnal, erre csak 1966-ban került sor, amikor a Btk. módosítása magával hozta az új végrehajtási struktúrát, amely *szigorított börtönt, a szigorított bv. munkahelyet, a börtönt és a bv. munkahelyet* jelentette.

Az 1966-os év a szakmaspecifikus büntetés-végrehajtási jog szempontjából is kiemelt jelentőségű, mert első ízben szabályozták a végrehajtást törvényi szinten: ez volt az 1966. évi 21. törvényerejű rendelet, amely részletesen taglalta az alapelveket, a módszereket és az egész rendszert. Legfontosabb üzenete mindemellett az volt, hogy az elítéltet a végrehajtás tárgyából a végrehajtás alanyává emelte. Az 1961. évi Btk.-nak a legátfogóbb módosítására 1971-ben került sor, amely a büntetés-végrehajtás tekintetében azt eredményezte, hogy a szabadságvesztést fegyházban, szigorított börtönben, börtönben vagy fogházban lehetett

végrehajtani. A tettesközpontú retrográd irányzatot képviselte az 1974-ben bevezetett szigorított őrizet, amelyet az alapbüntetés letöltése után meghatározott ideig fegyházban kellett végrehajtani. Ugyancsak ekkor jelent meg a végrehajtási profilban a *munkaterápiás alkoholelvonó intézeti kezelés*.

V.

Fény a vassüggöny mögött (1970–1989)

Már az 1970-es évek első felében a büntetésről és a büntetés-végrehajtásról való korszerű gondolkodás jegyében elkezdődtek az új Btk. és az új Bv. törvény előkészítő munkálatai, melynek eredményeként született meg az 1978. évi IV. törvény, amit ez év júliusában engedtünk át a jogtörténet számára. Ugyancsak megszületett a ma is hatályos 1979. évi 11. tvr., amely a maga korában korszerű és előremutató szabályozást tartalmazott, annak ellenére, hogy nem sikerült minden területen áttörő sikert elérnie. Mégis olyan mérőföldkő a bv. jogban, mint a Csemegi-kódex a büntetőjogban. Első alkalommal szabályozták a joganyagot átfogóan kódex jelleggel, a végrehajtási fokozatok száma háromra csökkent, és a káros hatások csökkentése érdekében bevezették az átmeneti csoportot. 1979. július 1-jétől tehát egy szerethető és alkalmazható végrehajtási jogszabály állt rendelkezésünkre, amelyet az évek alatt mindig igyekeztek megfelelő módon karbantartani, és törekedtek a jogalkalmazási komfortját megőrizni. A végrehajtási profil ismét egy vadhajtással gyarapodott 1984-ben, amikor a *szigorított javító-nevelő munka* megjelent, mintegy a rossz emlékű szigorított dologház szellemét megidézve.

A rendszerváltás és ennek nyomán a megalakuló Alkotmánybíróság tevékenysége egy sajátos profiltisztítást tett lehetővé, mert a halálbüntetés eltörlésén túl az munkaterápiás alkoholelvonó és a szigorított őrizet is eltűnt a bv. szervezet feladatrendszeréből. Az európai értékek felé való törekvés jegyében a rendszerváltozás első éveiben megindultak az előkészületek a büntetés-végrehajtás törvényi módosítására, amely 1993-ban a XXXII. törvény hatálybalépésével történt meg. Kiderült azonban, hogy a törvényi szabályozás kivételével az ország gazdasági helyzete nem teszi lehetővé a büntetés-végrehajtás gyökeres átalakítását. Ugyanakkor jelentős eredményként könyvelhető el az enyhébb végrehajtási szabályok bevezetése, az elítéltek jogi helyzetének differenciáltabbá tétele vagy a bv. bíró szerepének újragondolása és hatáskörének bővítése. Az 1993-as év egyébként nemcsak bv. novellát, hanem újabb profilbővülést hozott számunkra az idegenrendészeti őrizet képében, amelyet 2007-ig volt szerencsénk végrehajtani. Az európai börtönnormáknak megfelelő reform tehát elmaradt.

Ezt követően a gazdaságpolitikai és jogpolitikai hatások keresztüzében a büntetés-végrehajtási jog sajátos rezonanciába kezdett és olyan helyzetbe került, mint az, aki ellenáramú medencében törekszik előre, és mégsem tud megmozdulni.

Ehhez persze hozzájárultak olyan nem kívánatos események is, mint például a Döcher-ügy vagy később az Emberi Jogok Európai Bíróságának elmarasztaló ítéletei. És mégis! Szinte az elmúlt 20 év alatt folyamatosan jelen volt egy új bv. törvény elkészítésének igénye, vágya, elvárása. Ez először 2005-ben, majd 2009-ben oda vezetett, hogy elkészült egy konkrét normaszöveg, azonban a jogszabály előkészítői elkövették azt a hibát, hogy nem vonták be a munkába a szűkebb szakmát, és emiatt egy gyakorlati igényeket hanyagoló tervezet készült, ami így nem is arathatott átütő sikert. Mint Pomádé király takácsai: *nagy erővel dolgoztak a láthatatlan és emiatt viselhetetlen ruhán, vagyis a szakma támogatását nem bíró javaslaton*. Ugyanakkor tényszerűen azt is meg kell állapítani, hogy a javaslatok több eleme a jól sikerült szabályok közé sorolható, melyet alátámaszt az is, hogy ezeket a napjainkban zajló kodifikációban is felhasználtuk.

VI.

Új utakon a büntetés-végrehajtás

A 2010-ben hivatalba lépő kormány a Nemzeti Együttműködés Programjában pontosan megfogalmazta az átfogó igazságszolgáltatási reform igényét és az erős, tiszteletreméltó törvények szükségességét. Ennek eredményeként 2013 júliusától új Btk. lépett hatályba, előkészület alatt áll az új Be., és 2013 januárjától egy nemzetközi összehasonlító elemzés tapasztalatait felhasználva megfeszített munka mellett zajlik az új szemléleten alapuló, korszerű és a végrehajthatóságot zászlajára tűző bv. törvény kodifikációja.

Eddig is komoly és történelmi jelentőségű munkát végeztünk el, mert a több mint 30 éves jogi status-quo átalakítására vállalkoztunk. Tekintettel arra, hogy később részleteiben is hallunk erről, csak a legfontosabb elemeket felvillantva jellemzem a következőket:

- pontosan definiálásra kerül a büntetés-végrehajtási jogviszony,
- az elítéltek jogi helyzete és a jogorvoslati struktúra átlátható rendszerben jelenik meg,
- a reintegráció középpontba állításával a szakmai nyelvezet is megújul,
- a szabadságvesztés hatékonyságának mérhetővé tétele érdekében új szakmai kockázatelemző és értékelő rendszert alakítunk ki az ehhez igazodó progresszív rezsimrendszerrel,
- javasoljuk a reintegrációs őrizet mint új jogintézmény bevezetését, valamint az elektronikus távfelügyelet alkalmazását a szabadságvesztés több szegmensében,
- a munkáltatás és ennek folyamánként az önellátó börtön-modell keretei is kialakításra kerültek.

Röviden úgy tudnám megfogalmazni a mostani jogalkotási korszak szemléletváltó jelentőségét, hogy az elmúlt évtizedek szakmai vágyálmait (pl. treatment

elemek, kockázatértékelés, resztoratív módszerek) a nemzetközileg is korszerű megoldásokkal szintézisben jelenítettük meg. Ezzel sikerült elérni, hogy az elmélet és a gyakorlat értékkeremtő módon közeledett egymáshoz, amely a jövő sikeres büntetés-végrehajtásának biztos fundamentumát képezi. Azt gondolom, hogy e reménybeli állapotot pontosan jellemzi a régi magyar közmondás: „*Diófát nem magának, hanem unokáinak ültet az ember!*” A jogszabály tervezete a napokban kerül a Kormány² elé, és a tervek szerint 2015. január 1-jével hatályba lép, mint a magyar büntönügy történetének harmadik kódex-jellegű jogszabálya, de a jogi forma szempontjából valójában első törvénye. A közigazgatási egyeztetés és a társadalmi vita tapasztalatai is azt mutatják, hogy az új jogszabálynak összességében kedvező a fogadtatása, amely a szakmai és az osztársadalmi igényeknek való megfelelést támasztja alá. Ez teszi számunkra élővé és plasztikussá Horatius szalóigévé nemesedett bölcsességét: „*Altissima quaeque flumina minimo sono labuntur*”, azaz a legmélyebb folyó hömpölyög a legkisebb zajjal.

Végezetül engedjenek meg egy személyes megnyilatkozást. Ahogy karmester nem kaphat nagyobb feladatot, mint hogy *Wagner Parsifalját dirigálja*, úgy egy büntetés-végrehajtási joggal foglakozót sem érhet nagyobb megtiszteltetés annál, mint hogy *aktív alakítója legyen egy új büntetés-végrehajtási kódexnek*. Nekem ez megadott, és ezért külön hálával tartozom a sorsnak.

² A tervezetet T/13096 számon tárgyalta az Országgyűlés, majd 2013. december 17-én fogadta azt el. A *büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény* a Magyar Közlöny 2013. évi 218. számában jelent meg december 23-án.

Schmehl János

A fogvatartottak kockázatelemzési és kezelési rendszere

Bevezetés

A magyar büntetés-végrehajtás a kezdetektől fogva törekedett a tudományos megalapozottságú reintegrációs módszerek alkalmazására. Az ezen keresztül meghatározott szabadságvesztési célokat pusztán az eszköztár, az adott időpillanat és politikai ideológia színezte át. Az elítéltek bebörtönzése sohasem pusztán a társadalomtól való izolálás célját szolgálta, a magyar büntetés-végrehajtás sosem elégedett meg a börtönök primitív „emberraktár” funkciójával.

Először fordult elő, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet a bv. törvénnyel kapcsolatban koncepciót fogalmazhatott meg, normaszöveg-tervezetre tehetett javaslatot feladatrendszer tükrében. Ez a büntetés-végrehajtás szakmaiságába vetett egyértelmű bizalmat jelzi, ugyanakkor komoly felelősséget is jelentett számunkra.

Bátran kijelenthetjük: az új büntetés-végrehajtási törvény tervezete eleget tesz a már régóta jelenlévő szakmai igényeknek akkor, amikor új alapokra helyezi a szabadságvesztés-büntetés végrehajtását. Az új törvény vitathatatlanul legnagyobb újítása a *Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer (KEKR)* kialakítása és működtetése, amely megteremti az elmélet, az eszközök és a módszerek szintézisét. Az rendszer egységes keretszabályba foglalja a progresszív rezsimszabályokat, valamint egy olyan új intézet felállításával jár, amelyet Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézetnek nevezünk.

A büntetés-végrehajtás tervezett Kockázatelemzési és Kezelési Rendszere a hazai gyakorlatban kiemelkedő jelentőségű, összetett jogintézményként jelentkezik, melynek konkrét, elnevezésében és tartalmában azonos előzményeire nincs példa a magyar jogalkotásban.

A Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer főbb elemei

Az új büntetés-végrehajtási törvény koncepciójának megalkotása során is már megfogalmazódott egy, a szakmai munkánkat segítő új rendszer igénye, így kuttattuk az említett új jogintézmény kialakításának lehetőségeit.

A kockázatelemzési és kezelési rendszer kettős dimenzióban érvényesül: egyrészt rendszerbe foglalja az adott szabadságvesztés-büntetés végrehajtását, másrészt rendszert, keretet ad magának a büntetés-végrehajtási szervezet tevékenységének is.

Az elítélt szempontjából a befogadás, a személyiségelemzés, az azt követő, szabadságvesztés-büntetés alatti reintegrációs folyamat, annak időszakos és a szabaduláskor elvégzett értékelése egységes, szervezett, ellenőrizhető és értékelhető rendszert alkot.

A KEKR által realizálható előny, hogy a büntetés-végrehajtás egységes és objektív, központilag kidolgozott, magas szakmai elvárásokat kielégítő elemzési rendszert alakít ki. Reálisan várható a fogvatartás biztonsági kockázatának jelentős csökkenése, valamint a generális prevenció javulása, a visszaesési mutatók csökkenő tendenciája és a büntetés- végrehajtási szakmai megoldások, gyakorlatok egységesülése. A *kockázatelemzési és kezelési rendszer célja* tehát a büntetés-végrehajtás hatékonyságának növelése, az eredményes reintegráció, illetve a visszaesések számának csökkentése, minimalizálása.

A büntetés-végrehajtási szervezet eddig *nem rendelkezett* arra vonatkozó *mérésekkel és adatokkal*, hogy a szabadságvesztését megkezdő fogvatartottat milyen visszaesési kockázattal lehet jellemezni, és az sem volt mérhető, hogy az illető a fogvatartása során milyen fejlődésen, változáson megy keresztül, azaz reintegrációs hajlandósága mely irányba változik.

Az új szabályozással elérendő cél egy egységes kategorizálási és kezelési rendszer működtetése, amely már az előzetes letartóztatás szakaszában is, majd a büntetés megkezdésétől a befejezéséig végigkíséri az elítéltet, megfelelő információt szolgáltatva annak szabadságvesztés alatti és a szabadulást követő jogkövető magatartása valószínűségére vonatkozóan.

E rendszer előnyei abban is megmutatkoznak, hogy egyértelmű, szakszerű és differenciált iránymutatást ad a fogvatartott veszélyességével kapcsolatban, valamint a programok, a munkáltatás és az oktatás kiválasztásához is alapvető támpontként szolgál. Mivel a kockázati faktor változása összefüggésben van az elítélt reintegrációs hajlandóságával, ezért annak mérésével pontosabban értékelhető az egyén, és ez a körülmény hasznos információt szolgáltathat például a büntetés-végrehajtási bíró egyes döntéseihez.

Szervezeti szinten is egy újfajta teljesítménymérési rendszernek lehet az alapja, mert plasztikus képet ad a programok hatékonyságáról.

A *KEK-rendszer alanyi köre* bemutatja, hogy a rendszernek kik a résztvevői. Egyik alanya a fogvatartott, aki a kockázatelemzéssel összefüggő adatok birtokosa. A másik alanya a kockázatelemzést és kezelést végző szervezet, illetve szereplői a szervezet nevében jogszerűen és szakszerűen eljáró, elemzési, kezelési hatáskörrel és illetékességgel ellátott kollégák.

A *KEK-rendszer tárgya* az elítéltek diagnosztizálásában, kategorizálásában, a bv. intézetek kijelölésében, a kezelési szükségletek és igények meghatározásában, a kapcsolódó reintegrációs programok kidolgozásában nyilvánul meg, amely folyamat a büntetés megkezdésétől a befejezéséig végigkíséri az elítéltet.

A *kockázatelemzési rendszer eszközei* azok az Európában elfogadott, bevált kockázat-feltárási, -elemzési, -mérési, -értékelési eljárások, módszerek, melyekkel a KEK-rendszer megvalósítja a mai kor követelményeinek megfelelően a rendszer tényleges működését. Ennek a szakmai alapú diagnosztikai és kezelési rendszernek a bevezetése megkövetelte egy új, speciális célkitűzésű intézet létrehozását. A tervzet szerint azon szabadságvesztésre ítélteknek, akiknek várható szabadulásáig legalább tizennyolc hónap van hátra, a bv. szakmai szempontok szerinti

kivizsgálását, a kockázat csökkentéséhez szükséges egészségügyi, pszichológiai, biztonsági és reintegrációs feladatok meghatározását a *Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet* végzi.

A kockázatelemzés és kezelés lefolytatása megköveteli egy új, speciális célkitűzésű intézet létrehozását, amelynek feladata a hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélt diagnosztizálása, az őket befogadó intézetek kijelölése, reintegrációs programjuk kidolgozása az ítéletben meghatározott végrehajtási fokozaton belül. Ennek érdekében kerül kialakításra a *Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet* (KKMI).

A KKMI-ben elhelyezendő elítéltek esetén az intézet nemcsak az elítéltek kategorizálását végzi, hanem jelentős szerepet vállal a végrehajtásban alkalmazott módszerek és eljárások kidolgozásában – a pragmatizmus alapelveivel összhangban. Mindez azt jelenti, hogy standard módon alkalmazhatók a korszerű büntetés-végrehajtási elvek. E rendszer működtetése teszi lehetővé az elítéltek kategorizálását, melynek eredményeként a KKMI-ben történik meg az elítéltek bv. kockázati csoportba sorolása és a feltárt egyéni szükségletekhez igazított kezelési igények meghatározása. A kategorizálás az elítéltek megfigyelését, a kapcsolódó iratok elemzését, a fogvatartott szakterület-specifikus szempontból történő kivizsgálását és az azt követő véleményalkotást foglalja magában.

Az első kivizsgálás 30 napig tarthat, amely szakmai szempontok alapján további 30 nappal meghosszabbítható. Ezen időszakot az ún. Kockázatértékelési összefoglaló jelentés zárja, amely meghatározza az elítélt befogadaskor mért általános (visszaesési és fogvatartási) kockázatát. Az összegző jelentés kötelezően meghatározza továbbá a kockázat csökkentéséhez szükséges egészségügyi, pszichológiai, biztonsági és reintegrációs feladatokat, amelyet a bv. intézetnek a reintegrációs tevékenysége során figyelembe kell vennie.

A KKMI jelentős szerepet vállal abban is, hogy meghatározott, egyéb szakmai helyzetekben (pl. feltételes szabadságra bocsátás, reintegrációs őrizetre bocsátás, a kiemelkedően magas kockázattal bíró elítéltek rezsimváltása, a fogvatartásra különös veszélyt jelentő események bekövetkezésében részt vevő elítélt vizsgálata esetén) elvégzi az elítélt kockázatelemzését.

A *reintegrációs őrizet* bevezetésével a büntetés-végrehajtás eszköztára jelentősen bővül a progresszív szabadságelvonás, a normalizáció és a sikeres társadalmi visszailleszkedés elősegítése tekintetében. A szabadságvesztés utolsó hat hónapjában a jogerősen elítélt a bv. bíró határozata alapján reintegrációs őrizetbe kerül; korlátozottan visszanyeri személyi szabadságát, távozhat a büntetés-végrehajtási intézetből, lakókörnyezetében töltheti a büntetés utolsó részét. Tevékenységét elektronikus távfelügyeleti eszközökkel folyamatosan nyomon követik. A társadalmi visszailleszkedés ilyen módon is lépcsőzetesen megvalósul.

A KKMI tevékenysége jellegéből adódóan koncentráltan jut olyan információkhoz, amelyek mind a bűnmegelőzésben, mind a reintegrációs munkában értékes adatokat jelentenek, melyeket elemezni és értékelni kell, továbbá megfelelő módon hasznosítani szükséges a mindennapokban.

A KEK-rendszer a bv. szerv általi befogadási eljárással indul. Az elítéltet, akinek

a várható szabadulásáig tizennyolc hónap, vagy azt meghaladó idő van hátra, a KKMI-ben kell befogadni. Azon elítéltek, akiknek a várható szabadulásáig hátralévő idő nem haladja meg a 18 hónapot, valamint az előzetesen letartóztatottak esetében a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer feladatait az intézetek látják el.

A fogvatartotti státusztól függően tehát helyi vagy központi kockázatelemzési eljárás kerül lefolytatásra. A befogadást követő kockázatelemzés alapján kezdődik el egy olyan folyamat, melynek része a rendszeres, a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának folyamatába, illetve befejező szakaszába beépített kockázatelemzés. A KKMI-ben eltöltött időszak kockázatértékelési összefoglaló jelentéssel zárul.

A KKMI-ben elvégzett kivizsgálást követően az elítéltet a számára kijelölt bv. intézet befogadó részlegében kell tervezetten elhelyezni. A befogadó részlegben tájékoztatják az elítéltet a KKMI-ben készült összefoglaló jelentés tartalmáról, a javasolt, visszaesési és fogvatartási kockázatot csökkentő reintegrációs programok igénybevételéről, és az intézet rögzíti az egyéniesített fogvatartási programtervet. *A kockázatkezelési folyamat része a rezsimkategóriákba sorolás.*

A szabadságvesztés végrehajtása során az elítélt kockázati elemzése, magatartása és a reintegrációs tevékenységben való részvétele függvényében az egyes fokozatokon belül a végrehajtás rendje, az elítélt részére adható kedvezmények eltérőek lehetnek az egyes fokozatokhoz kapcsolódó rezsimszabályok szerint. Az elítélt az egyes végrehajtási fokozatokhoz kapcsolódóan *általános, enyhébb és szigorúbb rezsimszabályok alá sorolható be.*

A rezsimkategóriába helyezés felülvizsgálatát az öt évet meg nem haladó szabadságvesztés-büntetés esetén hathavonta, az öt évet meghaladó szabadságvesztés esetén évente a bv. intézetnél el kell végezni.

A KKMI végzi el az elítélt újbóli kockázati csoportba sorolását a kiemelkedően magas kockázattal bíró elítéltek rezsimváltását megelőzően és a fogvatartásra különös veszélyt jelentő események bekövetkezésében részt vevő elítéltek esetében.

Az elítéltet a feltételes szabadságra és reintegrációs őrizetre bocsátáshoz készítendő előterjesztés bv. intézeti szakterületi véleményezését megelőzően záró kockázatelemzési vizsgálatnak kell alávetni a KKMI-ben, amelynek időtartama húsz napig terjedhet, amelyet a KKMI vezetője további tíz nappal meghosszabbíthat. A záró kockázatértékelési jelentésben kell rögzíteni az elítélt szabadulásakor mért visszaesési kockázatát.

Összegzés

A KEK-rendszer bevezetésével megvalósul, hogy a fogvatartott a megismerése alapján a személyiségfejlődésére legnagyobb esélyt adó reintegrációs rezsimbe kerüljön, amely perspektívát nyújt számára. Nagyon fontos szempont, hogy a rendszer a társadalom hatékony védelmét szolgálja, a fogvatartás folyamatában pedig szintén érezhető változásokat okoz: eredményessé teszi a működést, a szakmai munkát, a

végrehajtási cél érvényesülését.

Az elítéltek megfelelő rezsimekbe sorolása csökkenti az egyes csoportokon belül az egymástól igen eltérő személyiség típusok számát, ami együtt jár a rezsim tagjai közötti feszültségek és konfliktusok gyakoriságának csökkenésével.

A fogvatartottak a kedvezőbb rezsim életfeltételei, az ott nyújtott kedvezmények motiválják, illetve a megfelelő magatartásra, a követelmények és az elvárások teljesítésére ösztönzik.

A magatartásukkal állandó problémát okozó, a kiegyensúlyozott munkát zavaró elítéltek adott rezsimből kikerülése csökkenti a kedvezőtlen kölcsönös befolyásolást, javítja a reintegrációs munka eredményességét.

A rendszer abból a szempontból is nagy jelentőséggel bír, hogy a sajátos – nagy múltra visszatekintő, ugyanakkor merev – magyar végrehajtási fokozatok (fogház, börtön, fegyház) közötti átjárhatóság megvalósulhat.

A nem kívánt események, a fogvatartottak egymás sérelmére elkövetett cselekményei száma csökken. Meggyőződésem, hogy a sikeres visszailleszkedés egyik kulcsa a munka mint érték megjelenítése. Éppen ezért törekszünk arra, hogy a fogvatartotti *munkáltatás* minél szélesebb körben valósuljon meg, így ehhez reintegrációs elemeket rendelünk, ezzel is elősegítve a rendszer minél eredményesebb működését.

Végső soron célunk, hogy az elítélt személyiségében megtaláljuk azt a rejtett kikaput, amelyen keresztül a társadalom segíteni akarása utat találhat. Igen fontos üzenet fogalmazódik meg az elítélt számára is, mégpedig az, hogy nem számkivetettként tekintünk rá, és nem mondott le róla a társadalom, hanem határozottan és hatékonyan segíteni akarunk neki a visszatérésben.

A büntetés-végrehajtás a szó legnemesebb értelmében vett embermentő tevékenységet végez, amikor a közjó érdekében igyekeznek a bűnelkövetőket a társadalomba visszailleszteni. Fontos feladat az egész társadalommal felismertetni azt, hogy a tevékenységünk senki más által el nem végezhető feladat, ún. szolgáltatás a társadalom számára.

A *KKMI létrehozása mellett felsorakoztatható érv*ek közé tartozik, hogy egy helyen koncentrálódik a releváns szakmai tudás, érvényesül a rendszerszemlélet, biztosított az objektív mérések és elemzések elvégzésének lehetősége, és mindez később reintegrációs és biztonsági elhelyezési praktikummal jár.

A *KKMI*-ben a befogadáskor elvégzett és az esetleges újbóli kockázatelemzések, valamint a szabadulást megelőző, visszaesési kockázatot mérő elemzések keretbe, rendszerbe foglalják az egyes fogvatartottak szabadságvesztés-büntetésének letöltését. A *KKMI* mérései során a tárgyilagos megítélés lehet a professzionális alapja.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a kockázatelemzési és kezelési rendszer jövőbeli jogszabályi háttere, az új büntetés-végrehajtási törvény megfelelő alapot és szabályozást jelent a jogalkalmazó gyakorlat számára. A személyi és tárgyi feltételek biztosítása és összhangja esetén a büntetés-végrehajtási szervezet képes a rendszer magas színvonalú megvalósítására és működtetésére, további fejlesztésére, így ennek a rendszernek a szakmai létjogosultsága nemcsak az is-

mertett elméleti indokok, hanem a gyakorlat alapján is igazolható lesz. Ennek a rendszernek a bevezetése – eredményei alapján – kiemelkedő jogtörténeti állomása lesz a magyar büntönügynek.

Napjainkban nyilvánvaló jeleit látjuk annak, hogy az átfogó igazságszolgáltatási reform komoly eredményeket ért el. Elegendő csak arra utalni, hogy új Büntető Törvénykönyv született, új szabálysértési törvény készült, továbbá készülöben van az új, büntetőeljárásról szóló törvény. Ezek, a jogrendszer alapjait meghatározó törvények, modern szemlélettel, sok esetben paradigmaváltással egybekötve, mozdítják elő hazánk további fejlődését a jogállamiság útján.

Megtisztelő, hogy a XXI. század büntetés-végrehajtási törvényének megalkotásában részt vehettünk. A jövőre nézve a mi feladatunk az új bv. kódex részletszabályainak kidolgozása, amelyhez a szellemi kapacitás rendelkezésre áll, és amely alapján szakmánk ki fog tudni teljesedni.

Budai István

Resztoratív technikák alkalmazása a büntetés-végrehajtásban

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy a börtönbüntetés mellett miért foglalkozunk a résztoratív igazságszolgáltatással, hiszen a szabadságvesztés-büntetés kiszabásának elsődleges célja az elítélt megbüntetése, azért amit elkövetett (a múltban), míg a résztoratív igazságszolgáltatás célkitűzése az emberi kapcsolatok, valamint az áldozat és az elkövető életének „helyreállítása” a (jövőben).

Egy ma is időszerű gondolatot szeretnék idézni: „Létezik egy módszer a leginkább kétségbeesett fogvatartottak kezelésére, amely mind az ő szempontjukból, mind pedig a társadalom szempontjából előnyös. Sokuk okos és érzékeny – kezeljük hát őket higgadtan, de határozottan. Mutassuk meg nekik, hogy van bennük emberség, és hogy célunk az, hogy a társadalom hasznos tagjává tegyük őket.” (John Howard, 1792.)

A szabadságvesztés végrehajtásának korszerű felfogása nem elégedhet meg a szabadságelvonással járó hátrányok, a büntetéssel szükségszerűen együtt járó „rossz” elrettentő hatásának érvényesítésével. Évszázados tapasztalatok arra intik a szakembereket, hogy az a börtön, amely csak az elvonásokra, a minél szigorúbb, keményebb rezsimre helyezi a hangsúlyt, a korszerű büntetés-végrehajtástól elvárható minimális eredményességre sem számíthat.

A helyreállító vagy résztoratív igazságszolgáltatás (angolul „restorative justice”) egy olyan, hazánkban még viszonylag kevésbé ismert és alkalmazott alternatív igazságszolgáltatási módszer, amely elsősorban a bűncselekmény következtében az egyén, a kapcsolatok és a közösség által elszenvedett károk helyreállítását célozza. A számtalan megfogalmazásból én a szabadságvesztés-büntetés mellett alkalmazható definíciót emeltem ki: „A résztoratív igazságszolgáltatás lehetőséget ad a bűnelkövetés utáni jóvátételre, mely elsősorban a bűncselekmény elkövetése által okozott egyéni, családi, szociális (társadalmi) károk helyreállítására irányul.” (L. Walgrave, 2008.)

A szakma 2008-ban elkészítette a büntetés-végrehajtási szervezet „Felelősen, felkészülten” című fejlesztési programját, s ebben már konkrétan megfogalmazta a résztoratív technikák bevezetésével kapcsolatos elvárásokat:

„7.2.2 A helyreállító igazságszolgáltatás eszközrendszerének beépítése a büntetés-végrehajtás gyakorlatába

Intézkedés megnevezése: A büntetőpolitikai reform keretében megvalósuló jogszabályi változások előkészítésében való részvétel

Főbb elemek:

- Konfliktuskezelési, csoportos (családi) probléma-megoldási, mediációs, egyéb jóvátételi, résztoratív technikák szélesebb körű alkalmazásának szakmai, módszertani, eszközoldali megalapozása
- Belső és külső feladatellátás megfelelő arányának megteremtése, biztosítása

Várható eredmények:

- Intézetben belüli és családi konfliktusok eredményesebb kezelése
- Korszerű szemléletű fogvatartotti személyiségfejlesztés, sikeresebb intézeti és társadalmi integráció és reintegráció”.

A rezstoratív igazságszolgáltatás új lehetőséget kínál arra, hogy a börtönöket humánusabbá, ugyanakkor hatékonyabbá tegyünk. Az elmúlt évtizedben terjedt el a „készség-alapú” vagy „rezstoratív” megközelítés. Lényege, hogy a hangsúly a bűnelkövetők deficitjeinek kezeléséről a reintegráció szolgálatába állítható képességeik és készségeik fejlesztésére toltódott át. Eszerint tehát az eredményes beavatkozás érdekében az erősségeket (készségeket) ugyanolyan módon kell feltérképezni és megcélózni, mint a kockázatokat és szükségleteket.

A hangsúly az elkövető azon képességein és készségein van, amelyekre a bűncselekménnyel okozott kár jóvátétele és a közösségbe történő beilleszkedés alapozható. A legfontosabb mechanizmus, amelyre a társadalomba való visszailleszkedést, illetve az ennek alapjául szolgáló identitásváltozást alapozni lehet, az a megbélyegzés leküzdése és az ún. önbeteljesítő jóslatra építő stratégia alkalmazása. A beilleszkedésre irányuló törekvések megerősítése egy új, társadalmilag elfogadott identitás kialakítását teszi lehetővé, szemben a deficitorientált megközelítéssel, amely a hiányosságok kiemelésével valójában konzerválja azokat.

A rezstoratív technikák közül a következők alkalmazhatók a szabadságvesztés végrehajtása mellett:

- közösség érdekében végzett tevékenység,
- mediáció,
- családi döntéshozó csoport.

Az Országos Büntelmegelőzési Bizottság már 2006-tól kísérletet tett a közösségi börtön koncepciójának megalapozására az általa kiírt pályázatok révén. Ezen a téren nagyon jó és hasznos tapasztalatokat szereztek a büntetés-végrehajtási intézetek, kiváló projektek születtek.

Egy büntetés-végrehajtási intézet esetében fontos a jó kapcsolat a helyi közösséggel, amiben benne rejlik a börtön és a közösség egyfajta integrációja is; ezen belül fontos tényezők az alábbiak:

- megfelelő kommunikáció, motiváció,
- a börtön személyzet és a közösség aktív részvétele,
- valódi lehetőség a fogvatartottak részére a jóvátételre, az előítéletek csökkentésére,
- a jóvátétellel a fogvatartottak javíthatják a közösség életminőségét, egyúttal fejlesztik saját önbecsülésüket, önbizalmukat. A jóvátétel a helyi közösség egészének hasznos.

Összegezve elmondható, hogy a fogvatartottak által a civil, normakövető közösség számára végzett jóvátételi tevékenység pozitív hatása kétségtelen mind az egyén, mind a társadalom vonatkozásában. A közösség érdekében véghezvitt tevékenységek bizonyos mértékben besorolhatók a helyreállító szemlélet fogalma alá, amennyiben kialakításuk és megvalósításuk során elősegítik a fogvatartottak és a helyi közösség szereplői közötti kommunikációt. A közösség érdekében vég-

zett tevékenységek jelentősen javították a büntetés-végrehajtási intézetek elfogadottságát, illetve segítettek beilleszteni az intézetet az adott település életébe. Ezek azok a programok, amelyek nincsenek pályázati ciklushoz kötve, pályázati pénzek nélkül is tovább folytathatók.

A resztoratív gyakorlatok büntetés-végrehajtási keretek közötti alkalmazhatóságával hazánkban a MEREPS-projekt¹ foglalkozott először. A projekt a mediáció és más resztoratív megoldások szerepét és lehetőségét vizsgálta börtönkörnyezetben, súlyos bűncselekmények elkövetőit és áldozatait fókuszba állítva. A megvalósítás során folytatott kutatás vizsgálta továbbá, hogy az eljárások hozzájárulnak-e az áldozatok segítéséhez, az elkövetők felelősségvállalásához, a bv. személyzet és az elítéltek konfliktusainak hatékonyabb feloldásához, illetve az elítéltek társadalmi reintegrációjához.

A mediáció több, börtönviszonyok között kialakuló fogvatartotti (zárközösségek tagjai között vagy munkahelyi közösségen belül kialakult) konfliktus esetében használható, mivel a mediáció egyenrangú felek konfliktusának a rendezése, így az alapesetben alá-fölérendeltségi viszonyban egymással nem álló fogvatartottak között kialakuló vita, konfliktus rendezésére mindenképpen jól alkalmazható. Ilyen esetben egy pártatlan harmadik fél működik közre a konfliktus rendezésében és egy írásbeli megállapodás kidolgozásában.

A megállapodás feltételeit nem a mediátor, hanem a felek határozzák meg – a speciális helyzetre tekintettel a bv. intézet rendjét nem sértő módon. A résztvevők önként vállalják a részvételt, a döntésüket átfogó tájékoztatás előzi meg a kimeneteli lehetőségekről. Elsődleges szempont, hogy az áldozat ne váljon ismételt áldozattá, továbbá az elkövető képes legyen valamilyen szintű felelősséget vállalni a tetteért. A folyamatot, amely bizalmas természetű, pártatlan, képzett facilitátor/ mediátor/ koordinátor vezeti.

Az eddigi tapasztalataink azt mutatják, hogy a folyamatra pozitív hatással van, ha a mediátor nem feltétlenül a személyi állomány tagja. A mediátor semmiképpen nem lehet az érintett fogvatartottak illetékes nevelője, mert az olyan szerepkonfliktust okoz a nevelő számára, amely megnehezíti, ellehetetleníti a mediációt.

A büntetés-végrehajtási intézeteket erős jogszabályi háttér kötelezi az eljárásrutinokra, a kísérleti jelleggel működő mediációnak viszont jelenleg még nincs szabályozott helye a börtönbeli eljárások között. A mai konferencia címe: „Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban”, örömmel mondhatom, hogy az új büntetés-végrehajtási törvény koncepciójában már beépítésre került a mediáció alkalmazásának lehetősége.

A projekt végrehajtása során előfordult konkrét esetek közül kettőt szeretnék kiemelni csak a legszükségesebb információkra szorítkozva:

¹ A MEREPS a „Mediation and Restorative Justice in Prison Settings”, azaz a „Mediáció és helyreállító igazságszolgáltatás a büntetés-végrehajtásban” című, az Európai Bizottság Criminal Justice programja által támogatott pályázati projekt nevének rövidítése, mely az Országos Kriminológiai Intézet és a Foresee Kutatócsoport együttműködésében valósult meg. A programban két büntetés-végrehajtási intézet, köztük a Balassagyarmati Fegyház és Börtön vett részt.

2010. november 12. – zárkán belüli konfliktus (*homoszexualitásra utaló érintések*)

Résztevők: 2 facilitátor, a 2 érintett fogvatartott, 2 megfigyelő

Megállapodás: további követendő magatartás a testi érintés kerülése, a zárkamegbízott jelzéseinek elfogadása, a nevelő megkeresése.

2011. január 17. – zárkán belüli verekedés (*nem büntetőügyi kategória szintű*)

Résztevők: 2 facilitátor, a 2 érintett elítélt, 2 megfigyelő

Megállapodás: a tanácsok megfogadása, istentiszteleten való részvétel, a játékos ütögetés-viccelődés kerülése, egymás véleményének meghallgatása.

A fenti két mediációs, konfliktuskezelési ügyben az érintett fogvatartottak betartották az írásbeli megállapodásban foglaltakat.

Nagyon fontos az elítéltek érzékenyítése a bűncselekmény által okozott sérelmek felismerése vonatkozásában, erre szolgál a Zákeus-program, a Magyar Testvéri Börtöntársaság és a Magyar Büntelmegelőzési Börtönmissziós Alapítvány programja. Alapvető célok:

- az áldozatok irányába tanúsított együttérzés,
- felelősségvállalás,
- a következményekkel való szembesülés,
- a szükségletek felismerése,
- az elkövetés közösségre gyakorolt hatásának megértése,
- megbánás és jóvátétel,
- megbékélés és megbocsátás.

A családi döntéshozó konferencia² a helyreállító igazságszolgáltatás eszközrendszerének következő olyan eleme, amely börtönkörülmények között alkalmazva a fogvatartottak társadalmi reintegrációját segítő program, melynek során az elkövető által meghívott és a büntetés-végrehajtási intézet vezetése által jóváhagyott családtagok, barátok közösen fogalmazzák meg a szabadulás utáni sikeres reintegráció szempontjából legfontosabb kérdéseket. Az elítéltek esetében az alkalmazási lehetőségek két részre oszthatók: egyrészt a büntetés-végrehajtási intézet elhagyásával együtt járó ideiglenes eltávozás (mint például büntetés-félbeszakítás, rövidtartamú eltávozás) előkészítése, másrészt az adott fogvatartott szabadulásának előkészítése.

A családi döntéshozó konferencia több szempontból is hatékonyan segíti a szabadulásra történő felkészítést:

- A családtagokkal való személyes kontaktus egy átláthatóbb, tisztább képet nyújthat a személyközi kapcsolataikról.
- A család életkörülményeinek megismerése a pártfogó felügyelői környezettanulmánynál több információt szolgáltat.
- A fogvatartottat befogadó család és annak működésének a megismerése segít a döntés előkészítésében, megmutatja a család meglévő erősségeit.

² A családi csoport-konferencia az 1989. évi gyermek-, ifjúság- és családvédelmi törvény részeként látott napvilágot Új-Zélandon. A törvény a fiatal elkövetők tágabb családi körét is bevonja a normakövető magatartás szankcióinak megállapítását célzó döntési folyamatba. A jogszabály a maori őslakosok hagyományát vette alapul, melynek lényege, hogy az egyén családja és a közösség is részt vesz a normaszegés elbírálásában.

- A feltételes szabadságra bocsátás, az intézet elhagyásával együtt járó ideiglenes távollét elbírálása során megkönnyíti a döntéshozatalt.
- Csökkentheti a befogadó közösség félelemérzetét és előítéleteit.
- Fokozza a társadalmi érzékenységet, formálhatja az érintett szakemberek attitűdjét.
- Jól szolgálhatja a társadalmi visszailleszkedést, illetve a biztosítható forrásokhoz való hozzájutást.
- Erősíti a szakmaközi együttműködést.
- Segít a visszaesés és a bűnismétlés megelőzésében.

A konferencia kezdeményezése indulhat a személyi állomány tagja (nevelő, pszichológus, börtönlelkész) részéről, a fogvatartott kezdeményezésére, illetve egyéb személy (jogi képviselő, pártfogó felügyelő, civil szakember) részéről is.

Az előkészítés folyamatának lépései a következők:

- a személyi állomány tájékoztatása, bevonása, megnyerése;
- a fogvatartott tájékoztatása, motivációinak és igényeinek felmérése;
- a facilitátor felkérése, tájékoztatása;
- adatgyűjtés, az éltelt kapcsolatainak feltérképezése, segítők felmérése;
- a feladatok feltárása, megbeszélése;
- az érintettek felkeresése, felmérése, meghívása.

A családi döntéshozó konferencia menete:

- Az előkészítés során feltárt problémák megvitatása a facilitátor vezetésével, aki semleges, pártatlan szereplőként van jelen.
- A konferencia a bemutatkozást követően az információ megosztásával kezdődik. Elsőként meg kell osztani a csoporttal, hogy milyen okból vált szükségessé a konferencia összehívása.
- A jelenlévők reagálhatnak az elhangzottakra, illetve újabb problémákat fogalmazhatnak meg.
- Az információk cseréjét követően összeáll a megoldandó problémák listája.
- Az információcseré során a családnak azzal is tisztában kell lennie, illetve azt is meg kell ismernie, hogy milyen erőforrásokra támaszkodhatnak, milyen külső segítséget kaphatnak.
- A jelenlévő szakemberek ismertetik a fennálló problémák következményeit, és tájékoztatják a családot az elérhető megoldási lehetőségekről.
- Ha a problémákat illetően egyetértés alakult ki, következik a családi tervkidolgozás. Ennek szakasza a saját vagy privát idő, melynek során a családnak egyedül kell kidolgoznia a megoldásra vonatkozó konkrét tervet, aminek pontos határidőket, vállalásokat, felelősségi köröket kell tartalmaznia.
- Ezt követően a család ismerteti a tervét, amelyet a résztvevők mindegyikének el kell fogadnia.
- A tervet írásba foglalják, és azt minden résztvevő aláírja. A terv megvalósítását a facilitátor ellenőrzi.

Egy konkrét eset ismertetése:

T. J. esete	
<i>Fogvatartott jellemzői</i>	<i>Család jellemzői</i>
Életellenes bűncselekmény	Családban más még nem volt büntetve
Hosszú ítélet (18 év)	Kapcsolattartás érzékelhető (levelezés, alkalomszerűen látogatás)
Büntetése kezdeti szakaszában problémás magatartás	14 éves lánya azért választ pedagógiai középiskolát, hogy megértse az apja bűnelkövetését
Fegyelmi cselekményekben való részvétel	12 éves fia magatartási problémákkal küzd az általános iskolában, mert a társai piszkálják
Pozitív irányú viselkedésváltozás	A család kitart mellette
Zákeus-programban való részvétel	Gyerekek tanulnak, felesége és annak szülei szezonális munkából élnek
Vallás felé fordulás, zenélés	Felesége másodállást vállal, ha teheti

Az utánkövetés során, a szabadulás után két hónappal a jegyző beszámolt arról, hogy a férfi az önkormányzatnál dolgozik, a család albérletbe költözött, a lakást a családsegítő által biztosított bútorokkal rendezték be. A gyerekek hangulata javult, a fiú magatartási problémái megszűntek. Az albérletbe költözés anyagi problémákat okozott, de ezt kezelni tudták. A kapcsolat boldog, az apróbb nézeteltéréseket rendezik, gyülekezetbe járnak, a család, a rokonok segítségét, támogatását élvezik.

A családi döntéshozó csoportkonferencia módszert azóta is sikeresen alkalmazzuk. A módszer alkalmazásáról egy dokumentumfilmet készítettünk, hogy ennek segítségével is megkönnyítsük a téma iránt érdeklődők tájékozódását.

Tanács Eszter Tímea

A nők fogvatartásának speciális aspektusai

A női fogvatartotti népesség minden büntetés-végrehajtási rendszerben speciális kategóriát képez, annak ellenére, hogy a rájuk vonatkozó jogszabályi feltételek – kevés kivétellel – megegyeznek a férfiakra vonatkozó normatívákkal.

Tekintsük át részletesen a hazai szabályozásban, a 6/1996. (VII. 12.) IM rendeletben (Bv. Szabályzat) és az egyéb jogszabályokban fellelhető eltéréseket!

6/1996. (VII. 12.) IM rendelet (Bv. Szabályzat)

„39. § (1) az elhelyezés során... a férfiakat a nőktől... el kell különíteni” (az elkülönítés szabályai)

„137. § (1) A zárkában (lakóhelyiségben) elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy... lehetőség szerint... a női elítéltek esetén három és fél négyzetméter mozgástér jusson” (a férfi elítéltek esetén három négyzetméter)

„151. § (1)... Az intézet lehetőségeihez képest a naponkénti fürdést... az elítélt nőkre is ki kell terjeszteni.

(2) Az elítéltek részére a rendszeres fürdések közötti időben – az intézet lehetőségein belül – a napirendben meghatározottak szerint biztosítható meleg víz. Az elítélt nőket a rendszeres fürdések közötti időben is el kell látni meleg vízzel.”

A 180. § rendelkezik a szabadságvesztés félbeszakításáról terhesség esetén.

A Bv. Szabályzat 5. sz. melléklete az elítélt tisztálkodási kellékei között említi az egészségügyi vattát, tampont és az egészségügyi betétet.

1995. CVII. tv.

„16. § (2) Kényszerítő eszköz nem alkalmazható a magatehetetlen személlyel szemben – továbbá a testi kényszer és a bilincs kivételével – a terhes nővel... szemben...”

1979. évi 11. tvr. (Bv. Kódex)

44. § (1a) „Az elítéltet nem terheli munkavégzési kötelezettség, ha... b) terhessége a hatodik hónapot elérte,... c) gyermekét... a büntetés-végrehajtási intézetben gondozza...”

1-1/40/1999. OP intézkedés

Az intézkedés 2. számú normatáblázata a felnőtt korú női elítéltek ruházati alapellátását részletezi.

A magyarországi női fogvatartottak száma 2013. december 31-én 1 356 fő volt, arányuk a teljes, 17 841 fős záró létszámban 7,6%-ot tett ki. Elhelyezésükre a Kálcsai Fegyház és Börtön, a Pálhalmi Országos Bv. Intézet Mélykúti alegysége, a Heves Megyei Bv. Intézet, a Fővárosi Bv. Intézet, illetve valamennyi megyei büntetés-végrehajtási intézet szolgál.

A női fogvatartottak száma intézeti bontásban (2013.12.31.)

Bv. Intézet	Fő
Kalocsai Fegyház és Börtön	393
Pálhalmai Országos Bv. Intézet	376
Heves Megyei Bv. Intézet	86
Fővárosi Bv. Intézet	214

A Kalocsai Fegyház és Börtön sajátos helyzete abból adódik, hogy a női elítéltek vonatkozásában az egyedüli fegyház fokozatot végrehajtó ház. Ez szakmailag nehéz helyzet elé állítja az intézetet, mivel a férfi elítélteket illetően több bv. intézet is alkalmas arra, hogy a legsúlyosabb végrehajtási fokozatot végrehajtsa, náluk a „problémás” fegyházias elítéltek rotálása megoldható.

Az intézetben fogva tartott nők több mint fele börtön fokozatú, 40%-a fegyházias elítélt, a maradék néhány százalék pedig nem jogerős, előzetes, illetve fogház fokozatú fogvatartott.

A bűncselekmény szerinti megoszlást tekintve 25%-uk emberölést, 29%-uk rablást, 20%-uk lopást, 7%-uk csalást követett el; 2% a visszaélés kábítószerrel bűncselekményt elkövetők aránya, 17%-ukat pedig egyéb bűncselekményért ítélték el.

Ha visszaesés foka szerint vizsgálódunk, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy míg az első büntényesek száma 35% körül mozog, addig a Btk.-ban megnevezett visszaesési minősítésekkel (visszaeső, többszörös visszaeső, különös visszaeső, erőszakos többszörös visszaeső, visszaesőnek nem minősülő bűnismétlő) rendelkező fogvatartottak aránya együttesen ugyanezt a százalékszámot adja ki.

A Kalocsai Fegyház és Börtönben a következő speciális csoportok vannak: átmeneti, gyógyító-nevelő, drogrevenenciós, illetve az enyhébb végrehajtási szabályok alá tartozó fogvatartottak.

Családi állapotukat tekintve az elmúlt tíz év jelentős változást nem hozott, hiszen még mindig a legtöbb közöttük az élettársi kapcsolatban élő, illetve a házasságok jelentős része is csak névleges házasságban élt. Ennek ellenére a család szerepe mindennél erősebb a fogva tartott nők körében. Ebből a tudati és érzelmi állapotból az intézetre számtalan probléma megoldása hárul. Ilyen például az osztott beszélő kérdése. A hatályos jogszabály egyszerre, egy időben, egy fogvatartottnak csak két 18 év alatti és 18 év feletti személy látogatására ad lehetőséget. Az anyák nagy többségének kettőnél több gyermeke van, így jogos az igényük arra, hogy az összes gyermeküket egy beszélő alkalmával fogadhassák. Az ünnepek közeledtével a konfliktusok száma a zárkában szaporodik, mivel nem tölthetik a családdal a meghitt pillanatokat. A gondoskodási kényszerből eredő problémáik pedig oda vezethetnek, hogy nemi identitás zavar alakul ki náluk, amely lesbikus kapcsolatokba sodorja őket.

A nőkre jellemző pszichológiai sajátosságok a személyorientáltság, a szociális kapcsolatok fontossága; az észlelésük gyorsabb, érzékszerveik finomabban hangoltak a férfiakénál. Mezőfüggők, a kontextus jobban befolyásolja őket, a kisebb, zárt csoportokat kedvelik. Konformistábbak, holisztikus gondolkodás jellemzi őket, jobb a megfigyelőképességük és a tárgymemóriájuk, mint a férfiaknak. A nők esetében az agyi féltekék között nagyobb a működésmegosztás, ezért is képesek az intuitív megérzésre, és mindezekhez egy, a férfiakénál jobb verbális és érzelmi kifejezőkészség társul. A felsorolt pszichológiai sajátosságok természetesen a fogva tartott nők kezelése terén is megmutatkoznak.

A Kalocsai Fegyház és Börtön fogvatartotti állományának egészségügyi állapotáról sokat elárulnak a következő adatok. 2013-ban az intézet orvosi rendelését 3 826 fő, pszichiátriai rendelését 352 fő kereste fel, fogorvosnál 489 fő járt, a nőgyógyászati vizsgálaton megjelentek száma 187 fő volt. A fogvatartotti populáció körében jellemzők a krónikus szív- és érrendszeri, a pszichiátriai és légzőszervi betegségek, gyakori a cukorbetegség, az időskori, epilepsziás megbetegedések száma.

A dohányzók aránya a fogvatartottak között: 90%. A gyógyszerfogyasztás a férfi fogvatartottakhoz képest nagyon magas, hiszen a nők több mint a fele rendszeresen szed nyugtatót és fájdalomcsillapítót. Nemzetközi viszonylatban – a WHO adatai szerint – a fogva tartott nők körében ötször gyakoribb az öngyilkosság, mint a nem fogvatartott nőknél. Az öngyilkossági kísérletek száma is kétszer gyakoribb nők esetében, mint a férfiak vonatkozásában. Magyarországon ezzel ellentétben kivételes helyzetben van, hiszen befejezett öngyilkosságot nő még nem követett el börtönben. Különböző magyarázatok születtek erre a tényre, a válasz nagy valószínűséggel a nők csoportos elhelyezéséből adódik (a női fogvatartottak szinte soha nem maradnak egyedül a zárkájukban).

A fogva tartott nők munkához való viszonya sajátosan alakult az elmúlt évszázadokban, hiszen például a közveszélyes munkakerülő, csavargó, prostitúcióból élő nőket azért zárták dologházakba, hogy munkára szoktassák őket. Az első női dologházat – szövőházat – 1597-ben Angliában hozták létre, ahol a nők szövással, fonással, kötéssel, horgolással foglalkoztak. Magyarországon 1916-ban a kalocsai törvényszéki fogházban létesült női dologház, ahová a közveszélyes munkakerülők kerültek. Az első magyarországi női börtön 1858-ban Márianosztrán kezdte meg működését Wágner Paula vezetésével és 21 nővértársa közreműködésével. A szabadban végzett mezőgazdasági munka mintagazdaságban folyt. Az analfabétákat nővérek tanították, szabadulásukkor az elítéltek szakképzettséggel kerültek ki a börtönből.

Kalocsára 1950-ben kerültek át a női fogvatartottak, ez időponttól kezdve a munkáltatás varrodai szalagrendszerben történt, honvédségi alsóneműt gyártottak. Jelenleg az Adorján-TEX Kft.-nél történő foglalkoztatás havonta kb. 210 főnek biztosít munkát, amely szalagrendszerben történő varrást, szabást és hímzést, illetve vegyesipari tevékenységet (mappahajtogatást, cérnacsomagolást) jelent.

A fegyelmik és jutalmak, illetve a nőkkel szemben alkalmazott kényszerintézkedések száma a Kalocsai Fegyház és Börtönben a következőképpen alakult az

elmúlt évben. A fogvatartottak által elkövetett fegyvelemsértések száma 180 volt, ezért pedig feddés (94), kiétkezés csökkentés (37), magánelzárás (49) fenyítésben részesültek. A jutalmaik száma 612 volt – az alábbi megoszlásban: dicséret (268), soron kívüli látogató fogadás (102), soron kívüli csomag (29), látogatási idő meghosszabbítása (88), tárgyjutalom (19), pénzjutalom (1), fenyítés nyilvántartásból törlése (60), kimaradás (15), rövid tartamú eltávozás (32).

A női fogvatartottakkal szemben 2012-ben 31 kényszerintézkedést kellett alkalmazni. Ez a szám igen soknak tekinthető a férfi házakkal összehasonlítva, elsősorban a fentebb taglalt, nőkre jellemző pszichológiai sajátosságok magyarázhatják ezt a férfiakéhoz képest is magas esetszámot.

Végezetül a Kalocsai Fegyház és Börtön előtt álló legfontosabb feladatokra kívánok kitérni. Mindenképp szükséges a hosszú ítéletes, nehezen kezelhető elítéltek számára egy speciális körletrész kialakítása (a szegedi HSR-körlethez hasonlóan). Az új munkalehetőségek feltárása az intézeten belül – a Kft.-ben és a költségvetési munkaterületeken – folyamatos feladatunk. Nagy jelentőségűnek tartom a kapcsolatfelvételt, együttműködést a város közintézményeivel, annak érdekében, hogy az elítélteknek (a szabadulást közvetlenül megelőzően), illetve már szabadultaknak munkát tudjunk biztosítani, ezzel is kielégítve a társadalom azon igényét, hogy a fogvatartottak reintegrációja sikeresen megvalósulhasson.

Fliegauf Gergely

A tetoválás mint szubkulturális jelenség: marginalizálódásra utaló jelek magyar fogvatartottak tetoválásain

Börtöntetoválás minden olyan tetoválás, amely a börtönben keletkezik, és olyan értékeket fejez ki, amelyeket a fogvatartottak érzenek a magukénak. Azért fontos ez a meghatározás, mert napjainkban már hazánkban is igen gyakori a tetoválás a hétköznapi emberek körében, és talán egyfajta divatról vagy mozgalomról beszélhetünk, de semmiképpen nem devianciáról. A börtöntetoválásoknak van még egy fontos jellemzője: mindenképpen a bűnre és/vagy a marginalizálódásra utalnak. Ilyen szempontból természetesen egy szerelmes üzenet is lehet börtöntetoválás, azonban ebben az esetben a marginalizáció nagyobb mértékben független a börtöntől. Mit értünk ez alatt? Ha egy bűnöző a vállára tetoválja a börtönben a szerelme nevét, akkor azon egyértelműen nem látszik, hogy börtöntetoválás, hiszen otthon is megtehetette ezt. Érdekes módon azonban az egyéb börtöntetoválások mellett és között a szerelmes tetoválás már más értelmet nyer. Egyrészt a fogvatartottak is lehetnek más tetoválásai, másrészt a fogvatartott-társaknak is lehetnek tipikus börtöntetoválásai. Mindezek megváltoztatják a szerelmes tetoválás jelentését. A szerelemes tetoválás ez esetben sokkal inkább a börtönspecifikus deprivációra vagy a rabhierarchiában elfoglalt helyre fog utalni, mintsem a hűségre, a szeretetre, a vonzalomra és az elköteleződésre; bár kétségtelenül ez utóbbiakra is utal.

A magyar börtöntetoválásokkal több kutatás foglalkozott a korábbiakban (Ruzsonyi 1988, Géczi 1996, Kövesdi 2009, Szucsáki 2013), jelen cikk a mai magyar börtönvilág néhány érdekes szimbólumára és azok jelentésére hívja fel a figyelmet. Két fogalmi körrel is foglalkoznunk kell röviden annak megértése érdekében, hogy megértsük a börtöntetoválásokat. A szubkultúra fogalma és a tetoválások börtönkörnyezetben való értelmezése talán fontosabb is a tetoválások osztályozásánál. A cikk nem arra törekszik, hogy bemutassa a tetoválások típusait, hanem magát a börtön valóságát igyekszik a szemünk elé tárni a tetoválások jelentése alapján.

1. A szubkultúra fogalma

Számos neves kutató és tudós foglalkozott a szubkultúrával, amelynek a következő fogalmi köre alakult ki: a szubkultúra olyan érték, mentalitás vagy beállítódás, amelyet egy csoport képvisel, és amely bűnözéshez vezet. Ehhez pár rokon értelmű fogalom társul, amiket itt csokorba szedünk.

Az intersticiális tér

„And the sign said,
»The words of the prophets
are written on the subway
walls and tenement halls«¹

A fogalmat Frederick Milton Thrasher (1927) alakította ki, aki észrevette, hogy az utcai gengék, az ún. köztes térben léteznek. A köztes tér jellemzője, hogy a hatóságok jelenléte limitált. Napjainkban az ilyen helyek az aluljárók, a forgalmas közlekedési csomópontok, ahol jelen van a rendőrség, azonban éppen a nagy tömeg és a sajátos interakciós folyamatok miatt a rendfenntartók nem minden esetben férnek hozzá a bűnelkövetőkhöz; illetve nincsen is igazi joguk ahhoz, hogy beavatkozzanak, hiszen a deviáns személyek éppen nem követnek el bűncselekményt, hanem szintén csak jelen vannak. Érdekes, hogy testtartásukkal, öltözködéssel, szóhasználatukkal vagy pusztán a tekintetükkel is kifejezik a kívülállást – és a kontrollt is. A semleges megfigyelő számára az ilyen emberek éppen olyan feltűnőek az intersticiális térben, mint a rendőrség. Köztes terek a börtönben is vannak: szállító zárkák, folyosók, sétaudvar.

Spontaneitás

A társas folyamatok akkor hatékonyak, ha spontán módon szerveződnek, ahogy ezt Jacob Levy Moreno-tól² (1953) is tudjuk, aki erre a tételre alapozta a pszichodráma elméletét. A rendfenntartók csoportszerveződési folyamata nem spontán, hanem militáris módon szervezett, ennek köszönhetően a kooperáció soha nem olyan hatékony, mint a bűnözőké. Az együttműködés a csekélyebb tekintélyű bűnözői körökben létfeltétel, míg a rendfenntartók körében kötelesség, ami egy ígéreten alapszik, aminek a másik végén ott áll az az állami kötelesség, hogy megkapják a fizetésüket. Ezzel szemben a szubkultúra tagjai az azonnali haszonnal kecsegtető magatartásmintákat preferálják szinte minden esetben. A börtönben számos szubkultúra létezik: etnikai alapon való elkülönülés (romák, vietnámiak stb.), nyugtatószer-fogyasztás („rivó”), fogvatartotti szerepeknek megfelelő tagozódás (pl. a „kannibálok”), a származási hely szerinti csoportosulás (pl. a „borsodiak”) stb. Ezek létrejötte is spontán.

Konfliktus-integráció (Conflict theory)

Természetesen nem könnyű a szubkulturákban az élet, mert folyamatos surlódásokkal és összetűzésekkel jár (Dahrendorf 1959). Ezek a konfliktusok nem a rendvédelemmel szemben jelennek meg először az egyén életében, hanem a tradicionális családmodell, az oktatási rendszer, az egészségügy, a munkavállalás

¹ Simon and Garfunkel: Sounds of silence, 1964. Fordítás kb.: „és a felirat azt mondta, hogy »a próféta szavait az aluljárók falaira írták.«”

² A legendás Who shall survive c. könyv az interneten is olvasható: <http://www.asgpp.org/docs/WSS/Front%20Matter/index.html> [2014-01-10]

mind olyan társadalmi jelenség, amely a priori konfliktusban áll a szubkultúrával. Emellett a lazább csoportok akkor lesznek igazán erősek, ha másik szubkultúrával kerülnek összeütközésbe, azaz a konfliktus keresése és a másikkal való szembesülés szüli a csoportokban az integritást, a masszív összetartást. A börtönben is látunk erre példákat: azonos földrajzi helyről származó csoportok tagjai *földiknek* nevezik egymást, a személyzettel együttműködőket *vamzernak* címkézik, azonban maga címke felveszi az *ellenség* jelentését is, nagyon sok helyzetben (pl. börtönbeli falfirkákon) ezzel a jelentéssel szinonim.

A börtönnek megvan az az speciális jellegzetessége, hogy ellentétben a külvilággal, itt a szubkultúra gyakoribb jelenség; azaz a börtönben kifejezetten fontos az integritás a másik csoportokkal szemben kialakult identitás megőrzése érdekében, illetve a konfliktusok jóval kiélezettebbek, mint a külvilágban. A börtönben a szociális/szociábilis normalitás kerül kisebbségbe a társas struktúrában, ezért ez a szegmens is szubkulturális jegyeket vesz fel. A mai magyar börtönvilágban, a „jógyerek” kifejezés fedi le azt a magatartásmintát, amivel a fogvatartott ki akar maradni a börtönbeli „kisztílú” üzelmekből, semlegességre törekszik, azonban mégis rivális pozíciót épít ki a roma identitású „raj” csoporttal szemben, aminek ugyanez a célja.

Dezorganizáció

*„Ez egy szolid, rendes ház,
Nálunk sosem volt szokás
Különbözni másoktól.”³*

Edwin Sutherland (1924) elmélete szerint a szubkultúra azért alakult ki a társadalomban, és ezen belül az urbanizált világban, mert a régebbi tradicionális értékek elvesztették a jelentőségüket, és számos olyan probléma merült fel, ami szétzilálta a társadalmat. A börtönvilággal kapcsolatban James Jacobs (1977) Leo Carroll nyomán jegyzi meg, hogy a kinti humanitárius reformtörekvések és a szintén kinti etnikai alapú társadalmi mozgalmak együttesen azt eredményezték, hogy a börtönökben is kialakult az etnikai fókuszú struktúra a második világháború után az Egyesült Államokban. Magyarországon az etnikai konfliktusok és a humanitárius mozgalmak a rendszerváltás után ébredtek fel. Jacobs azt is megjegyzi, hogy a börtön és a társadalom közti határvonalak erodálódtak, valamint a börtönök a figyelem periferiájáról a központba kerültek. Marginális csoportok kerültek az utcáról a börtönbe, ami azt eredményezte, hogy a fegyőri munka professzionalizálódott. Ma már – hazánkban is – egy fegyőr nem csupán börtönőri, hanem szociális munkási, járványügyi, konfliktuskezelői készségekkel, és még számos és képességgel rendelkezik, még akkor is, ha ezt ő maga sem tudja; hiszen csak így életképes bent a börtönben. Teljesen eltűnt az az egységes fegyelemre épülő börtönbeli ethosz és mentalitás, ami a magyar börtönöket a nyolcvanas évek elejéig jellemezte. Kérdésként merül fel: akkor hogyan lehet, hogy

³ Korál: Kölykök a hátsó udvarból

magyar fogvatartottakon akár a nyolcvanas években keletkezett tetoválásokat is látunk? Erre több válasz is adható:

1. Néhány jellegzetes börtöntetoválás: „üss”, „anyám”, „csavargó”, „bűn az élet” stb. valóban, detektálhatóan korábban keletkezett, azonban ezeknek egyrészt egységes szubkulturális jelentésük van, másrészt nem terjedtek ki a testfelület olyan nagy területére, mint a mai tetoválások.
2. Az „ötponth” tetoválás egyértelműen a nyolcvanas években jelent meg Tökölön.
3. A „V.L.” tetoválás a kilencvenes évek végén jelent meg, és nővumként egyértelműen roma identitást jelez, azaz nem egységes szubkulturális szimbólum, mint pl. a „bűn az élet”.

A dezorganizáció tehát érzékelhető a tetoválások mennyiségében és minőségében is.

A slum

*„Táncoltok, daloláosztok,
fegyverrel hadonáosztok,
én meg nektek repperek,
és a géppuska azt mondja:
pampampaaam,
ez itt Lupinak a hangja...”⁴*

Albert Kircidel Cohen (1956) elmélete szerint a slumok elszegényedett városrészek, háztömbök, ahol az ott lakók egyfajta kollektív reakcióformálásként szimbólumokat találnak maguknak, amelyekkel kifejezik a többségi társadalommal szembeni ellenállásukat. A budapesti Gát utcában, Tűzoltó utcában, Lenhossék utcában vagy a Diószegi Sámuel utcában gyakran látunk olyan falfirkákat, amelyek megjelennek a börtönben, illetve börtöntetoválásokon is: „Vatos Locos”, „LaOnda”, „Thug Life”, „300” stb. Érdekes, hogy ezek mind a médián keresztül áramlottak be a jelesül roma identitású szubkultúra mentalitásába. Mozifilmek és a hip-hop kultúra a forrása ezeknek a szimbólumoknak. Ez azt jelenti, hogy a szubkultúra-identitás a generációkon átívelő tradíciókkal ellentétben, ugyanakkor mégis tradicionális a térben, mém-természetű, hiszen a slumokban tapintható értékrend a világon mindenütt ugyanaz. Ennél talán semmi sem fejezi ki jobban a szubkultúra szóban a „szub”, azaz a gyakori félreértelmezés szerint „alantas” konnotáció tökéletes semlegességét.

Kockázatoállalás, identitás, trauma

A tanulmány szempontjából a fentiek mellett fontosnak tartom, hogy a szubkultúrában élő személyek magasabb kockázatot vállalnak a hétköznapi életük során, mint a nem deviáns többség, és egyfajta kockázatkereső magatartásmintát követnek, ami az identitásuk részévé is válik. Ez egészen pontosan azt jelenti, hogy bűnöző személy foglalkozása az önazonosság része. Nem hiszem, hogy bármelyik

⁴ Lupo: Táncoltok, daloláosztok. 2012. Érdekes a szöveget összehasonlítani a Korál-dallal.

börtönőr örülne annak, hogy bárhová megy, rá elsősorban börtönörként tekintenek, pedig ez gyakran megtörténik. Minden embert stigmatizál a foglalkozása, azonban a bűnözőt a leginkább, amennyiben a foglalkozást annak az aktivitásnak tekintjük, amiből az egyén bevételeinek többsége származik.

Az identitás másik oldala az, hogy az életstílusból eredően a bűnöző személyek már a gyerekkorukban olyan traumákat élnek át (nélkülözés, kiközösítés, erőszak-elszenvedés, erőszak-megfigyelés, erőszak-elkövetés, kényszerítés stb.), amelyek mélyen a személyiségükbe épülnek, aminek következtében elmondhatják, hogy az utca törvényei szerint nőttek fel. Emellett a későbbi életükben folyamatos traumatizációval szembesülnek, amelyek jellegükben ugyanazok, mint a fiatalkorban elszenvedettek, azonban volumenükben összehasonlíthatatlanul nagyobbak. Ebben a képletben a riválisoktól elszenvedett traumák nem különböztethetőek meg az igazságszolgáltatás traumáitól. Hétköznapi nyelven szólva: egy bűnözőnek mindegy, hogy az utcán késelik meg, vagy a rendőrségen verik meg, hogy a bíróságon vagy más hivatalos eljárás során alázzák meg; a trauma egységes képet nyer, amiben a részleteket nehezen lehet elválasztani egymástól. Egy bűnöző személy nem juthat olyan egyszerűen kognitív pszichológiai kezeléshez, hogy el tudja különíteni a tudatában ezeket a tartalmakat.

2. A tetoválás értelmezése

A tetoválás a tinta vagy másmilyen festékanyag a bőr alá juttatása, ami tartósan ott marad, és nehezen távolítható el. Itt is tegyünk kísérletet arra, hogy pár rokon értelmű fogalom mentén értelmezzük a jelenséget!

Önkárosítás

Nem kérdéses, hogy a tetoválás megtöri a testi épséget, hiszen a test eredeti állapotát a tetováló megváltoztatja. E mögött számos motiváció állhat, amelyek nagy rokonságot mutatnak az önkárosítás motívumaival. Solymosi Katalin (1987) gyűjtötte össze a tetoválás motívumait: önérvényesítés, szeretetigény, a társadalmi integráció szükséglete, az idő strukturálása, ösztönök levezetése, illetve az esztétikai szükséglet. Aki börtönben dolgozik, az tapasztalatból tudja, hogy talán az utolsó ismérv kivételével az összes elem rokon az önkárosító magatartás alapvető mozgatórugóival; azonban Ruzsonyi Péter⁵ mégis arra az állásfoglalásra jut, hogy az önkárosítás és a tetoválás között nincs kauzális kapcsolat, holott az általa vizsgált közel ezerfős mintában magasabb volt a szuicid magatartás aránya a tetovált fogvatartottak körében, mint a nem tetovált fogvatartottakéban.

Tudatmódosítás

Winnicot (1984) elmélete szerint a lélek energiája az értelemből a testbe áramlik, amikor közvetlen a tudati kapcsolat a testtel, és ennek számos, könnyebben elér-

⁵ I. m. 34. o.

hető formája van: szex, masszázs, mélylélegzés, tánc stb. A börtönben ezek a technikák kevésbé gyakorolhatók az intimitás hiánya miatt. Ennek a feloldása lehet a tetoválás, ami valamelyest nehezebben kivitelezhető, mint egyéb testtudatosító módszerek, de összességében mégis az lesz az eredmény, hogy a fogvatartott a benső tudattartalmait ki tudja hozni magából. A tetoválás átmenet önmagunk és a többiek között, valamint egyfajta szimbolikus híd a múlt és a jelen között. A tetoválásban a személy képes a belsővé tett értékeket azonosítani, és egy speciális formai nyelvvvel megfogalmazni. A tetoválás ilyen szempontból önismereti stratégia, azaz a tudatosság egyfajta serkentése, és ezáltal hozzájárul a fogvatartott komfortérzetéhez.

Törvényenkívüliség és stigma

Számos legendát és történetet lehet megismerni az interneten keresztül a börtöntetoválásokról, amelyek szinte egyet jelentenek a törvényenkívüliséggel. Az egykori szovjet titkosrendőr és fegyőr, Danzig Baldaev (2010) talán a leghíresebb olyan személy, aki börtöntetoválásokat gyűjtött. Az általa készített háttorzongatóan nyers és harsány ábrákból természetesen sugárzik a szovjet rendszer gyűlölete, de a törvényenkívüliség is. A bűnözői élet képregényszerűen jelenik meg az orosz börtöntetoválásokban, a szimbólumrendszer olyan gazdag, mintha egy önálló nyelvezet lenne a tetoválás, csakúgy, mint a börtönszlang.

A világ másik végén, Latin-Amerikában találkozhatunk hasonlóan részletgazdag tetoválásokkal. A dél-kaliforniai és salvadori eredetű börtöntetoválások (pl. Mara Salvatrucha 13, Calle 18) a helyi graffiti- vagy mural-művészettel egy szimbólumrendszert képeznek, ugyanakkor a bűnözői életvitel ikonjai is. A gengtagok körében rendkívül jellemző például a gótbetűk vagy a kötött betűs írás használata, ami ebben a (szub)kulturában sokkal korábban jelent meg, mint a kommersz tetoválószalonok választékában.

Az előállító órét 2007-ben kegyetlenül meggyilkoló Curtis Allgier-ről készült fényképeket szintén sokat lehetne elemezni. Az arcán több horogkereszt és SS-jel található; valamint egy keresztre feszített szkinhed is, ami szerinte azt jelenti, hogy a munkásosztályba tartozó bőrfejúeket elnyomják a felsőbb osztályok. A jobb szeme alatt ott az 5150-es szám⁶ is, ami egy kaliforniai jogszabályi helyet takar, amely szerint 72 óra tartamra, ideiglenesen külön pszichiátriai intézetekbe lehet utalni azon személyeket, akik ön- és közveszélyesek. Allgier-ről számtalan kép látott napvilágot, és ha időrendi sorrendbe tesszük őket, világossá válik, hogy a tetoválások nagy része a börtönben készült.

Nicolas Cocaign a francia Rouen város börtönében 2007 január elején megölte pedofil zárkatársát, majd evett az áldozat tüdejéből. Tettét végignézte a harmadik zárkatárs, aki annyira traumatizálódott az események láttán, hogy két év múlva öngyilkos lett egy másik börtönben. Cocaign fél arcát tetoválás borítja, a szeme alatt piros színű könnyecseppek látszanak, az orra és az orcája olyan kinézetet

⁶ involuntary psychiatric hold (kb.: pszichiátriai kényszerörizet)

kölcsönöz neki, mintha a feje jobb oldala koponya lenne. Cocaign a tárgyaláson szakállat viselt, nyilván az volt ezzel a célja, hogy csökkentse a törvényenkívüliség benyomását az esküdtekben.

Thor Koba, a Hells Angels motoros genget támogató AK81 nevű utcai geng egyik tagja, 2011-ben brutálisan bántalmazott egy személyt, aki pénzzel tartozott neki. Thoba az áldozat fejére páros lábbal ugrott rá. A tette szörnyűséges, de mivel a sértett nem halt meg, Thoba csak négy és fél évet kapott. A dán közvélemény fel volt háborodva, ezért több interjú készült Thobával a börtönben. Az interjúk során látható volt, hogy a férfi jobb arcára egy hatalmas „666” jelet tetováltatott. Ezzel a külsővel képtelenség rendes munkát vállalni, és a börtön után a társadalomba visszailleszkedni.

Szubkultúra

A tetoválásban megmutatkozik az egyén személyiségfejlődése, családindinamikája, kulturális és társadalmi háttere és az ezeket kifejező identitása. Ez az identitás a börtöntetoválások kapcsán egyértelműen a szubkultúrához való tartozást jelenti. A tetoválás egyfajta lázadás, az elkülönülés és a különbözőzés hangsúlyozása, azaz az individuáció, az egyedivé válás „túlpörgetése”. Ezzel kapcsolatban érdekes lehet, hogy míg a legtöbb börtönrendszer legalább elvi szinten hangsúlyozza az egyéniesítést a szakmapolitikájában, addig a börtön az a hely, ahol a modern tetoválás megszületett. Ebből a gondolatból egy érdekes hipotézis következik:

A börtön társas közege önmagától kitermel egyes magatartástípusokat, amelyeket a börtönt irányító állami struktúra jogszabályi keretek között intézményesíteni törekszik. Óvatosságra inthetne ez minden pönológust, hiszen a már meglévő informális intézmény összeférhetetlen lehet a hivatalos intézménnyel. Érthetőbben ezt úgy lehetne megfogalmazni, hogy a börtönben mindig is lesz tetoválás, bárhogyan próbáljuk megszüntetni. A különböző egyéni beavatkozások ugyan csökkenthetik a diszfunkciókat, de soha nem lesznek képesek pótolni azt, mert a szubkultúra validitásával a mesterségesen létrehozott programok nem vehetik fel a versenyt.

Ráadásul a börtöntetoválásnak van még egy jelentése: ha megszületik a tetoválás, a fogvatartott úgy érezheti, hogy nem csupán tartozék többé, azaz nem a rendszer része, hiszen képes volt kijátszani azt, képes elkülönülni. Ez paradox szeparáció, hiszen elvileg a börtön rendszere úgy működik, hogy nem lehet tetoválni, a tetoválás tiltott, sőt büntetés jár érte, és ezzel megvalósul a rendszeren kívüliség; ugyanakkor a rabok többsége tetovált. Leszögezhetjük, hogy *a tetoválás köré kiépült szubkultúra a börtönben teljesen önálló rendszert képez, amelynek ugyanakkorra, ha nem nagyobb, motivációs bázisa van, mint az állami reintegrációs törekvéseknek.* A reintegráció a fogvatartottat abba a rendszerbe kívánja helyezni, amelyet a tetoválási szimbólumain keresztül a fogvatartott éppenhogy elutasít. A mérleg egyik serpenyőjében ott vannak a jogszabályok fekete-fehér szövegei, a másik serpenyőben ugyanakkor ott vibrálnak a fogvatartottak eltörölhetetlen tetoválásai.

Pillangó: művészet és média

1992 legelején a Budapesti Fegyház és Börtönben, a Jobb Csillagban találkoztam egy fogvatartottal, akinek teljestest-tetoválása volt, a szakállát is kékre festette, és arról volt híres a börtönben, hogy egy mézes tubusból önkielégítő gépet fabrikált. Az akkori Kék Fény című állami televízió-műsor is foglalkozott vele. A fogvatartott a zárka ajtajában állt, akkor éppen 38 éves volt, mosolyogva nézett rám, és illedelmesen köszönt, hogy „Jó napot!"; kifejezetten rám nézett, és én semmilyen rosszindulatot nem olvastam ki a tekintetéből. A találkozáskor én magam alig múltam 18 éves. A mákos fogvatartotti formaruhában volt; vékonydongájú és alacsony emberként – a börtön maszkulin jellege miatt – szüksége lehetett volna arra, hogy valamivel vastagabb legyen, de ő a börtönben nemigen gyúrt. A velem tartó tapasztalt nevelőnő odasúgta nekem, hogy vigyázzak ezzel az emberrel. Pár évvel később, egy nyáron láttam őt az M3-as metróban, ahogy éppen a barátaival beszélgetett. Az orrában egy tollbetét volt, és nem sokkal később belefulladt a Dunába. Temetését művészbáratai szervezték.

Deák Ferenc „Pillangó” azért kapta a nevét, mert a homlokán egy pillangó tetoválás volt. A lepke szárnyain pedig két szvasztika, az egyik olyan, mint a náci horogkereszt, a másik pedig egyezett a hindu szimbólummal, Laksmi istennő jelével. Pillangó összesen 24 évet töltött börtönben, és az eddig kiadatlan emlékiratában azt írta, hogy: „hogyan valami emlék is maradjon a bent töltött évekről, elláttam magam néhány színes tetoválási motívummal, körülbelül háromezer darabbal”. A már korábban említett Curtis Allgiernek is horogkereszt homloktetoválása van, valamint ilyet visel magán Charles Manson is. Ezek után szinte kétségbe is vonhatjuk, hogy a horogkereszt csak a nácizmussal hozható összefüggésbe a börtönben, hiszen ezt a szimbólumot a nácizmus eszméje inkább csak lealacsonyítja. Pillangó a rendszerváltás egyik ikonikus mellékszereplője volt, hiszen a Sziámi nevű zenekarban is énekelt, és éppen e zenekar frontembere, Müller Péter Sziámi hozta létre a Sziget fesztivált. Pillangó a börtönben nemcsak tetoválta magát, hanem naplót, verseket és történeteket írt, rajzolt, festett, valamint aforizmákat gyűjtött. Az egyik dalában⁸ azt vallja, hogy „A börtön csak egy elfújó gyertyaláng, sorsom rácsán nem pisloghat át”, azaz rá a börtön különösebben nem hat; talán éppen ezért volt rajta olyan sok tetoválás, mert teljesen ki tudott kerülni a börtön-gépezet rendszeréből.

Urbán Tamás (1989) fotográfus 1989. március 2-án megvárta Pillangót a Szegei Fegyház és Börtön Dorozsmai úti objektuma előtt, s megörökítette a szabadulását és a kint töltött első napját. Nem sokkal ezután a még Debrecenben működő Friderikusz Show vendége volt Pillangó. Urbán fényképei a német Stern magazinban is megjelentek. Pillangó a riport szerint soha nem kapott fegyelmet a börtönben a tetoválásai miatt, pedig az akkor is tilos volt. Említést érdemel, hogy Pillangó is jelen volt akkor, amikor Richter Richárd a Szegei Fegyház és Börtönben 1984-ben vérengzést rendezett.

⁷ Csontos Tibor (2009)

⁸ Gassner és Pillangó: Jussón eszedbe

Kockázatoállalás, identitás, trauma

A börtönbe kerülés egy olyan társadalmi és társas folyamat, amelyet a tetoválásokon megjelenítenek a fogvatartottak. Egyes állomások kitüntetett helyeket képviselnek a szimbólumok sorában (édesanya, fiatalság, csavargás, szerelmi csalódások, bebörtönzés stb.). Az állomások közötti idő a bűnöző életében kifejezetten kockázatos, míg az állomások traumákat vagy a traumák feldolgozását jelentik. A tetoválásban a fogvatartottak minden bizonnyal újból átélnek az abúzív környezet károkozását, és mazochista módon szabadulnak meg a feszültségeiktől, mivel börtön nem alkalmas arra, hogy a fogvatartottak komplett pszichoterápiában részesüljenek. Emellett izgatottságot (ideges, elrontott tetoválások), rémületet (szörnyábrázolások), izgalmat (szexuális tartalmak) és fájdalmat (a tetoválás aktusa) élnek át. Szeretetet és gyűlöletet élnek meg egyszerre, és ez az összetett érzés teszi őket valahogyan mégis boldoggá.

3. A magyar börtönvalóság és a tetoválások

A tetoválások és a börtön közötti kapcsolat ügyében számtalan kérdést lehetne érinteni. Érdekes kutatási terület lehetne az, ha feltérképeznénk, hogy hogyan készülnek a tetoválások a börtönben. A kormolasos technikáról például Kövesdi Richárd⁹ írt. A fogvatartottak valamilyen műanyag, éghető tárgyat keresnek (erre a legalkalmasabb a papucs vagy egy dezodor kupakja), meggyújtják, és a belőle származó kormot egy üvegburán felfogják. A korom fogja képezni a tinta alapját. Egy ilyen kutatást antropológiai módszerrel lehetne elvégezni. Ugyanígy izgalmas, hogy miből készülnek a börtönben a tetoválógépek (pl. borotvamotor, walkman motor, gitárhúr stb.)

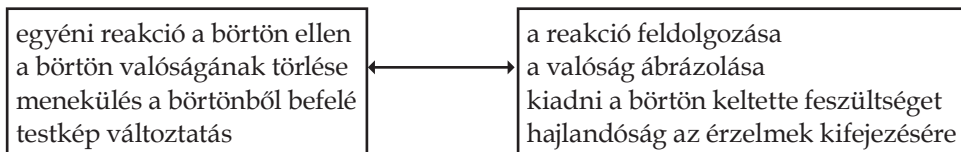
A tetoválás nemcsak a börtön biztonságát veszélyezteti, hanem a fogvatartottak egészségét is. Ezek közül talán a fertőzésveszély a legnagyobb, hiszen a közösen használt tetováló tűvel akár a hepatitis C vírus is átvihető. Ezért a büntetés-végrehajtásnak elemi érdeke, hogy a tetoválásról felvilágosító foglalkozásokat tartson a személyi állomány és a fogvatartottak körében.

Egy általam¹⁰ végzett, szintén antropológiai jellegű kísérleti kutatás eredménye, hogy a börtönrajzok jelentős része tetoválási céllal készül. A fogvatartottak a börtönrajzokon tudják bemutatni technikai fejlettségüket, illetve a repertoárjukat. A rajzaikat portfólióként használhatják, hiszen nem készíthetnek fényképet a termékeikről, mert az egyenlő lenne az azonnali fegyelmi eljárással. A börtönrajzoknak továbbá nagyon hasonló témái vannak, mint a börtöntetoválásoknak: szexuális depriváció, börtönlét, kábítószer, traumatizáció stb. Létezik egy képzeletbeli kontinuum, amin a következő elemek szerepelnek: illegális gyűrás, gyógyszerezés, Rivotrillal való visszaélés, önkárosítás (pl. falc), tetoválás, falfirka, rajz. Ezekben az elemekben az a közös, hogy valamiképpen

⁹ Lásd Irodalom[jegyzék]

¹⁰ Fliegauf Gergely (2014): Börtönblog 3

a testi és a lelki integritással állnak szoros kapcsolatban, a következő dinamikai tengely mentén:

A tetoválás a kontinuum közepén helyezkedik el, azaz mind a nyolc ismérv együttesen jellemző rá.

A börtön szervezete és működése szempontjából a tetováláshoz használt tárgyak önmagukban nem tiltott tárgyak (pl. a villanybúra), azonban a szétszedésükkel és az összeszerelésük által keletkeznek a tiltott tárgyak, amelyek egyértelműen megzavarják az intézet biztonságát. Maga a tetováló magatartás pedig fegyelmi vétség.

Módszer

A következő példákon keresztül a börtönetetoválásokat a *kockázatvállalás, az identitás és a trauma* szemszögéből fogjuk elemezni. Jelen cikk is empirikus kutatáson alapszik. Összesen körülbelül ötszáz tetoválásáról készült fényképet gyűjtöttek össze a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Karának első évfolyamos levelező hallgatói. Azért nem lehet megmondani, hogy összesen hány tetoválásból válogattunk, mert nagyon gyakran egy fényképen több tetoválás is szerepel. A hallgatók célzott instrukciókat kaptak arról, hogy milyen tartalmú tetoválásokat keressenek: pl.: ötpont, V.L., La Onda, Omerta, Thug Life, Sparta, Outlaw. Azaz olyan üzeneteket a bőrön, amelyek a marginalizálódásra, az identitáserősítésre, a gengidentitásra, a csoportképződésre, valamint a média hatására utalnak, és a fogvatartottak számára egyértelmű a jelentésük. A fentieket nagy számban sikerült is dokumentálni. Lehettek volna sokkal szimbolikusabb tartalmak is: könnycsepp, tövisskoszorú, sárkány, szív, pókháló stb., de ezeket éppen azért vettem el, mert nem egyértelműek. Pár szöveges tetoválás (pl. Respect) mégis felbukkant, amiket szintén bevontam az elemzésbe. Szigorúan ügyeltünk arra, hogy a biztonsági és személyiségi jogi kötelemeknek megfelelőjünk¹¹, minden egyes fogvatartott hozzájárult a felvétel készítéséhez.

Az „ötpont”

Az ötpont tetoválás talán a leggyakoribb és legjellegzetesebb börtönstigma. Egyáltalán nem biztos, hogy a viselői önként választják a lehetőséget, hogy örökre rajtuk maradjon. Emellett természetesen egyfajta vagánykodást is kifejezhet. A jelentéséről úgy tűnik konszenzus alakult ki: ember négy fal között. A szimbólum

¹¹ Ezúton mondok köszönetet a hallgatóimnak és azoknak az intézeteknek, amelyek részt vettek a kutatásban, valamint természetesen a fogvatartottaknak.

maga (a *quincunx*) sok jelentést hordoz, azonban a hüvelykujj és a mutatóujj közé tetovált jel egyértelműen a börtönviseltségre utal, méghozzá nemzetközi szinten. Sok olyan tetoválást sikerült lefényképezni, amikor a fogvatartottak igyekeztek megváltoztatni az ötponthoz, de olyanokat is, amikor a tetoválás már kezdett elhalványulni.

A kézfejen – éppen ezen a helyen – lévő tetoválás szinte minden élethelyzetben látható, kevésbé takarható el, és nem csak a börtönőrök és a társadalomtudósok ismerik a jelentését; ezért a tetoválás viselése a reintegráció szempontjából jelentős kockázatvállalást, avagy kockázati kényszert eredményez. Kommunikációs értelme annyiban foglalható össze, hogy „onnan jöttem”, „túléltem”, „engem nem tört meg a börtön”, az ebből eredő implikáció pedig az, hogy „kemény gyerek vagyok”. Ezek a jelentések válnak az identitás részévé – azaz a nemzetközileg is ismert *börtönpszimbólum a személyiség külső és belső jegyévé válik*. Ez nagyban behatárolja a viselőjének társadalmi mobilizációs lehetőségeit. Ezek a határok a kinti életben is szinte olyan szorosak, mint a börtönfalak bent az intézetben.

Az ötpontnak a magyar börtönvilágban van egy speciális jelentése, ez pedig az, hogy „Tökölön voltam”. A fiatalkori bebörtönzés kifejezetten traumatizáló hatású, nem kell magyarázni, hogy miért, de talán itt nem is erről van szó, hanem arról az egyszerűbb valóságélményről, hogy *a börtönben kell lenni*, és a fiatal nem lehet szabadon, ahogyan a kortársai többsége. A kényszer az identitás részévé válik.

„V.L.”

Több korábbi publikációmban foglalkoztam a Vatos Locos jelenséggel, ezért itt csak azt írom le, hogy a fiatalabb magyar roma társadalom kultúrműjéről, *A vér kötelez* című alkotásról van szó, pontosabban a filmben alapított utcai gengerről. A spanyol *vatos locos* kifejezés magyarul „bolond kölyköket” jelent, és már a negyvenes éveik elején járnak azok a fogvatartottak, akik a legidősebbként viselik magukon ezt a jegyet. Az ötponthoz nagyon hasonlóan, a leggyakrabban a hüvelykujj és a mutatóujj közé, a kézhátra tetoválják. Gyakran csak sima nyomtatott betűk, de léteznek gót betűs vagy írott betűs változatok is. Óriási „V.L.” jelek láthatók egyes fogvatartottak hasán, mellkasán is, ami egyértelműen a latin-amerikai kultúrával való kapcsolatra utal. A Mara Salvatrucha nemzetközi gengnek is létezik egy olyan klikkje vagy ellenfele, amit Vatos Locos-nak neveznek.

A kockázatkereső magatartás abban nyilvánul meg, hogy bár olyan sokan nem tudják, hogy mit jelent a tetoválás, mégis a társadalomban létezik egy jól körülírható szegmens, amelyben felismerik. Ebbe a körbe tartoznak a rendvédelmi szervek végrehajtó állományában dolgozók, maguk a bűnözők és a tetováló szalonok munkatársai.

Hazánkban a V.L.-hez egyértelműen roma identitás köthető, azaz a fiatalabb cigányság visel magán ilyen jegyet. A *vér kötelez* című filmben a világosabb bőrű *Milko* azt mondja, hogy „I may be white from the outside, but I'm brown on the inside, TO THE BONE.” (Lehet, hogy kívülről fehér vagyok, de a CSONTOMIG barna vagyok belül.) Teljesen egyértelmű, hogy a magyar romák ezzel a kijelentés-

sel azonosulni tudtak, és érzik benne az ellenállást is a „fehérdominanciájú” amerikai rendszerrel szemben, amit rá tudnak húzni a magyarországi viszonyokra is akár. Ilyen képzetet talán a film önmagában nem idézett volna elő, ehhez is az is kellett, hogy a roma fiatalok traumatizálódjanak az igazságszolgáltatási eljárások során. Ha a legidősebb fogvatartottak valóban negyven év körüliek 2013/14-ben, akkor ők a nyolcvanas évek derekán érhatték el a büntethetőségi korhatárt, maga a film viszont 1993-ban készült, és a magyar szinkron ennél nyilván még későbbi. Feltehető, hogy a filmélménnyel történő azonosulás csak később történt meg a legidősebeknél, azonban a nyolcvanas években született, börtönviselt romáknál már szinte természetes volt.

„La Onda”

A nőnemet jelző névelő és a szó spanyol, és azt jelenti, hogy „a hullám”. Maga a kifejezés az 1968-as mexikói eseményekhez is kapcsolódik, azonban a tárgyunk szempontjából jóval érdekesebb, hogy szintén A vér kötelez című filmhez kötődik. Itt a főhősök már egy börtöngengét alapítanak ezzel a névvel. A magyar börtönökben is megjelenik ez a tetoválás a fogvatartottak hátán vagy a hasukon, a köldök felett. A gót betűs írásminta a leggyakoribb, de „fullánkos” betűk is előfordulnak. Ez a tetoválás – ahogy jelentése is – jóval komolyabb, mint a V.L., és nyilván több időt vesz igénybe az elkészítése, azaz nagyobb befektetés. A börtönben magától értetődően „menőzés” (azaz alaptalan hivalkodás) is lehet, hiszen hazánkban nincsen olyan komoly börtöngeng, mint Latin-Amerikában vagy az Egyesült Államokban. Ebben az esetben a jegyet viselő személy identitása teljes mértékben a társadalmon kívüliségre utal.

A börtöngengék egyik markáns jellegzetessége az utcai gengékkel szemben, hogy ezekben a csoportokban immár minden sokkal komolyabb alapokon zajlik, nem csupán verekedő utcagyerekekről vagy szó, hanem akár idősebb, tapasztalt keményfejű bűnözőkről. Ennek ellenére több La Onda tetoválást találtunk több fiatalok fogvatartotton is a hazai intézetekben. Véleményem szerint azonban ez a tetoválás szimbolikusan olyan erős, hogy valóban determinálja a viselőjét a börtön után a bűnözés folytatására.

„Omerta”

Az olasz omerta szó a maffia hallgatási kódját jelöli, azaz azt, hogy tiltott a bűntársra vallani a büntetőeljárás során. A kód azt is implicálja, hogy a maffia az állammal semmilyen szinten nem működik együtt, esetlegesen csak a korrupcióban, az adócsalásban és a pénzmosásban, azonban az ezekben részt vevő hivatalnokok immár a maffia tagjai vagy szolgálói. A börtönben az Omerta a vamzeresség tagadását jelenti; azonban a börtönben soha nem lehet tudni, hogy kiből lesz vamzer, hiszen a túlélés és a szabadság a legnagyobb üzleti tényezők, és ezekért a rabok bármit megtesznek.

Ha a kifejezés a börtönben tetoválásként jelenik meg a bőrön, akkor a viselőjének a szabályhoz szélsőségesen tartania kell magát, és éppen ebben rejlik a kockázat: mi történik, ha ez mégsem sikerül? A börtönhierarchiában a menők állnak

a legmagasabb pozícióban, olyannyira, hogy a fiatalokú fogvatartottak körében szinte kötelességük hirdetni a betyárbecsületet.

A vamzerség ugyanakkor örök, éppen ezért létezik maga az Omerta kifejezés a börtönben: soha nem lehet tudni, hogy ki árul be, senkiben sem lehet bízni, vagy éppen azok árulnak el, akik a legközelebb állnak hozzám. Az ilyen történetek traumatizálják a személyt.

„Thug Life”

A thug life kifejezés kissé költői fordítása az lehetne, hogy „zsvány élet” vagy „kemény élet”, ami talán azt sugallja, hogy a tetoválás viselője soha nem fog megjavulni. Maga a szlogen Tupac Shakur (1971–1996) hip-hop művésztől származik, akinek a hasán éppen úgy szerepelt a Thug Life felirat, ahogy a magyar fogvatartottakon is. Shakur Thug Life néven zenei formációt is alapított, és a projektjének hatalmas sikere lett. Édesapja és ő maga is többször volt börtönben, sőt a börtönben élte meg, hogy az egyik nagylemeze a slágerlisták élére került. A mai napig tisztázatlan körülmények között halt meg, a dalainak a szövegei olyanok, mintha kulturális-kriminológiai cikkeket olvasnánk: a főbb témák a kábítószer, a gengék, a vagánykodás, a testvériség és mindenféle olyan szociológiai tényező, ami a bebörtönzéshez vezet. Nem csoda, hogy a világ összes börtönében Thug Life tetoválásokat lehet látni, valamint ez az egyik leggyakoribb falfirka is.

A kutatás során azt vettük észre, hogy ez a tetoválás sokkal inkább kötődik a kábítószer-bűnözéshez, mint a roma identitáshoz, bár az utóbbihoz is igen erősen kapcsolódik. A Thug Life feliratot inkább a kigyúrtabb fogvatartottak viselik magukon, bár Kövesdi Richárd¹² olyan tetoválást is talált, ami meglehetősen el volt rontva: a betűk kivitele ugyan szép volt, de a bizarrul torz „Theg Liaf” szó szerepelt a fogvatartott hátán öles betűkkel. Ez az identitás önmagában is kockázatot jelent az egyénre. A traumatizáció pedig a Tupac-dalok egyik gyakori motívuma is lehet, és ez a marginalizáció, a társadalom szemhunyása, a szeretetnélküliség, az elárultság vagy a cserbenhagyottság érzése. A Thug Life tehát a szélesebb társadalom reakciójára utal, míg az Omerta a szűkebb társas közege, azonban a kivetettség percepciójában közösek ezek a szimbólumok.

„Bűn az élet”

Manapság az ilyen tetoválásokkal már csak az idősebb fogvatartottakon lehet találkozni. Általában a karon jelenik meg, és legtöbb alkalommal maga a viselő tetoválja magára. Az ötpont mellett ez az egyik legjellegzetesebb hazai börtöntetoválás. A média és talán a rendszerváltás hatását figyelhetjük meg annak kapcsán, hogy ez a tetoválás eltűnőben van a börtöneinkben. A kilencvenes évek elejétől jelennek meg olyan zenecsatornák a magyar televíziós programszolgáltatók kínálatában, ahol a fentebb elemzett tetoválás-szövegeket egyáltalán látni lehetett (pl. egy Tupac-videóklipben), majd a kétezres évek elején terjedt el tömegesen az internet, ahol ezek a képek pillanatok alatt elérhetővé váltak. Ma már a tetoválás

¹² Lásd Irodalom[jegyzék]

külön zsáner, magazinok, weboldalak foglalkoznak vele, és a művészi tetoválás az elmúlt húsz év során pauperizálódott. Ebben a kulturális dömpingben nem maradhatott fent a Bűn az élet tetoválás. Azonban az is érdekes, hogy ez a tetoválás *magyar nyelvű*, azaz ellenállt az általános globalizációnak vagy a multikulturális irányba történő változásoknak. Több magyar intézetben láttam „ez a börtön tiszta szegényen” feliratot vagy falfirkát, ami szintén hasonlóan magyar, és médiabefolyás alig állhat mögötte. Ezek a tetoválások egyébként ugyanazt jelentik, mint a Thug Life, vagy a szintén jellemző, és szintén magyar „világcsavargó” felirat. Nincs maradás, nincs megállás, az élet mától holnapig tart, nem lehet lehorgonyozni, nem szabad megállni: azaz élni kell a bűnöző életet; vagy ahogy a DSM III¹³, azaz a mentális betegségek osztályozási rendszere fogalmaz az antiszociális személyiségzavarnál: „összevissza utazgat, de nem álláskereső vagy turisztikai cél vezet, és arról sincs tiszta elképzelése, hogy az utazást mikor fogja befejezni”.

„Respect”

Több fogvatartott hátán figyelhetjük meg a „Respect” (tisztelet) gót betűs feliratot. Ez azt a kockázatot hordozza magánban, hogy nem biztos, hogy a fogvatartott a börtönben képes úgy viselkedni, hogy azzal kivívja a társai tiszteletét. Az egyik, magán „Respect” feliratot hordó fogvatartott magassága mindössze 150 cm volt. Ilyen testi adottsággal nehezen lehet tisztelet kivívni a börtönben. A felirat azonban az önbecsülésre utal, ugyanis ez az egyetlen olyan tényező, amit a börtöngépezet nem vehet el, ha képes a rab kiállni magáért. A traumatizáció dinamikája ugyanaz, mint a „Thug Life” esetében, azonban talán az is hozzájárul, hogy viselője csúfolódás vagy gúny áldozata volt. Újabb bizonyíték arra, hogy a *bullying* és a *kriminalitás* milyen szoros kapcsolatban állnak egymással.

„Soha többé”

Egy időskorú fogvatartott vállán találtuk ez a feliratot. A fotón a fogvatartott bőre petyhüdt, nem feszes, mint a fiataloké, és a tetoválás körvonalai sem olyan élesek. Mintha a fogvatartottnak már nem jelentene túl sokat a tetoválás maga, pedig az a tény, hogy a börtönben találkoztunk vele, igencsak ironikus, ha nem éppen tragikus. A felirat felett egy rács-szimbólum látható, azaz a tetoválás azt sugallja, hogy a viselője meg akart javulni, volt benne valamilyen készletés, valamikor huszoneves korában. Ki akart lépni. Ezt a vágyat, pontosabban képességet *rezilienciának* nevezik. A rezilienciához azonban egy nagy adag motiváció, tenni akarás és elhatározás is szükséges. Ez utóbbi tényezők pedig fejleszthetők, pedagógiai eszközökkel felébreszthetők és fenntarthatók. A traumatikus hatás itt abban érhető tetten, hogy a börtönben töltött idő alatt lezajlik az élet, elfogy az erő, és alig volt a fogvatartott szabadlábbon.

¹³ Döme László (2005)a

„Sparta”

Ez az újabb keletű felirat a thermopülaai csata eseményeit feldolgozó, 2007-ben készült 300 című filmből származik, és egy újabb generáció, a kilencvenes években született fogvatartottak szimbóluma. A történet szerint a görög sereg vezére Leonidász spártai király volt, és maga a 300 főből álló különítmény hősiességéről és a végsőkig való kitartásáról lett híres-neves. A film rendkívül harsány képeken keresztül közvetíti az eseményeket. Érdekes módon ezt a szimbólumot is roma fiatalok tették magukévá, mint A Vér kötelez című film üzenetét. A feliratot a rabok vádlíjukra tetoválják a leggyakrabban. A kockázat abban rejlik, hogy maga a tetoválás kötelezi a személyt arra, hogy harcoljon a börtönben. A rabok szubkultúrájában ugyanis néhol még mindig él az a ceremónia, és egyben érvényesnek tűnik az a narratíva, hogy a zárkába érkező új embernek meg kell küzdenie a rangjáért. A zárka legkeményebb tagja felteszi a kérdést: „ütöl az életér?”, azaz arra utal, hogy a létért meg kell küzdeni, és verekedni hívja a társát. A fiatalkorú börtönökben ez jóval gyakoribb jelenség, mint a felnőtt korúak letöltő házaiban. Ezek az explicit farkastörvények természetesen traumatizálják a fogvatartottat, aki kénytelen belátni, hogy csak a verekedés által tudja fenntartani az önbecsülését.

„Outlaw”

Az outlaw szó törvényen kívüli jelent, és számos releváns kriminológiai jelenség szimbóluma. Létezik ilyen nevű nemzetközi motoros geng, de a már említett Tupac Shakurnak is volt egy ilyen nevű formációja. Míg a motoros dzseki levehető, vagy a Tupac-dalt ki lehet kapcsolni, addig a tetoválást nem lehet eltávolítani. Ez a felirat a leggyakrabban az alkaron jelenik meg, azaz az öltözködéssel csak nehezen titkolható el. A társulói identitás az öntörvényűség, ami szintén antiszociális elem, és a társas normák szándékos megszegését jelenti. Míg a Sparta felirat leginkább a börtön társas világára utal, az Outlaw inkább a kinti létre.

4. Összefoglalás

Láttuk, hogy a börtönbeli mentalitást az Omerta és a Sparta írja le jobban, míg a bűnözői életvitelt a Thug Life és az Outlaw. Mivel egyik kifejezés sem magyar, és a rabjaink anyanyelve mégiscsak a magyar, feltehető, hogy a börtöntetoválások mögött egy rendkívül erőlyes média- és/vagy divathatás áll.

Ugyanakkor hazánkban is megtörténik, hogy a börtön és a börtönhöz kapcsolódó jelenségek megjelennek a médiában videóklippek, sorozatok, valóságshow-k és reklámok formájában; vagy akár a 2013 februári Tattoo Magazin¹⁴ címlapján, amin egy tetovált hölgy egy szimbolikus villamosszékben ül. A modellt Brix Nobody-nak hívják, és a képen minden szimbolikus és harsány: a villamosszék éppen csak össze van ácsolva, de mégis pereg róla a festék, a modell keze karkötő jellegű bilincsekbe bújik, Brix fejére egy kalapszerű tákolmányt helyeztek, de

¹⁴ <http://www.tattoomania.hu/tattoo-magazin/2013-febru%C3%A1r-154>

alatta a haját gondosan megigazgatták, és a vezetékek éppen olyan jelképesek, mint egy szociálpszichológiai kísérletben. A modell egyébként úgy ül a széken, mintha egy trónuson ülne, nem pedig úgy, mintha a kivégzésére várna. A villamosszék, igaz amerikai eszköz, de a leggyakrabban a börtönök kelléke, azaz azt mondhatjuk, hogy a tetoválás szubkultúrája a börtönből a külvilágba vonzott pár tipikus szimbólumot. A tetoválás fontos média (információ közvetítő felület) a börtön és a külvilág között. Korábban ezek a csatornák be voltak zárva, napjainkban pedig teljesen kinyíltak.

A nyolcvanas években és a kilencvenes évek elején Deák Ferenc „Pillangó” még nagyon kirívó jelenség volt, ma már nem lenne annyira extrém, és talán fontosabb, hogy nem lenne annyira „menő”, mint korábban. A börtön mikrotársadalma és a börtönt övező makrotársadalom radikális változáson ment keresztül, amit a leginkább a média és a globalizáció hatásának köszönhetünk, és ennek az egyik legmarkánsabb mutatója a börtöntetoválás. Korábban létezett olyan fogalom, hogy az „agyontetovált” fogvatartott, ma ilyen szempontból a rabok csoportja homogénizálódott a hihetetlen mértékű tetoválás miatt. Ez két veszélyes folyamatot indíthat be a szélesebb közösségekben: egyrészt a fiatalok körében egy káros szimpatizmus és szolidaritás ébredhet fel a rabok iránt, aminek a lényeges eleme a felelőtlenység és a nihilizmus, másrészt az idősebb generációk és a társadalom tetoválástól érintetlen rétegei pedig mindinkább el fognak fordulni a börtönlakóktól.

Ez a veszély a következő dimenziókkal rendelkezik: a fogvatartottak folytonos veszélynek vannak kitéve (kockázat), a fogvatartottak egy jól körülírható társadalmi nyomásnak engedelmessé válnak veszélyes embernek tartják magukat (identitás), valamint a fogvatartottak a tetoválás szimbolikus implikációi miatt egyre jobban veszélyeztetettek (trauma) a reintegráció sikerességé szempontjából.

Irodalom

- Baldaev, Danzig (2010): Drawings from the Gulag. FUEL Publishing
- Cohen, Albert Kircidel (1956): Delinquent Boys: The Culture of the Gang. Routledge & Kegan Paul
- Csontos Tibor (2009): Exkluzív! Pillangó: Köcsög fizet a bikának. Szabadszöveg Online. http://www.szabadszöveg.hu/mozaik/bulvar/exkluziv_kocsog_fizet_a_bikanak [2014-01-10]
- Döme László (2005): Személyiségzavarok. Filum, Budapest
- Fliegauf Gergely (2014): Börtönblog 3, tematikus börtönrajzok. <http://bortonblog3.blogspot.hu/> [2014-01-10]
- Géczi Zsolt (1996): Tetováltan: felmérés a Sátorlajújhelyi Fegyház és Börtönben. Börtönügyi Szemle 1996/4, 50–60. o.
- Jacobs, James B. (1977): Stateville: The Penitentiary in Mass Society. University of Chicago Press
- Kövesdi Richárd (2009): Testképek, tetoválás a fiatalok körében. Zárt ajtók – nyitott levelek konferencia, Fiatalokért Bűntudat-terápiás Intézete, Tököl
- Moreno, Jacob Levy (1953): Who shall survive? Foundations of Sociometry, Group psychotherapy and Sociodrama. Baecon House Inc., New York
- Dahrendorf, Ralf (1959). Class and Class Conflict in Industrial Society. Stanford, CA: Stanford University Press
- Ruzsonyi Péter (1988): Tetováció a büntetés-végrehajtásban. Módszertani Füzetek, 1988. 1. szám. 32–40. o.
- Solymosi Katalin (1987): A tetoválás motivációi. Forrás, 19. évf. 3. szám 59–65. o.
- Sutherland, Edwin H. (1924) Principles of Criminology. Chicago: University of Chicago Press.
- Szucsáki Melinda (2013): Tiltott varrósakkör a rácsok mögött – Szabaddá tesz? Börtönügyi Szemle, 2013/1, 77–90. o.
- Thrasher, Frederick Milton (1927): The Gang: A Study of 1,313 Gangs in Chicago. University of Chicago Press
- Urbán Tamás (1987): „Pillangó” sokadik szabadulása. OSA Archívum
- Winnicott, Donald Woods (1984): Deprivation and Delinquency – Antisocial personality disorders. Tavistock Publications

A társadalmi szervezetek értelmezési keretei a büntetés-végrehajtásban

Tanulmányomban rövid fogalmi áttekintést kívánok nyújtani a társadalmi szervezetek börtönökhöz kötődő értelmezési kereteiről, továbbá vázlatosan szeretnék rámutatni a szervezetek közelmúltját meghatározó tendenciákra. A büntetés-végrehajtás több értelemben is zárt világ, ami leképeződik a szervezet igazgatási, működési és ellenőrzési mechanizmusában, valamint szervezeti kultúrájában egyaránt. Éppen ezért érdekes kutatási terület – akár történeti, jogi vagy kriminológiai szempontból – a külső, nem állami aktorok megjelenése a börtönök falain belül, és azok hatása a működésre, illetve ezzel összefüggésben a büntetőpolitika alakulásának vizsgálata.

Az elmúlt évtizedek szakpolitikai vitáiban a nem állami szereplők térnyerésének kérdése elsősorban a büntetés-végrehajtási rendszerekbe beáramló *piaci szereplőkre* fókuszált. Ennek oka a kérdés súlyos politikaelméleti és ideológiai vetülete (az erőszak monopóliumának kérdése, az állam szerepe, annak átértékelődése), és nem mellesleg az óriási pénzügyi vonzata is. Bár a piaci szereplők intenzív térnyerése (például a magánbörtönök esetében) elsősorban az angolszász országokra jellemző, a téma mégis fokozott nemzetközi figyelmet kapott. Részben a fentiekben említett elméleti dilemmák miatt, illetve annak okán is, hogy az ezt lehetővé tevő társadalompolitikai folyamatok, közpolitikai reformok – eltérő intenzitással ugyan – az európai országok mindegyikében elindultak.

A nem állami szereplők másik vizsgálati iránya a büntetés-végrehajtás körül megjelenő *társadalmi szervezetekre* összpontosít. A társadalmi szervezetek szerepe és tevékenysége sokkal szélesebb skálán mozog, mint a piaci szereplőké, történetiségük több száz évre nyúlik vissza. Az elmúlt évtizedekben azonban komoly változás figyelhető meg a szervezetek finánciális hátterében, a szervezettípusok által betöltött szerepek jelentőségében. A büntetés-végrehajtási rendszerek körül működő társadalmi szervezetek átértékelődését eredményező folyamatok ugyanabba az elméleti keretbe ágyazhatók, mint amelyek a piaci szereplők megjelenését és fokozott térnyerését is lehetővé tették.

Mindenekelőtt fontos azonban látni, hogy a „társadalmi szervezetek” egy gyűjtőfogalom, amibe beletartoznak a nonprofit szervezetek (mely szintén gyűjtőfogalom), így a klasszikus civil szervezetek, magánalapítványok, egyesületek, az érdekképviselők, például a szakszervezetek, a szakmai munkáltatói érdekképviselők, valamint a közalapítványok és a nonprofit gazdasági társaságok is. De a társadalmi szervezetek fogalmába sorolhatóak még az egyházak és tágabb értelemben a politikai pártok is. A büntetés-végrehajtásban betöltött szerepük szempontjából a társadalmi kontrollszerkezetek, az egyházak, a szakszervezetek és a klasszikus civil szervezetek a leginkább relevánsak.

A társadalmi szervezetek szerepét befolyásoló közpolitikai folyamatok

A következőkben rövid betekintést szeretnék nyújtani azokba a társadalompolitikai, közigazgatási folyamatokba, melyek meghatározták az elmúlt évtizedek társadalmi szervezetekre érvényes tendenciáit. A társadalmi szervezetek börtönök körüli szerepének alakulását jelenleg is meghatározó folyamat az 1970-es évek végén, 80-as évek elején megjelenő angolszász eredetű közigazgatási reformokhoz köthető.

A jóléti államok válságára válaszként megjelenő „új közmenedzsmentnek” is nevezett közigazgatási paradigma elsőként Amerikában, Angliában, Ausztráliában, Új-Zélandon hozott gyökeres változást az igazgatás teoretikus hátterében és intézményi struktúrájában; a kilencvenes évektől azonban az OECD szinte minden államában meghatározó iránynak tekinthető.¹ Az új közmenedzsment egyik fő ideológusa, Christopher Hood, 1991-ben megjelent tanulmányában négy fő igazgatási trendet vázol fel, melyek alapvetően határozzák meg az elmúlt évtizedek fejlesztési irányait:²

- I. *Lassítani kell, illetve vissza kell fordítani az állam növekedését és kiadásait;*
- II. *Fejleszteni kell a privatizációs, illetve kvázi privatizációs folyamatokat a közszolgáltatások terén;*
- III. *automatizmusok (információ-technológiai innovációk) fejlesztése a közszolgáltatások előállításában és terjesztésében;*
- IV. *kormányzati együttműködésekre, szakpolitikai tervezésre és döntéshozatalra fókuszálva erősebb nemzetköziség felé való elmozdulás.*

A fentiekben felvázolt fő trendek az egyes országokban eltérő hangsúlyokkal jelennek meg a gyakorlati alkalmazások terén (például a közigazgatásban megjelenő teljesítményértékelési rendszerek, piaci szolgáltatók fokozott megjelenése, PPP-konstrukciók, non-profit szféra térnyerése a közszolgáltatásokban).³ Az eltérő gyakorlatok ellenére az új közmenedzsment minden országban tetten érhető alapvető lényege a költségvetési kiadások csökkentésének igénye, az államapparátus leépítése, a szolgáltatói szemlélet és a fokozott piaci technikák beintegrálása az állam működési mechanizmusába. Nagyon leegyszerűsítve a mindent maga mögé utasító költséghatékony működés, és ennek érdekében a piaci szemlélet fokozott átvétele.⁴

Anglia példáján keresztül szemléltetve az új közmenedzsment hátterét, látni kell, hogy az 1980-as évek elejére az angol kincstári kiadások közel harmadát a társadalombiztosítás tette ki. A Thatcher-kormányzat egyik fő célkitűzése éppen ezért a jóléti szolgáltatóktól való „függség kultúrájának” visszaszorítása volt.⁵

¹ Gruening 2001, 2., Hood 1991, 4.

² Hood 1991, 4–5.

³ Lásd: Hood 1991, 4–5., Hajnal 2004, 22–26., Gruening 2001, 18.

⁴ Gruening 2001, 16.

⁵ Crowson 2011, 492.

Az elképzelések megvalósításában tehát kiemelt szerepet szántak a nem állami szereplőknek is, így (kiemelten a szociálpolitika és az oktatáspolitikai intézményrendszerében) alapvetően építettek a civil szféra által képviselt professzionalizmusra, és nem mellelesleg az általuk megmozgatott önkéntességre egyaránt.

A nem állami szereplők megjelenésétől az állam tehát azt várta, hogy vállaljanak át olyan szerepeket, melyekre a szakpolitikai intézményrendszer nem tud költeni, vagy (költség) hatékonyan beavatkozni. A társadalmi szervezetek, pontosan a társadalmi beágyazottságuk miatt adományokat tudnak gyűjteni, önkénteseket képesek megmozgatni. Helyismeretüket és sok esetben jelentős szakértelmüket kihasználva olcsóbban, célzottabban, ezáltal hatékonyabban tudnak fellépni. Nem kötik őket tehát az állami szférára jellemző illetékességi és hatásköri korlátok, jóval rugalmasabbak időgazdálkodásban, szakmaiságban, mint a bürokratikus állami szervezetek. Így képesek ellensúlyozni az igazgatási diszfunkciókat. Kiemelkedő funkciójuk lehet az új igények, beavatkozási pontok felderítésében, továbbá hogy az állami politikával szemben/mellett szakmai alternatívákat képesek nyújtani. Képesek olyan társadalmi funkciót betölteni, ami hidat képez a politikai döntéshozók és a szakpolitikák társadalmi csoportjai között.

Nyilvánvaló, hogy ezeknek a szerepeknek és elvárásoknak a börtönök szempontjából releváns társadalmi szervezetek – jellegükből fakadóan – nem tudnak egyformán megfelelni. A közigazgatás reformja a civil szervezetek számára jelentette a legtöbb lehetőséget. Kritikai nézőpontból éppen ezért két fontos vizsgálati kérdés is felmerül:

- a) A tényleges szakpolitikai folyamatok mennyire teremtettek valós támogató környezetet ahhoz, hogy a fent vázolt szerepeknek a civil szervezetek meg tudjanak felelni? Milyen hatása volt a folyamatoknak a civil szektor összetételére, belső tagozódására, bevételi struktúrájára, illetve milyen szerepváltozásokat eredményezett?
- b) Ugyanazon folyamatok a különböző társadalmi szervezetekre milyen hatást gyakorolnak?

Az első felvetés a szakpolitikai döntések hatására, eredményességére, illetve következményére utal. A következőkben azonban a második felvetés néhány aspektusát próbálok röviden felvázolni.

A társadalmi szervezetek a börtönök vonatkozásában

Kontrollszervezetek

A *társadalmi kontrollszervezetek* gyökerei a német nyelvterületeken egészen a 16–17. század fordulójáig nyúlnak vissza. Széleskörű elterjedésük azonban csak a 19. század második felére tehető, és a polgári fejlődés velejárójaként jelenik meg Európában.⁶

⁶ Lőrincz 2002, 170.

A kontrollszervezetek jelentősége több szempontból is értelmezhető. A társadalompolitikai beágyazottságra építő, modern büntetőpolitikai ideológiákban megnyilvánuló társadalmi reintegrációs feladat nem kivitelezhető társadalmi kapcsolatok és *társadalmi nyilvánosság* nélkül.⁷ A börtön azonban a reintegrációs feladatok mellett az állam saját polgáraival szembeni erőszak alkalmazásának egyik legfontosabb megnyilvánulása és szimbóluma. A kontrollszervezetek jelentősége tehát elsősorban abban fogható meg, hogy (jogosítványok hiányában szimbolikusan is) *társadalmi felügyeletet gyakorolnak* az állami erőszakkal való visszaélés lehetőségével szemben.⁸ Azaz a büntető-igazságszolgáltatás intézményrendszerével szembeni bizalom fenntartásának, illetve a bizalmi deficit kezelésének és csökkentésének – *így a jogállami garanciákba vetett hit fenntartásának* alapvető eszközei.

Szerepük ma már inkább szimbolikusnak tekinthető, hiszen az államigazgatás formális eszközei mellett a börtönök falain belül egyre nagyobb volumenben megjelenő piaci és nonprofit szereplők már pusztán jelenlétükkel biztosítják a nyilvánosságot, és tevékenységük közvetett velejárójaként kontrollfunkciókat is ellátnak.

Egyházi szervezetek

A börtönök körüli *egyházi szervezetek* fogalmi kereteit sokkal nehezebb meghatározni, mint az elsőre látszik, a kifejezés jelentéstartalma ugyanis a jogi szabályozás és a civil társadalom fejlődésének országonként eltérő jellege miatt széles spektrumot fed le. Magában foglalhatja a klasszikus értelemben vett történeti *egyházakat*, kisegyházakat, de az egyházaktól intézményileg független olyan civil szervezetek széles skáláját is, amelyeknek tagjai *vallási háttérű motivációval* rendelkeznek. Sokszor a szakirodalomban mindezeket a „*vallási háttérű szervezetek*” gyűjtőfogalom alá sorolják, így tehát ebbe a kategóriába a klasszikus egyházak mellett nagyon sokféle szervezet beletartozhat, akár direkt egyházi kötődés nélkül is.⁹ Fontos továbbá fogalmilag leválasztani a tág értelemben vett *vallási háttérű civil szervezetekkel* fenntartott kapcsolatot a *börtönlelkészi szolgálattól*, ami a legtöbb országban – így hazánkban is – már a 19. századtól külön jogintézményként szerepel.¹⁰

Az egyház szerepe történetileg nem elválasztható a nevelés eszméjétől, illetve a segítőszervezetek kialakulásától sem. A börtönökön belül tevékenykedő szervezetek jelentős részének ma is egyházi eredetű múltja van (főleg olyan országokban, ahol a szocialista rendszerek nem korlátozták az egyházi és alulról jövő társadalmi önszerveződést). Ezek a szervezetek a börtönök társadalmi kapcsolatainak és reintegrációs munkájának ma is nélkülözhetetlen elemei. Fontos azonban, hogy a klasszikus egyházi szervezetek, illetve a börtönlelkészség mind a hazai, mind a

⁷ Lőrincz 1996, 101–108.

⁸ Lőrincz 2002, 177.

⁹ Az angolszász – elsősorban amerikai – irodalom is gyakran mint motivációs háttér alapján felállított kategóriaként kezeli. Lásd: Yoon – Nickel 2008, 1.

¹⁰ Hajdú 2006, 33–36.

nemzetközi irodalmakban külön kutatási irányként jelenik meg. Ennek oka, hogy a tevékenységük hasonló jellege ellenére, valójában más – szervezeti működést meghatározó – tendenciák érvényesülnek, mint a klasszikus civil szervezeteknél. A téma irodalmi (főleg nem történeti jellegű, hanem a kortárs tevékenységre vonatkozó) feldolgozottsága még nemzetközi szinten is szerénynek tűnik, elsősorban az amerikai társadalomtudományi irodalmakban találkozhatunk kutatási eredményekkel.

Szakszervezetek

A szakszervezetek, illetve tágabb értelemben a fegyőrök önszerveződésének jelentősége nagyon eltérő képet mutat Európában. Nagyban függ az egyes országok politikai kultúrájától, társadalompolitikai modelljeitől, illetve a büntetés-végrehajtás intézményrendszerének szervezeti kultúrájától. Hazai szempontból talán kevésbé releváns, büntetőpolitikát befolyásoló szerepük elhanyagolható, de egy olyan országban (mint például Anglia), ahol a munkavállalói érdekképviselések szerepe nem elhanyagolható, komoly közpolitikai szereplőként lehetnek jelen a büntetőpolitika alakításában. Sokat mondó adat, hogy az első, angol fegyőregyesületek már a 19. század közepén megjelennek (például Parkhurst 1851-ben, Dartmoor 1856-ban már bejegyzett fegyőregyesülettel bír). Így látható, hogy a fegyőrök szakmai, érdekvédelmi önszerveződése alig maradnak le a fogvatartottakra fókuszáló filantróp egyesületektől. A direkt munkavállalói érdekképviselteként létrehozott országos szintű szerveződés 1916-ra vezethető vissza, azonban a jelenlegi szakszervezet 1939-ben állt fel.¹¹

A civil és az egyházi háttérű szervezetekre irányuló kutatások elsősorban arra fókuszálnak, hogy mi a végzett tevékenység kimenete, eredménye, azaz mennyiben járulnak hozzá a fogvatartottak reintegrációjához, másodsorban arra, hogy a (költség)hatékonyság szempontjából, mennyire jelentenek adekvát alternatívát az állam számára (vagy azzal szemben). A szakszervezettekkel kapcsolatos „börtönkutatások” azonban a kontrollszervezetekhez hasonlóan sokkal „közpolitikaibbak”. A vizsgálatok elsősorban azt célozzák, hogy a szakszervezetek milyen hatással lehetnek a büntetőpolitika alakítására, illetve az egyes büntetőpolitikai döntések mögött mennyiben érhetőek tetten a kormányzat és a szakszervezetek politikai, hatalmi konfliktusai.

Példaként említhető az angliai fegyőrszakszervezet (Prison Officers Association –POA¹²) megközelítőleg 20 000 tagjának 24 órás sztrájkja 2007 augusztusában, amelyet a bértárgyalások befulladására adott válaszként kezdtek el. Ez azért is érdekes, mert 1994-től a fegyőrök sztrájkjogát törvényileg korlátozták, majd 2005-ben visszavonták a tiltó rendelkezést, helyette azonban életbe lépett a szakszervezetek részéről is elfogadott *önkéntes alapú, sztrájktól való tartózkodásra* vonatkozó megállapodás.¹³ Egy másik példa lehet az angol pártfogó felügye-

¹¹ Smethurst – Carter 2009, 451–453.

¹² Teljes nevén: The Professional Trades Union for Prison, Correctional and Secure Psychiatric Workers

¹³ House of Commons Justice Commitee (2009), 37.

lők sztrájkja, amit a pártfogó szakszervezet (National Association of Probation Officers – NAPO) és a közsféra szakszervezetének (UNISON¹⁴) pártfogó tagjai tartottak 2013-ban a kormány privatizációs tervei elleni tiltakozásul.¹⁵

A két példa csak kiragadott illusztráció, de egyrészt jól látható a munkavállalói szervezetek részéről meglévő fegyvertény a büntetőpolitika, illetve az intézményrendszer alakításában. Másfelől érthetővé teszi azokat a felvetéseket, melyek arra utalnak, hogy a börtönprivatizációs folyamatok a szakszervezetek pozíciógyengülését is célozzák.¹⁶ Ez egyben magyarázhatja a pártfogók heves ellenérzését is a szolgálat privatizációjával szemben. A szakirodalmakban jól nyomon követhető, hogy az állam bár alapvetően támaszkodik a társadalmi önszerveződések egyes formáira, ezzel párhuzamosan (értelemszerűen) tudatosan gyengíti a számára ellenérdekelt mozgalmakat.

1. ábra: Az adatok forrása:

Department for Business, Innovation & Skills – Office for National Statistics (2013)

A folyamatok megjelennek a szakszervezeti statisztikákban is. Jól látható, hogy a közigazgatási reformok és a nem állami szereplők térnyerésével párhuzamosan a szakszervezetek tagsága majd 70 éves mélypontra zuhan. A tendenciákat érdemes lesz összevetni a civil szervezetekre vonatkozó számokkal is.

A segítőszervezetek térnyerésének közelmúltja

A társadalmi szervezetek büntetés-végrehajtásban betöltött szerepének szempontjából talán a *klasszikus civil* szervezetek bírnak a legnagyobb relevanciával. Tevékenységük jellegére utalva karitás- vagy segítőszervezetként jelölik őket a

¹⁴ A szervezetnek több mint 1,3 millió tagja van.

¹⁵ A tüntetés sajtóját lásd: végjegyzet.

¹⁶ Flynn 2002, 62., Clifton – Comín – Díaz Fuentes 2002, 49.

szakirodalmak. A civil szervezetek ma már a nyugat-európai országok tágan értelmezett büntetés-végrehajtási rendszereinek integráns részét képezik. Feladatkörüket nagyrészt az intézetek reintegrációs tevékenységéből vállalják át – így tipikusan oktatás, egészségügy, készségfejlesztés, egyéb szociális szolgáltatás stb. –, melyekben az állam csak bürokratikus korlátai mellett tud beavatkozni. Hazai szempontból a klasszikus civil szervezetek felértékelődő szerepe lehet aktuális felvetés, így a továbbiakban elsősorban a brit adatokra támaszkodva próbálok rövid áttekintés adni a nyugat-európai folyamatokról.

A karitászszervezetek európai gyakorlatának kezdetét az angliai kvéker Elisabeth Fry nevéhez köthetjük, aki 1813-tól kezdte látogatni a newgate-i női börtönt. Munkássága nyomán több szervezet is létrejött, így 1816-ban a „Ladies Association for the Improvement of Female Prisoners in Newgate”¹⁷. Kiterjedt angliai és nemzetközi karitatív tevékenységének hatására először 1819-ben Szentpéterváron alapítottak a kvékek mintájára börtönegyletet. A cári kezdeményezésre alapított szervezet¹⁸ azonban inkább formálisan működött, tényleges beleszólása vagy reformeredményei nem voltak az orosz börtönügy terén.¹⁹ A későbbiekben már jelentősebb és tevékenységükben hatékonyabb egyesületek alakultak, így 1823-ban Amszterdamban, 1824-ben Koppenhágában, 1826-ban Düsseldorfban, 1846-ban Grazban.²⁰ A 19. század második felétől egyre erőteljesebben jelentek meg és terjedtek el a segítőszervezetek szerte Európában.

A civil szervezetek további fejlődésében (a büntetés-végrehajtás vonatkozásában) kiemelt szerepet játszott a fogvatartottak rehabilitációját középpontba helyező kriminológiai iskolák megjelenése is, amelyek tulajdonképp a szervezetek napjainkban is meghatározó szakmai, elvi alapjait teremtették meg. A Nyugat-Európában jelenleg is működő struktúrák kialakulása azonban paradox módon a pozitivisták ideológiát is támogató társadalompolitikai irány válságához köthető. Tulajdonképpen a jóléti államok válsága teremtette meg azokat a társadalmi, gazdasági, politikai feltételeket, amelyek a civil szervezetek börtönök körüli tevékenységének igazi felértékelődéséhez vezettek.

A brit adatokon keresztül jól látható jelenség, hogy a kezdetekben filantrop szándékkal megjelent szervezetek egyre inkább egy tudatos, a szakpolitikai döntéshozatal által támogatott és irányított folyamat hatására kerülnek abba a szerepbe, amit jelenleg is betöltenek. Bár a rendszer alapvetően épít az önkéntes-ségre, fontos látni, hogy nem pusztán alulról jövő kezdeményezésként értelmezhető folyamatokról van szó, hiszen komoly kormányzati erőforrásokat szenteltek a civil szektor fellendítésére.²¹ A szektor támogatását és a végrehajtásba való beintegrálását támogató intézményrendszer (például a Home Office's Voluntary Service Unit) felépítése mellett azt is látni kell, hogy a szervezetek támogatására,

¹⁷ Bryans – Martin – Walker 2002, 52.

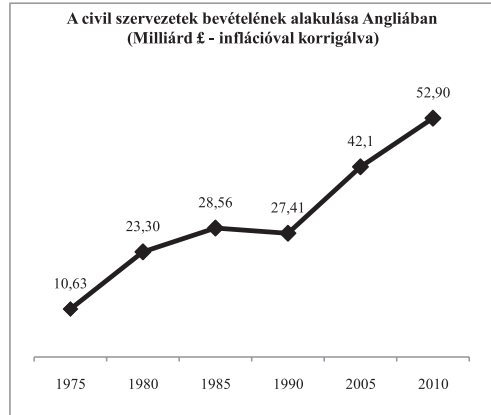
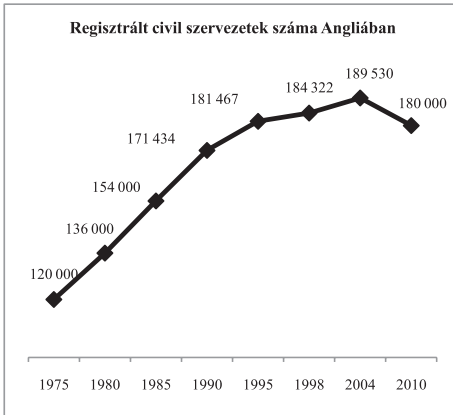
¹⁸ Попечительное о тюрьмах Общество

¹⁹ Kriukelytė 2012, 21–22.

²⁰ Schöps 2007, 2.

²¹ Bryans – Martin – Walker 2002, 13.

finanszírozására fordított kiadások is a többszörösére nőttek.²² A felmérésekből jól kiolvasható a szektor bővülése. A regisztrált civil szervezetek száma az 1970-es évek közepétől másfélszeresére nőtt, ennél azonban sokkal többet mond az az adat, hogy a bevételük összege még az inflációval korrigálva is közel ötszörösére emelkedett.

Az adatok forrása: NGO UK Project, *Non-Governmental Organisations 1945–97*

A szektor növekedését jellemzi, hogy az Egyesült Királyság munkaerőpiacán már a kilencvenes évek közepén több mint 6%-ot tett ki a civil szervezetek fizetett alkalmazottainak száma, ami nyugat-európai összehasonlításban nem is számított különösen kirívónak.²³

Az erőteljes állami ösztönző politika a büntetés-végrehajtási rendszerek terén érdekelt szervezetekre is érzékelhető hatással volt. Egy 2009-ben készített országos kiterjedésű nonprofit felmérés (National Survey of Third Sector Organisations) értékei alapján a „bűnelkövetők, néhai bűnelkövetők, illetve ezek családtagjaival való foglalkozást” fő tevékenységként 1 743 szervezet jelölte meg.²⁴ A fogvatartottak szociális háttéréből fakadóan azonban közvetett célcsoportként nagyságrendileg több tizenhatalcezer (18 380) nonprofit szervezet foglalkozik bűnelkövetőkkel. Sokat sejtető adat, hogy az országos szinten 21 ezer drog- és kábítószer-problémákkal foglalkozó szervezetből közel 14 ezer jelölte meg közvetett célcsoportjának a bűnelkövetőket és családtagjaikat. A fentiekben már említett erős állami támogató hozzáállás a bevételi struktúrában is nyomon követhető. A felmérések alapján a bűnelkövetőkkel foglalkozó szervezetek bevételének közel 60%-át állami támogatások teszik ki. Emellett a szervezetek fele kap egyéb állami, de nem költségvetési

²² Crowson 2011, 493.

²³ Bryans – Martin – Walker 2002, 20.

²⁴ Gojkovic – Mills – Meek 2011.

támogatást vagy normatívát (helyi szintű hivataloktól, helyhatóságtól).²⁵

A közel harminc éve elkezdődött folyamatok ütemét és a nonprofit szektor büntetőpolitikában betöltött szerepváltozását jellemzi, hogy 2008-ban (piaci szereplőkkel konzorciumban) a civil szervezetek már komplett börtönök üzemeltetésére is sikerrel pályáztak. A nyugat-európai államokban a neoliberais gyakorlatok eltérő intenzitással jelentek meg, így nem lehet általánosítani a büntetőpolitika intézményrendszerére jellemző általános trendeket. Ennek megfelelően a civil szervezetek vonatkozásában is eltérő folyamatok figyelhetőek meg. A reformok jellege nagyban függ az egyes államok politikai rendszerétől, államfelfogásától és szociálpolitikai modelljeitől. Összességében elmondható, hogy a nyugati országokban a civil szféra jelentőségének általános felértékelődése tapasztalható, főleg az oktatási és szociális rendszerek – így a börtönökön belül végzett, elsősorban reintegrációs tevékenységek – terén.

Összegzés

A társadalmi szervezetek szerepvállalásának folyamatait tekintve jól látható, hogy az elmúlt évtizedek igazgatási folyamatai eltérő hatással voltak a börtönök tekintetében is a releváns szereplőkre. Az angliai adatokból jól nyomon követhető, hogy a nonprofit szektor fejlesztésére látványos állami erőforrásokat allokálnak, mely korlátozottan, de a hazai gyakorlatban is megfigyelhető. Az igazgatási reformok összességében felértékelik a társadalmi szervezeteket, azonban jelentősen torzítják is a szektor belső struktúráját.

Jegyzetek

<https://www.unison.org.uk/content/conNewsArticle/4054>

<http://www.opendemocracy.net/ourkingdom/james-davies/uk-justice-workers-walk-out-in-protest-against-privatisation>

<http://www.coventrytelegraph.net/news/coventry-news/probation-officers-coventry-warwickshire-strike-6275948>

<http://www.theguardian.com/society/2013/oct/18/probation-officers-vote-strike-protest-privatisation>

<http://www.bbc.co.uk/news/uk-24814889>

²⁵ Gojkovic – Mills – Meek 2011.

Irodalom

- BÖKÖNYI István (2001): *A magyar börtönlelkészség története 2000-ig, visszaállításának előkészítése, működésének tapasztalatai*. Börtönügyi Szemle, 2001/4, 73–80.
- BRYANS, Shane – MARTIN, Clive – WALKER, Roma (szerk.) (2002): *Prisons and the Voluntary Sector – A Bridge into the Community*. Waterside Press, Winchester.
- CLIFTON, Judith – COMÍN, Francisco – DÍAZ FUENTES, Daniel (2002): *Privatisation in the European Union: Public Enterprises and Integration*. Kluwer Academic Publisher, Dordrecht.
- CROWSON, Nicholas (2011): Introduction: *The Voluntary Sector in 1980s Britain*. In: Contemporary British History Volume 25, Issue 4, 2011. 491–498.
- FLYNN, Nick (2002): *Introduction to Prisons and Imprisonment*. Waterside Press, Winchester.
- GOJKOVIC, Dina – MILLS, Alice – MEEK, Rosie (2011): *Scoping the involvement of third sector organisations in the seven resettlement pathways for offenders*. Third Sector Research Centre Working Paper 57. University of Birmingham.
- GRUENING, Gernod (2001): Origin and theoretical basis of New Public Management. In: International Public Management Journal 4 (2001) 1–25.
- HAJDÚ Miklós (2006): *A börtönpsztoráció lehetőségei a büntetés-végrehajtásban*. Börtönügyi Szemle, 2006/1, 33–36.
- HAJNAL, György (2004): Igazgatási kultúra és New Public Management reformok egy összehasonlító esettanulmány tükrében. PhD értekezés, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/174/1/hajnal_gyorgy.pdf [Letöltve: 2013. március 10.]
- HILTON, Matthew – CROWSON, Nicholas (2011): *NGO UK Project. Non-Governmental Organisations 1945–97*. <http://www.ngo.bham.ac.uk/> [Adattáblák letöltve: 2013. december 28.]
- HOOD, Christopher (1991): *A Public Management for All Seasons?* Public Administration, Vol. 69 Spring, 3–19.
- HOUSE OF COMMONS JUSTICE COMMITEE (2009): *Role of the Prison Officer*. <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200809/cmselect/cmjust/361/361.pdf> Letöltve: 2012. december 14.]
- JENEI György (2006): Közintézményi reformok szemléleti háttere és fejlődési pályái az ezredfordulón. Köz-gazdaság, Vol. 1., No. 1., 81–95. <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/478/1/8-jenei.pdf> [Letöltve: 2013.március 10.]
- KRIUKELYTĚ, Erika (2012): *The Creation of Modern Prisons in the Russian Empire*. International Institute of Social History. Research Paper 48, 2012.
- LŐRINCZ József (2002): *A büntetés-végrehajtás civil kontrollja*. Belügyi Szemle, 2002/2–3, 167–184.
- LŐRINCZ József (1996): *Nyilvánosság. A büntetés-végrehajtás és a társadalom kapcsolata Németországban*. Börtönügyi Szemle, 1996/1 Budapest 101–108.
- MILLS, Alice – MEEK, Rosie – GOJKOVIC, Dina (2010): Exploring the relationship between the Voluntary Sector and the State in Criminal Justice. Third Sector Research Centre.
- SALAMON, M. Lester – ANHEIER, K. Helmut et al. (1999): *Global Civil Society-Dimensions of the Nonprofit Sector*. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore.

- SCHÖPS, Erich (2007): *Voluntary Prison Visitors and their Organisations in Western Europe*. http://visiteurs.prison.free.fr/1e-Intro+conclu-Eng-mars_2010.pdf [letöltve: 2013.augusztus 1.]
- SMETHURST, John B. - CARTER, Peter (2009): *Historical Directory of Trade Unions. Vol.6*. Ashgate Publishing, Farnham; 451-453.
- YOON, Jamie - NICKEL, Jessica (2008): *Reentry Partnerships: A Guide for States & Faith-Based and Community Organizations*. New York, Council of State Governments Justice Center.

Horváth Zoltán

Egy hivatás kapujában

Hallgatói alapkiképzési tapasztalatok a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetés-végrehajtási Tanszékén

Horváth Zoltán bv. törzsőrmester vagyok, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntetés-végrehajtási Tanszékének végzős hallgatója. Nekem jutott az a megtisztelő feladat és lehetőség, hogy a Karunkon működő alapkiképzésről és annak tanszékünkön jelentkező tapasztalatairól egy ilyen jelles alkalommal előadást tarthatok.

Először néhány rövid gondolattal szeretném bemutatni a Rendészettudományi Karon működő alapkiképzés körülményeit, metodikáját, céljait.

Az alapkiképzés helyszíne évek óta a Rendészettudományi Kar területe. A kiképzés időtartama 2013-ban öt hét volt, augusztus 22-e és szeptember 27-e között zajlott le. A kiképzést két fő részre oszthatjuk. Az első 10 nap az ún. „bentlakásos” időszakkal kezdődik, amikor a hallgatók nem hagyhatják el a Kar területét, napirendjük részletekig meghatározott, kezdve a 6 órakor kezdődő reggeli tornával, a napi oktatásokon és előadásokon át, az esti szobaszemlével és takarodóval bezárólag. Ezt követi a második rész, a „bejárós” etap, ami a kiképzés további részére érvényes. A hallgatók napirendje ilyenkor már a reggeli sorakozóval, illetve eligazítással kezdődik, képzésük jellemzően késő délutánig tart. A kiképzés keretében a hallgatók számos új ismerettel gazdagodnak, fokozott fizikai igénybevétel alatt állnak, illetve alaki és szolgálati ismereteket is elsajátítanak. Az alapkiképzést minden hallgatónak teljesítenie kell, ezen öt hét feladatainak maradéktalan végrehajtása nélkül nem kezdhetik meg tanulmányaikat.

Az alapkiképzés oktatási anyagába beletartoznak az alaki és szolgálati ismeretek, a közrendvédelmi, csapatszolgálati, intézkedéstaktikai, jogi és egészségügyi alapismeretek egyaránt, valamint a testnevelés és a rendvédelmi közharc is.

A kiképzés során az előjárók és a kiképzők kiválasztják a szakaszok, illetve az adott évfolyam további irányításához szükséges parancsnoki állományt a frissen kiképzett hallgatókból, így azok szakaszparancsnokként az alegységek, illetve hallgatói parancsnokként akár egy egész évfolyam élére kerülhetnek. Jómagam 2011-ben, a saját kiképzésem végén hallgatói parancsnoki státuszt kaptam, a jelenlegi, harmadéves évfolyamomnál is ezt a feladatkört látom el, valamint második alkalommal neveztek ki az alapkiképzés hallgatói parancsnokának.

Az alapkiképzés célja, hogy a felvételt nyert hallgatóknak megfelelő alapot és felkészültséget adjon a tanulmányaik során rájuk váró feladatok és kihívások

minél jobb megoldására. Ezzel szemben – mint a korábbi években – 2013-ban is kissé eltérő volt a helyzet a bv. szakirányra felvételt nyert hallgatókkal kapcsolatban: rájuk vonatkozóan az alapkiképzés a már kiképzett állomány más szempontból való újbóli kiképzését jelentette.

Az új elvárások között szerepel:

- a mentális tartás erősítése – A hallgatók tanulmányaik során fokozott szellemi igénybevételnek vannak kitéve. A számos tantárgyi követelmény, a vizsgákra való felkészülés és a feszes vizsgarend sok kihívást állít a tanulóknak elé, ezért feltétlen szükséges erre a folyamatos megfelelési kényszerre és a vele járó stresszhelyzetekre felkészíteni a hallgatókat. Ezeket az újonnan elsajátított képességeket kamatoztatni tudják majd az egyetem elvégzése után tisztai beosztásukban is;
- új szemlélet kiépítése, ennek alapjainak megteremtése – A felsőoktatás évei alatt a hallgatóknak folyamatosan el kell sajátítaniuk a tisztai szemlélet alapjait, ehhez sok segítséget kapnak a látott parancsnoklási magatartás és a hierarchia (parancsnoki lánc) működésének megfigyeléséből. A diploma megszerzéséig lépésről-lépésre kell váltaniuk a tiszthelyettesi végrehajtott szemléletből az átfogóbb, összetettebb tisztai látásmód irányába;
- valamint a különböző intézetekből érkezett hivatásos állományú tagok összehangolása a külső és belső csoportokban egyaránt.

Az alapkiképzés valós feladata, hogy a fenti kritériumok elsajátítására maradéktalanul kiképezzük az állományt. Parancsnoki, illetve vezetéselméleti szempontból kiemelten fontos alegységekre lebontva megtalálni a helyes vezetési stílust (autokrata, demokratikus, liberális). Mivel a felvételt nyert hallgatók az ország minden pontjából érkeznek, eltérő habitussal, szocializáltsággal, motivációkkal és élettapasztalatokkal rendelkeznek, ezért elengedhetetlen, hogy az alkalmazott vezetési stílust az adott embertípusokhoz, illetve alegységhez igazítsuk.

Én a büntetés-végrehajtási szakirányra idén felvételt nyert hallgatókkal, mivel beosztottak, de kollégák is egyben, a demokratikus és autokrata stílus ötvözetét alkalmaztam.

A következő elvárásokat, illetve ösztönzöt fogalmaztuk meg a bv.-s hallgatók számára alapkiképzésük kezdetekor:

- az adott stílustól függetlenül a vezető és utasításainak tiszteletben tartása, maradéktalan végrehajtása – Az újonnan felvett bv.-s hallgatóknak talán újszerű jelenség lehetett, hogy parancsnokaik és kiképzőik alacsonyabb rendfokozatúak, esetleg még jelenleg civil másod-, illetve harmadéves hallgatók voltak. Ez semmilyen problémát nem okozott, a bv.-s szakasz példás fegyvellemmel és példamutató magatartással hajtotta végre mindvégig a kapott utasításokat;
- a magatartási normák magas fokú alkalmazása, példamutatás – A velük szemben támasztott magasabb elvárásokon túl is konkrét elvárás volt az, hogy a hallgatók minden esetben követendő mintát nyújtsanak évfolyamtársaik és leendő kollégáik számára. A legutóbbi kiképzésen átesett szakaszt számos esetben hozhatták fel parancsnokaik pozitív példaként, a

- szakasz tagjainak magatartása a kiképzés teljes ideje alatt iránymutatásként szolgált a többi hallgató részére. A tagok az elvárásokat tovább közvetítették az állomány többi tagja felé – motiválták, segítettek társaikat;
- kedvezmények lehetősége – A hallgatók a magasabb elvárások teljesítéséért cserébe természetesen kedvezményeket is kaptak parancsnokaiktól, vagyis jutalmazták elhivatottságukat, példamutatásukat.

Kiképzési szempontból a parancsnoki törzs, illetve a többi kiképző is alapozott a hallgatók már meglévő tapasztalataira. A fenti követelmények, ösztönző eredményeképp mind szakasz-, mind évfolyamszinten kialakult a közös csoporttudat, a közösség, az egymás segítése és – ami talán a legfontosabb – a bajtársiaság. A hallgatók számos esetben tettek tanúbizonyságot erről: sérült társuk ellátása, adott esetben hosszabb távon cipelése nem volt szokatlan látvány a kiképzés ideje alatt.

A büntetés-végrehajtási szakaszt ebből a szempontból külön is kiemelném. A Karra felvételt nyert hallgatókkal szemben a büntetés-végrehajtási szakasz hallgatói jelentősen idősebbek, többen közülük közel egy évtizede szolgálnak a szervezetnél. A kiképzés során a fokozott fizikai terhelés eredményeképp számos szakasz esett szét, a tagok elszakadtak egymástól. Ezzel szemben a büntetés-végrehajtási hallgatók egyként dolgoztak, minden esetben bevárták és segítettek lemaradt, elfáradt bajtársukat, még akkor is, ha az adott feladatban ennek következtében utolsóként végeztek. Tapasztalataik segítségével könnyen átlátták, hogy parancsnokaik jobban preferálják az aleggység szintű közös, bajtársias munkát, szemben a fiatalabb hallgatókra sok esetben jellemző individuális felfogásnál.

Az alapkiképzés és a parancsnoki munka sikerének könnyelhető el több, jelentős esemény sikeres végrehajtása. A hallgatók fegyelmezetten, tökéletes alakiassággal hajtották végre a 2013-as évnyitó ünnepséget, valamint a kiképzés záróakkordjaként megrendezett alaki szemlén parádés bemutatót tartottak, ami méltán vívta ki előljáróik elégedettségét, elismerését.

A vezetési stílusokra visszatérve annyit megemlítenék, hogy az általam alkalmazott stílus, véleményem szerint, nem működhetett volna minden évfolyamnál vagy aleggységnél. (A második évfolyamnál például a tiszta autokrata stílus vezethet kizárólag eredményre.) Az utolsó két szemeszterre a hallgatók jellemzően felfogják mit is veszíthetnek, ha nem szereznek diplomát, és ez kihat a munkára és a motivációra. A szakdolgozat elkészítésével, a nyelvvizsgálóval és az utolsó vizsgák sikeres teljesítésével járó stresszhelyzetek számos kihívás elé állítják a végzős hallgatókat. Éppen ezért már elegendő lehet a liberális stílus alkalmazása, egyfajta iránymutatás is számukra, aminek segítségével könnyebben, sikeresebben hajthatják végre a teljesítendő feladatokat.

Saját szerepem az elmúlt két alapkiképzés idején is sokat változott. A tematikák és a szervezeti felépítés módosulásával jelentősen át kellett szervezni az eddig alkalmazott rendszert, módszereket. Az előző évhez képest az egyfős évfolyam-parancsnoki létszámot egy fő évfolyam-parancsnokra, illetve egy fő általános helyettesre módosították. Az általános helyettes, az ún. vezénylő zászlós, az összes évfolyamparancsnok és évfolyam munkáját támogatja, koordinálja. Sok se-

gítséget nyújt ez az új beosztás a hallgatók számára, mivel a hivatásos állományú évfolyam-parancsnoki és a hallgatói parancsnoki munka és végrehajtás mellett megfigyelhetik ezt az egyfajta átmenetet képező munkakört is, így három különböző aspektusból sajátíthatják el a parancsnoki munka feladatait, apró részleteit.

Egy másik fontos változás, hogy a növekvő létszámhoz igazodva a kiképzői állomány létszámát is 20%-al növelték. Ez számos újdonságot és kihívást is jelentett a kiképzői állomány számára, illetve számomra is. Több éves hallgatói parancsnoki tapasztalataim segítségével szerencsére könnyen sikerült az előjárók elvárásait és utasításait továbbítanom, illetve végrehajtatnom a kiképzők segítségével a kiképzendő állomány körében. Jellemzően a délutáni óráktól előljáróim a parancsnoki jogkört átruházták rám, nekem kellett a további napirendi pontokat sikeresen, esemény és sérülés nélkül elvégeztetnem.

Az alábbiakban egy, az alapkiképzéssel kapcsolatos problémára is fel szeretném hívni a figyelmet. A kiképzői állomány átesik egy háromnapos ún. módszertani foglalkozáson, amelynek célja az alapkiképzéshez szükséges ismeretek mélyebb szintű elsajátítása, az addig felmerült hibák elhárítása. Véleményem szerint a módszertani foglalkozásoknak hosszabb ideig kellene tartaniuk. A hosszabb kiképzési felkészítés alatt nemcsak az ismeretekre kellene nagyobb hangsúlyt fektetni, hanem az oktatás metodikáját is komolyabban át kellene vetetni a hallgatókkal. A kiképzői szerep ugyanis nemcsak arról szól, hogy az adott kiképző tökéletesen végre tudja hajtani az adott feladatokat, hanem arról is – ami, úgy vélem, fontosabb –, hogy a kiképzendő állománnyal képes legyen megértetni az elsajátításra váró ismereteket, azokat könnyen és befogható módon tudja elmagyarázni.

Pozitívumnak tartom ugyanakkor Karunkon a jobbításra való törekvést, amely az alapkiképzés kapcsán is megmutatkozik, továbbá a megfelelő, segítőkész hozzáállást. Úgy vélem, hogy minden szükséges támogatás a kiképzői és hallgatói állomány rendelkezésére áll, aminek segítségével könnyedén és hatékonyan sajátíthatók el a látott parancsnoki formák, formulák.

Vezetélméleti aspektusból összegezve azt állíthatom, hiába az egyenruha, mindenképp szükséges felmérni, hogy az alapkiképzés az adott szakaszában milyen vezetési stílusban folytatódjon, mivel a különböző idejű szolgálati jogviszonyok miatt azon állhat vagy bukhat a siker, hogy a hivatásos szolgálati jogviszonyban álló és egyben már kiképzett hallgatóknak parancsnokaik hogyan mutatják meg a bevezetésben már tárgyalt szakmai irányokat.

A szexuális bűnelkövetők kezelése önkéntesek és szakemberek együttműködésével

(Gondolatok az első európai Circles-konferencián)

Mivel a szexuális bűncselekmények elkövetőinél a visszaesés kockázatát csak speciális programok alkalmazásával lehet csökkenteni, ezért hazánkban is különösen fontos a bizonyítottan hatékony eljárások bevezetése. Jóllehet már évekkel ezelőtt megfogalmazódott ennek szükségessége, intézményes, szervezett problémakezelő program – eddig itthon – mégsem indult. Az egyetlen civil kezdeményezés a „Ne Bánts Világ!” Alapítvány nevéhez fűződő pszichoterápiás csoport¹, amely 2009 óta működik, több éve finanszírozás híján a csoportot vezető pszichológusok önkéntesként működtetik a kísérleti programot.

A szexuális bűncselekmények elkövetőinek visszaesését megelőző egyik – több országban is bizonyítottan hatékony eszköze a COSA (Circles of Support and Accountability – a „támogatás és felelősségvállalás/elszámoltathatóság körei”). A COSA a közepes, illetve a magas visszaesési kockázati csoportba sorolt szexuális bűnelkövetők köré speciálisan képzett önkéntesekből szervezett kör, amely többek között a visszaesés olyan kockázati faktorait kezeli, mint a szociális izoláció és az érzelmi magára maradottság/vákuum. A kör az elkövetővel heti – vagy még gyakoribb – rendszerességgel kapcsolatot tart. Az önkéntesek a proszociális viselkedésformák modelljeként szolgálnak az elkövető számára, támogatják és segítik a napi tevékenységei ellátásában, miközben felelősségvállalásra ösztönzik a visszaesés irányába mutató attitűdjeiért, gondolataiért és viselkedéséért, és ezeket folyamatosan nyomon követik. Az önkénteseket egy szakemberekből álló külső kör támogatja, mellyel megoszthatják aggodalmaikat, és amely szükség esetén azonnali beavatkozásra képes.

Az első COSA-kör Kanadában alakult, majd onnan számos országban elterjedt. E mozgalom első európai konferenciáján vettünk részt a hollandiai Hertogenboschban 2013. október 29-én. A konferenciát a Daphne-program finanszírozásával az Európai Pártfogó Szövetség (CEP) és az Avans-i Egyetem közösen szervezte a „Circles4EU” projekt keretében.

A helyreállító igazságszolgáltatás elveire épülő, önkéntes segítő hálózat, a „COSA-modell” 1994-ben indult. Harry Nigh, egy mennonita gyülekezet pásztora szervezte meg az első önkéntes segítő hálózatot egy olyan szabaduló szexuális bűnelkövető köré, akinél nagyon magas volt a visszaesés kockázata. A hívekből álló kör egy-egy tagja naponta néhány órát a férfi mellett volt:

¹ Pregunné Puskás Gyöngyi: *A szexuális bűnelkövetők terápiás kezelésének tapasztalatai*. Börtönügyi Szemle, 2011. 1. 37-51. o.

egyrészt segítette őt mindennapi ügyei intézésében, másrészt jelentős társas támogatást nyújtott annak érdekében, hogy ne legyen több áldozat. Az illető a szabadulását követően még 10 évig élt, de nem követett el bűncselekményt. Az önkéntes segítő hálózat egy 4-6 fős „belső kör”-ből állt, mely egy „összekötő”-n keresztül tartott kapcsolatot a professzionális „külső kör”-rel. A belső kör hetente találkozott, hogy tevékenységüket támogatottjuk valós igényeihez tudják igazítani.

A kör tagjai így összegezték saját szerepüket: A kör egyfelől szoros és *támogató* közösség volt az ellenséges érzületű helyi társadalommal szemben, másfelől viszont *felelősségteljes viselkedést elváró* közösség is volt, amely megfogalmazta és folyamatosan közvetítette felé azt az elvárást, hogy ne legyen több áldozat².

A COSA-modell reményt adott arra, hogy a közösség csökkentheti a visszaesés kockázatát, és nagyobb biztonságot nyújthat a potenciális áldozatoknak. A sikeres programot követően országszerte indultak hasonló körök Kanadában és szerte a világban.

Már több országban bebizonyították, hogy a körök a szexuális bűnelkövetők kezelésére és újbóli beilleszkedésére tett erőfeszítések hasznos kiegészítői. A módszer iránt egyre erősödő érdeklődés mutatkozik Európában. A brit, holland és belga szervezetek nemzetközi együttműködése („CIRCLES EUROPE: Together for Safety”; CTS) elnyerte az Európai Unió Daphne III programjának kétéves támogatását a COSA-modell európai elterjesztésének céljából. E támogatás tette lehetővé: az „Európai kézikönyv” megszületését, a COSA belgiumi elindításának társfinanszírozását, néhány újabb hollandiai kísérleti program kezdeményezését és a körök sztenderdjeinek továbbfejlesztését – mindezeket a brit köröket összefogó szervezet, a CIRCLES UK konzultatív támogatása mellett.

E program folytatásaként 2013 januárjában indult a „CIRCLES4EU” projekt, melynek keretében az eltelt 10 esztendőben világszerte összegyűlt tapasztalatokat felhasználva szeretnék facilitálni a módszer újabb európai országokban való továbbterjedését, megőrizve az eddig kialakult magas minőségi sztenderdeket és folyamatosan kutatva/dokumentálva a módszer hatékonyságát.

Ennek érdekében Európában létrejött egy koordináló testület, amely a valamennyi ország ismereteit, eredményeit felhasználó megfontolt bevezetést szorgalmazza. A projekten belül külön munkacsoport foglalkozik a körök alapelveinek, értékeinek és folyamatainak leírásával, pontosításával, valamint és egy közös európai modell sztenderdjeinek kidolgozásával. (Litvánia, Spanyolország és Bulgária e projekt keretében vezeti be a programot. Magyarország, Franciaország és Írország figyeli a folyamatot, és tanulmányozza az alkalmazás lehetőségeit saját országában.)

² Höing, M. (2011). COSA. Circles Europe „Together for Safety” European Handbook. c/o Avans University of Applied Sciences, Centre for Public Safety and Criminal Justice.

A most megrendezett európai CIRCLES-konferencián *Mechtild Höing* szociológus, az Avans-i Egyetem tanára beszélt az első körök tapasztalatairól, az elméleti alapokról. A COSA-programot évek óta sikeresen alkalmazzák az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában, az Egyesült Királyságban, Hollandiában, Belgiumban és Új-Zélandon. A már sikeres alkalmazók közül az Egyesült Királyság és Hollandia ismertette részletesen a terepen szerzett tapasztalatait. A számos gyakorlati tudnivalót tartalmazó előadások keretében filmeket is bemutattak, ahol megszólaltak az önkéntesek, beszéltek a motivációjukról, a programban elfoglalt helyükről, munkájukról. Az egyik legérdekesebb momentum az volt, amikor a filmben szereplő és a közönség soraiban helyet foglaló önkénteseket személyesen is lehetett kérdezni. *Chris Wilson*, angol szociális munkás arról beszélt, hogy mennyire fontos az áldozatok jelenléte az önkéntes körökben („Túlélők mint COSA-önkéntesek”). Amennyiben nincs a jelentkezők között, úgy a koordinátor feladata lehet az áldozat tapasztalatának bevitele a programba.

A módszert jelenleg adaptáló országok képviselői a konferencián beszámoltak arról, hogy hol tart országukban a folyamat. Litvániában három együttműködő partner részvételével két kört terveznek a fővárosban és egy kört vidéken. A belső körbe többek között meghívták a civil gyermekvédelmi szervezetek képviselőit is, jelenleg az önkéntesek kiválasztása zajlik. Katalóniában – ahol 767 szexuális bűncselekményt elkövető személy közül 90 büntetését kitöltve szabadult, 556 jelenleg is tölti büntetését, 121 pedig ún. nyitott börtönben vagy feltételesen szabadlábon van – három kört szerveznek, a kiválasztott önkéntesek kétnapos képzésen vettek részt. A munkát három koordinátor irányítja. A konferencián több előadásban is foglalkoztak az önkéntesek sokszínű motivációival, ezt a spanyol előadó, *Carlos Soler* pszichológus is hangsúlyozta.

Több kutató keresi a modellt érvényességét bizonyító módszert. Néhány tanulmány máris a beavatkozások hatékonyságáról számol be, mások pedig azt hangsúlyozzák, hogy a hatékonyság bizonyítása másodlagos kérdés. Szerintük bizonyító erejű számadatok nélkül is eredménynek tekinthető, ha akár csak egyetlen gyerek elkerüli az áldozattá válás szörnyűségeit. Két kanadai kutatás is vizsgálta a visszaesést a COSA-programban részt vett vizsgálati személyek esetében, a támogatásban nem részesülő kontrollcsoporttal összevetve, átlagosan 4 és fél éves követéses időszakban. Az eredmények azt mutatták, hogy a COSA-programban részt vettek visszaesési aránya szignifikánsan alacsonyabb volt, mint a támogatásban nem részesülőké. A program segíti az elkövető társadalmi beilleszkedését, hozzájárul kirekesztődése csökkentéséhez, segíti a környezet és a közösség jobbá tételét, javítja az elkövető problémamegoldó képességét, kommunikációs készségeit, önértékelését, facilitálja a csapatmunkában való részvételét, növeli rugalmasságát, és segíti őt a nem etikus viselkedés felismerésében. *Sue Brown*, a Notingham-i Egyetem munkatársa koordinálja a COSA-modell európai szintű hatáselemzését. A kutató örömmel újságolta, hogy valamennyi korábbi tanulmány a COSA-módszer ha-

tékonyágát igazolja. Így például (a teljesség igénye nélkül): a kanadai (Wilson és mtársai 2007³, 2009⁴), az angliai (Bates és munkatársai 2007⁵), illetve az amerikai (Duwe 2012⁶) kutatások.

A Circles4EU projekt keretében jelenleg az elméleti alapok továbbgondolása, a kutatási szempontok pontosítása, a körök egységes minőségének és a résztvevőkre gyakorolt hatásoknak a feltérképezése zajlik.

Bízunk benne, hogy legközelebb már a COSA-modell hazai bevezetéséről számolhatunk be. Egy olyan módszerről, amely úgy törekszik a jogsértő magatartás megváltoztatására, hogy közben pozitív érzelmi támogatást nyújt az elkövetőnek, és segíti őt mindennapi problémáinak kezelésében, támogatja őt abban, hogy a különféle szolgáltatásokhoz (egészségügyi, szociális stb.) jogszerűen hozzáférhessen, de egyúttal egyértelműen közvetíti azt az elvárást, hogy ne legyen több áldozat, és szükség esetén működésbe tudja lendíteni az azonnali beavatkozásra képes szakemberek körét.

-
- ³ Wilson, R., Picheca, J., Prinzo, M. (2007): *Evaluating the effectiveness of professionally-facilitated volunteerism in the community-based management of high-risk sexual offenders: part one – effects on participants and stakeholders*. The Howard Journal of Criminal Justice, Volume 46, Issue 3, pp. 289–302., Wilson, R., Picheca, J., Prinzo, M. (2007): *Evaluating the effectiveness of professionally-facilitated volunteerism in the community-based management of high-risk sexual offenders: part two – a comparison of recidivism rates*. The Howard Journal of Criminal Justice, Volume 46, Issue 4, pp. 327–337.
- ⁴ Wilson, R., Cortoni, F., McWhinnie, A. J. (2009): "Circles of Support & Accountability: A Canadian National Replication of Outcome Findings," published in December 2009 issue of *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 21 (4): 412-430. http://www.cosasouthsk.com/uploads/1/7/3/5/17359983/cosa_replication.pdf
- ⁵ Bates, A., Saunders, R., Wilson, C. (2007): *A follow-up study of sex offenders participating in Thames Valley Circles of Support and Accountability*. *British Journal of Community Justice*, Volume 5, Issue 1, 2011
- ⁶ Duwe, Grant (2012): *Can Circles of Support and Accountability (COSA) work in the United States? Preliminary results from a randomized experiment in Minnesota*. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*. DOI: 10.1177/1079063212453942.

Hírek a börtönvilágból

Új jogszabálytervezet Hollandiában

A holland Igazságügyi Minisztérium 2014 januárjában nyilvánosságra hozott egy tervezetet, amely szerint az állam részben az elítéltekre hárítaná a fogvatartásuk költségeit. A tárcsa számításai szerint minden egyes bv. intézetben töltött nap 16 euróba (kb. 4 800 forintba) kerülne. A szakemberek szerint a szigorú szabályon enyhítene az a lehetőség, hogy a 16 eurót csak maximum 2 évig kellene fizetni. Ez az összeg megegyezik egy amsterdami hostel árával, ugyanakkor egy börtönben töltött nap a holland államnak nagyjából 250 eurójába (kb. 75 ezer forintjába) kerül.

A 2012 óta kormányzó liberálisok és szociáldemokraták közös elhatározásával kidolgozott tervezet még a pszichiátriai intézményekben elszállásoltakkal is megfizettetné a fogvatartásuk árát. Ha a kétkamarás parlament megszavazza, akkor az új jogszabály 2015. január 1-jén lép hatályba. Az elítéltek jogait védő szövetség (BWO) nem ért egyet a tervezettel, szerintük egy ilyen intézkedés ellentétes lenne az európai jogalkotással.

A minisztériumnak van egy másik tervezete is, ami arra kötelezné a bűncselekmények elkövetőit, hogy járuljanak hozzá az áldozataikról való gondoskodás költségeihez, valamint a nyomozás és a bírósági eljárás fedezetéhez is. A holland büntetés-végrehajtási intézetekben mintegy 12 ezer embert tartanak fogva, és a hivatalos becslések szerint az elítéltek hozzájárulása fogvatartásukhoz évi nettó 65 millió euró (kb. 19,5 milliárd forint) pluszbevételt jelentene a holland állam számára.

Forrás: Prisoners to pay €16 a day for their time in jail: justice ministry. Dutchnews, 2014.01.13.

Kritika érte az észak-walesi szuperbörtönt

A Welsh Affairs Institute tanulmányában kifejezésre juttatta, hogy szkeptikus a tervezett észak-walesi Wrexham szuperbörtön hatékonyságával kapcsolatban. A brit Igazságügyi Minisztérium az új komplexummal a régi és „pazarló”, vagyis nem költséghatékony intézeteket kívánja felváltani, továbbá a minisztérium szerint a beruházás előrevetíti az új börtön munkahelyteremtő képességének jelentőségét is.

Robert Jones, a Cardiff University kutatója azonban rávilágított arra, hogy a környékbeli lakosság köréből viszonylag kevesen tudnak majd sikeresen álláshoz jutni, mivel nem rendelkeznek megfelelő szakmai tapasztalattal. Ennek eredményeképpen az eredeti céltől eltérően elsősorban a Walesen kívül élők húzhatnak hasznot a börtön felépítéséből.

A büntetőintézet Pentre Maelor közelében nyílik majd meg 2017-ben. Robert Jones úgy véli, hogy a 2 ezer főt elhelyezni kívánó intézetben a fogvatartotti létszám mindössze negyede érkezik majd Walesből. Robert Jones tanulmányában kiemeli, hogy az eddigi tapasztalatok és statisztikák alapján a 400 főnél kevesebb elítéltet elszállásoló börtönök jobban teljesítenek, mint a nagyobb intézetek.

Forrás: Wrexham super-prison: Too big and will not help Welsh prisoners. BBCNews, 2013.11.03.

Svéd börtönbezárások

A svédországi szabadságvesztés-büntetésre ítélt fogvatartottak számának csökkenése vezetett ahhoz a döntéshez, hogy az illetékesek négy bv. intézet (Kristianstad, Batshagen, Aby és Haja) bezárását tervezik.

A statisztikai adatok azt mutatják, hogy a svédországi börtönpopuláció 2004 óta évente 1%-kal csökken. A börtönök bezárása kapcsán Nils Öberg, a svéd Büntetés-végrehajtási és Pártfogó Felügyelői Szolgálat vezetője úgy nyilatkozott, hogy a speciális rehabilitációs intézmények és módszerek működése, illetve alkalmazása is hozzájárult a változáshoz.

A brit Guardian napilap egyik cikkében közölte a Stockholmi Egyetem kriminológia professzora, Hanns von Hofer véleményét is az intézetbezárással kapcsolatban. A professzor szerint a bírósági ítélezési gyakorlat változása, a próbára bocsátás előtérbe kerülése is sokat javított a statisztikán.

Forrás: Lack of inmates causes Swedish prisons to shut. Ice News, 2013.11.25.

Tilos a piercing viselése a szlovák börtönökben

2014. január 1-jétől tilos a piercing-viselés a szlovák börtönökben, így a fogvatartottaknak meg kell szabadulniuk e testdíszektől. Az új szabály jóváhagyását a szakemberek biztonsági szempontokkal magyarázták. Eddig csak azt tiltották, hogy az elítéltek saját kezűleg készítsenek piercinget.

Michal Čička, a büntetés-végrehajtási szervezet szóvivője kiemelte, hogy a testékszerek nemcsak kockázatot jelentenek váratlan esemény, például másik fogvatartott támadása során, hanem el is lophatják őket, ha értékesek.

Forrás: New ban in Slovakian prisons. EuroNews, 2013.08.25.

A női fogvatartottak elhelyezése Nagy-Britanniában

A brit Igazságügyi Minisztérium tervei szerint Anglia és Wales női elítélteit a lakóhelyükhöz közelebb fogják tartani szabadságvesztés-büntetésüket. A szakemberek a visszaesési ráta csökkenését várják ettől a lépéstől, mivel könnyebbé válhat a családi kapcsolatok ápolása és egyszerűbb lesz a munkahely keresése is még a szabadulás előtt.

Az Alsóházban sokan úgy gondolják, hogy a jelenlegi rendszer nem alkalmazkodik eléggé a női elítéltek igényeihez. A Justice Select Committee bírálta a kormány próbára bocsátással kapcsolatos reformjait, mivel azok elsősorban a férfi elítéltek igényeihez igazodnak. Lord McNally, igazságügy-miniszter ugyanakkor kiemelten fontosnak tartja, hogy megakadályozzák a női elítéltek visszaesését. Ennek egyik módja a szabadlábra kerülést követő azonnali munkába lépés.

Jelenleg Angliában és Walesben 13 női börtön működik, de nincs biztosítva, hogy a 4 ezer női elítélt a büntetését a lakóhelyéhez közel tölthesse le. Az Igazságügyi Minisztérium szóvivője kihangsúlyozta, hogy ezen mindenképpen változtatni fognak. A Styal börtönben például egy nyitott körlet felállítását tervezik, ahol kereskedelmi jellegű vállalkozást szeretnének beindítani.

Juliet Lyon, a Prison Reform Trust vezetője úgy látja, hogy a lakóhelyhez közeli elhelyezés és ehhez hasonló, a börtönkörülmények változtatásán alapuló projektek jelentős eredményt nem hoznak. A női elítéltek visszaesési rátáját más módon kellene csökkenteni, nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a függőségek kezelésére, a mentálhigiénés ellátásra, a tanulásra, az otthoni körülmények javítására, a családon belüli erőszak visszaszorítására.

A statisztikai adatok szerint sok női elkövető korábban szexuális bűncselekmény vagy családon belüli erőszak áldozata lett. 53%-ukat már gyerekkorában érte valamiféle bántalmazás, 49%-uk pedig szorongásos megbetegedéstől és depressziótól szenved. Az Igazságügyi Minisztérium és az Országos Egészségügyi Szolgálat távlati terve között szerepel a női elítéltek számára létrehozandó mentálhigiénés, személyiségzavart kezelő szolgálat létrehozása.

Forrás: Female prisoners to serve sentences „nearer families”. BBCNews, 2013.10.25.

Virtuális látogatás egy skót börtönben

A Skót Börtönszolgálat szóvivője jelezte, hogy a családi kapcsolatok ápolása és a visszaesési kockázat csökkentése érdekében a most épülő HMP Grampian intézetben virtuális látogatási rendszert építenek ki. Ennek eredményeképpen az északnyugati területeken élő családtagok számára könnyebbé válik a kapcsolattartás.

A videórendszer tesztelése a Peterhead és Aberdeen börtönökben folyik. Az intézetek igazgatója, Audrey Mooney szerint „az a személy, aki igénybe veszi ezt a szolgáltatást, rendszeresen kapcsolatot tarthat a börtönben lévő szeretteivel, ezen felül időt és pénzt takarít meg.”

Forrás: Virtual visiting for prisoners. BBCNews, 2013.11.04.

Elítéltek sorozatos öngyilkossága Cipruson

A ciprusi Nicosia börtöne ugyan viszonylagosan differenciált rezsimekkel rendelkezik, de a fogvatartottak pszichikai állapotának rendszeres ellenőrzése nem megoldott. Az elítéltek sorozatos öngyilkossága miatt lemondott tisztéről Ciprus börtönparancsnoka. Az 1,2 millió lakosú szigetországban mindössze egy börtön

működik. 2014 januárjában három fogvatartott is végzett magával, 2013-ban 50 elítélt kísérelt meg öngyilkosságot. 2012-ben 35, 2011-ben pedig csak 20 kísérlet történt.

Cipruson a büntetés-végrehajtási rendszer egészének átszervezését tervezik, beleértve a fogvatartottak kockázatértékelésének bevezetését is.

Forrás: Inmate commits suicide at Cyprus prison as system revamp gets under way. Ekathimerini, 2014.01.14.

HIV-terápia a spanyolországi börtönökben

A spanyol Börtön-egészségügyi Társaság a Zamora városában tartott 17. konferenciáján kiemelten foglalkozott a HIV-vírus terjeszkedésével. Sok szakember úgy látja, hogy a szabadlábra kerülő fogvatartottak beilleszkedésének egyik fontos alapfeltétele, hogy egészségesek legyenek, s a HIV-fertőzöttek kezelése a szabadságvesztés-büntetés letöltése alatt kiemelten fontos.

Ma már elterjedt és elismert módszer a HAART (Highly Active Antiretroviral Therapy, vagyis nagy hatékonyságú antiretrovirális terápia). Ma már egyre inkább csak az ART (Antiretroviral Therapy – antiretrovirális terápia) vagy a CART (Combination Antiretroviral Therapy – kombinációs antiretrovirális terápia) elnevezéssel találkozunk. A HAART lényege, hogy a HIV életciklusa során az orvos egyszerre több helyen avatkozik bele a HIV szaporodásába, illetve működésébe. A gyógyszerek nem képesek elpusztítani a vírust, de jelentősen lelassítják a szaporodását. A vírus szaporodásának lelassulásával a betegség súlyosbodása is lelassul, nagymértékben kitolódik.

A résztvevők a statisztikai adatok figyelembe vétele mellett egyetértettek abban, hogy a HIV-fertőzött fogvatartottak kezelése multidiszciplináris megközelítést igényel, mivel sokan közülük mentális betegséggel is küzdenek vagy drogfüggők.

Forrás: Expertos demandan tratamientos antirretrovirales que faciliten la adherencia a pacientes con VIH+ en prisión. Medicina, 2013.10.24.

Hiányosságok a rehabilitációs programokban

Az angliai független börtönfelügyelet (Independent Monitoring Board – IMB) a magatartáskezelő programokat vizsgálta meg az Nottinghamshire megye egyik börtönében. Megállapították, hogy a HMP Whatton intézetben a nemi erkölcs elleni bűncselekmények elkövetői túlságosan hosszú idő után jutnak megfelelő kezeléshez.

A kutatás egyik vezetője, John Webster azt tartotta a legnagyobb problémának, hogy a kezelések nem kezdődnek meg azonnal, hanem az elítéltek egy része várólistára kerül. Előfordul az is, hogy az érintettek akár két évig sem tudnak a speciális rehabilitációs programhoz csatlakozni. Az intézet 840 elítéltség kb. 70%-a pedofil jellegű bűncselekményért tölti büntetését!

Az IMB azt is kiemelte, hogy a szexuális bűncselekményt elkövetők egy részének az eddigi gyakorlatnak megfelelően továbbra is szüksége van a gyógyszeres kezelésekre. Ezeknek a kezeléseknak az életben csak pozitív hatását látni. A gyógyszeres terápiás programban való részvétel önkéntes alapon történik. Az anti-libidó projekt 2009 óta működik az intézetben.

Forrás: Sex offenders at a Nottinghamshire prison. BBCNews, 2013.10.29.

Kábítószerfüggő elítélteket támogató program Máltán

Az Új Remény elnevezésű program létrehozója a Caritas Málta Alapítvány, amelynek egyik fő tevékenysége a drogfüggő elítéltek és ex-elítéltek rehabilitációja. A rehabilitáció minden esetben egyénre szabott, és szakmailag felkészült személyek támogatásával működik. A program során a szakemberek felméri az elítélt jelenlegi és jövőbeli szükségleteit, fizikai és mentális állapotát és a szükséges kezelés jellegét. Rendkívül fontos, hogy a kezdeményezés révén az elítéltek nyomon követése is megvalósul.

Forrás: Drog addicted inmates program in Malta. BBC News, 2013.08.27.

„Börtön Vállalkozói Program” az USA-ban

A 2004-ben létrehozott texasi „Börtön Vállalkozói Program” újabb végzősei vették át a bizonyítványukat, és tartották meg ballagási vacsorájukat tavaly szeptemberben. A Börtön Vállalkozói Program egy Houston székhelyű nonprofit szervezet, amely segíti a fogvatartottak vállalkozóvá képzését. Az oktatás mellett fontos a mentorok tevékenysége is. A projekt résztvevői mindannyian képessé válnak vállalkozások elindítására és fenntartására. Az oktatásra Dallasban és Houstonban kerül sor.

A program támogatója az 1984-ben alapított szintén Houstoni székhelyű Amerisource, az egyik legnagyobb és leggyorsabban növekvő független kereskedelmi, pénzügyi vállalat az országban.

Forrás: A business boot-camp teaches qualified Texas prisoners real-world business skills. EIN News, 2013.09.25.

Az elítéltek foglalkoztatása egy svájci börtönben

A svájci Wauwilermoos bv. intézet húszféle munkavégzési lehetőséget kínál a szabadságvesztés-büntetésüket töltő elítélteknek. A svájci reszocializáció fontos része a munkavégzés és az önfejlesztés. A Lucerne közelében található 150 hektáros területen napközben az elítéltek szabadon mozoghatnak. Az intézet igazgatója kihangsúlyozta, hogy szeretnének minél realisztikusabb életkörülményeket teremteni, hogy a szabadlábba kerülést követően zökkenőmentes legyen az újrakezdés.

Az intézetben 61 fő van elhelyezve, akik 19 és 70 év közöttiek, 2 hónap és 4 év közötti szabadságvesztés-büntetésüket töltik. A bentlakók 50%-a a bűncselekmény elkövetésekor munkanélküli, egyharmada büntetlen előéletű volt.

Az intézetben élők szoros napirend szerint dolgoznak, néhányan a konyhán dolgoznak, a többiek az organikus kertben vagy a műhelyben tevékenykednek. A börtönben készült termékekből átvész a Coop és a Migros áruház is. A tanuló körök 4–6 főből állnak, a fogvatartottak németet, matematikát és informatikát tanulnak, továbbá szakmai képzésre is lehetőség nyílik. Adolf Amrein instruktor szerint legkönnyebben a fiatalok motiválhatók, akik még hisznek a változásban, jobb jövőben, s belátják, hogy vannak hiányosságaik, amit pótolni kell.

Forrás: Preparing for free life. Local Paper, 2013.10.10.

Farm projekt Észak-Franciaországban

Az észak-franciaországi Moyembrie börtönfarmon megfelelő személyiséggel és munkabírással rendelkező elítéltek vesznek részt a mezőgazdasági programban. A Párizstól kétóránnyira található Picardy régióban lévő, 1990-ben megnyitott gazdaságban 15, szabadulás előtt álló fogvatartott dolgozik.

Anne-Marie Pery, egykori tanár, szociális munkás vezeti a projektet. A fogvatartottak munkaidőn túl szabadon mozoghatnak a 20 hektáros területen. Az elítéltek között van olyan, aki a farmon marad a szabadlábba kerülést követően is.

A Moyembrie farm nagyon büszke arra, hogy 23 éve töretlenül működik. A farmon dolgozó elítéltek 10%-a követ csak el a szabadlábba kerülését követően újabb bűncselekményt. A 60%-uk pedig talál – sok esetben ugyan csak rövidtávra – munkát, vagy esetleg továbbképzésre vállalkozik.

Forrás: Learning everyday life, farm project for inmates. France24News, 2013.10.10.

Csirke- és halfarm egy indiai börtönben

Az indiai Coimbatore központi büntetőintézet csirke- és haltenyésztésbe kezdett. A börtönigazgatóság civil szervezetek segítségére támaszkodva tudta csak beindítani a tevékenységet. A Times of India című újság azt a tájékoztatást kapta, hogy az intézet a csirkehúst a saját konyháján dolgozza fel, és csak a halak egy részét fogják külső piacon értékesíteni. Elsősorban a csirke- és haltenyésztésben jártas fogvatartottakat fogják bevonni a programba, a létszámot folyamatosan növelik, s a tapasztalattal rendelkező elítéltek fogják betanítani a többieket az elvégzendő részfeladatokra.

Az indiai intézetben 1 700 főt tartanak fogva. Sokféle munkavégzésre nyílik lehetőség, például szövésre, varrásra, könyvkötészetre, szőnyeg, egyenruha, esőkabát és szűnyogháló készítésére. Egy szakképzett fogvatartott 100 indiai rúpiát (kb. 360 forintot), egy betanított munkás 89 indiai rúpiát (kb. 318 forintot), egy szakképzetlen pedig 60 indiai rúpiát (kb. 214 forintot) keres naponta.

A vezetőség tervei között szerepel egy szalvétakészítő üzem és egy pékség beindítása is, továbbá, hogy börtönbazárt szerveznek, ahol minden egyes előállított termékből lehet vásárolni.

Forrás: Poultry, fish farm soon in Kovai prison. A Subburaj, TNN, 2013.10.23.

Reintegrációs program fiatalok számára

2013 szeptemberében újabb évfordulóját ünnepelte a Prisma-program a Seehaus Fiatalok Farmján. Leonberg polgármestere és Baden-Württemberg tartomány igazságügy-minisztere pozitívan értékelte a kezdeményezés működését. A Prisma-program a felelősségteljes viselkedést segít megtanulni.

A leonbergi farmon 14 és 23 év közötti fiatalok élnek egy 400 éves felújított gazdasági épületben. A program 12–24 hónapig tart, figyelembe véve a szabadságvesztés- büntetés időtartamát. A tanulás, a közösségért végzett munka és az eltervezett, megalapozott jövő segít megelőzni az újabb bűncselekmény elkövetését.

Forrás: PF Germany Celebrates Prisma. The Guardian, 2013.10.23.

Man sziget elítéltejei és a munkavégzés

A brit korona függősége, Man sziget elítéltejei cégek és jótékonyági szervezetek számára végeznek munkát, jelenleg fakerítés-paneleket készítenek és újrahasznosított papírból készült bevásárlótáskákat gyártanak. Ezek a feladatok a rehabilitációs projektekbe illeszkednek. A sziget kormánya reméli, hogy a helyi cégekkel és szervezetekkel való együttműködés segíti a fogvatartottak átképzését is. A belügyi részleg az intézet falain belül végzett és könnyen ellenőrizhető munkára fókuszál. Szóvivőjük kijelentette, hogy nehéz lenne valamennyi elítélt munkáját értékelni és felügyelni a börtönön kívül.

Nigel Fisher, az intézet igazgatóhelyettese is jelezte, hogy túl sok nehézségbe ütközne a külső helyszíneken történő munkavégzés. Néhány kísérletre már sor került, hogy az intézeten kívül is dolgozzanak a fogvatartottak, például a Jurby templom festésében részt vettek, de a program megvalósulására csak az épület közelsége miatt kerülhetett sor, és egy civil szervezet is segítséget nyújtott.

Forrás: Project in Isle of Man prison. Isle of Man Today, 2013.10.02.

Csokoládékészítő fogvatartottak

A milánói Busto Arsizio börtön falai között működik a Dolci Liberta csokoládékészítő üzem. A cég naponta 700 kg csokoládét és 300 kg aprósüteményt készít. Általában 40 elítélt dolgozik az üzemben, ahol a havi fizetés 400–600 euró (kb. 120–180 ezer forint) között mozog. A csokoládék eladása egyelőre elsősorban Olaszországra korlátozódik, de interneten próbálnak terjeszkedni. Az üzem munkásai

közé – a kéthónapos szakképzést követően – csak a legjobb magaviseletű, még legalább két év hátralevő büntetéssel rendelkező elítéltek kerülhetnek.

Forrás: Tim Lewis: Life is sweet: the prisoners who make some of the world's finest chocolates. Observer, 2013.04.20.

„Újrakezdés” program Texasban

Dallasban közel 150 ex-elítelt számára tartottak ünnepséget, akik a szabad életre felkészítő programot sikeresen befejezték. A Potter's House Sunday lelkésze, T. D. Jakes az ünnepség keretében mutatta be a rehabilitáció hasznosságát. Az egy évig tartó „Újrakezdés a texasi bűnelkövetőknek” kezdeményezés 2005 óta támogatja az ex-elítélteket a munka- és szálláskeresésében is.

Forrás: Former inmates graduate from re-entry program. Dallas News, 2013. 03.11.

A börtönből szabadultak segítése Oroszországban

A Prison Fellowship International oroszországi szervezetének egyik, börtönből szabadultakat támogató központja Voronyezsben működik. A több mint 10 éves múlttal rendelkező szervezet rehabilitációs programokkal segíti a fogvatartottakat egy egészségesebb, produktívabb élet megvalósításában, és egy 40 fő befogadására alkalmas félúti házat tart fenn az oroszországi iparvárosban.

A mentorok nagy hangsúlyt fektetnek a szakmunkásképzésre, sokan mezőgazdasági végzettség birtokában hagyják el a központot. A mezőgazdasági gépek kezelése és a háziállatokról való gondoskodás elsajátítása fontos alapja lehet egy új életnek.

Forrás: Rehabilitation program for prisoners in city of Voronezh. Moscow News, 2013.12.05.

Audiovizuális program Spanyolországban

A Caixa bank több mint 30 ezer eurót (kb. 9 millió forintot) adományozott a murciai börtönöknek a Kiné-program finanszírozásához. A kezdeményezés középpontjában a szociális felzárkóztatás és az audiovizuális kifejezőmód áll. A projekt vezetője Gerardo Cuartero, a Caixa Murcia területi igazgatója. A Kiné a murciai fiatalok elítéltek pszichoszociális ellátásáról gondoskodik, amely során a résztvevők a munkaműhelyekben rövid grafikai munkák során, az audiovizuális eszközök segítségével igyekeznek kifejezni önmagukat.

A kurzussal párhuzamosan 17 fiatal készített rövidfilmet. Diego Marín, az Euroacción Murcia Kulturális Szövetség egyik képviselője arról számolt be, hogy a fogvatartottak terapeuták közreműködésével fejlesztik szociális érzékenységüket, és megtanulják érzelmeik kifejezését.

Forrás: La Obra Social 'La Caixa' impulsa iniciativas. Europa, 2013.12.03.

Szélesebb körű számítógép-használat Hollandiában

Fred Teeven igazságügy-miniszter javaslata szerint a holland börtönökben minden zárkába számítógépet kellene telepíteni. Természetesen az elítéltek csak csökkentett üzemmódú gépeket kapnának, nem lenne módjuk elektromos levelezésre és a világháló tartalmaihoz is csak nagyon megszűrten jutnának hozzá. Teeven terve szorosan kapcsolódik az oktatási program elemeihez. A számítógép-használat révén a fogvatartottak az előzetesen jóváhagyott távtanfolyamokon vehetnének részt.

Forrás: More computers in the cells. Dutchnews, 2013.09.27.

Az ellenőrzött internethasználat kérdése

Két angliai civil szervezet, a Prison Reform Trust és a Prisoners Education Trust álláspontja szerint az összes elítéltnak biztosítani kellene a felügyelet alatt folytatott internetezést, mivel az internet-elérhetőség nélkülözhetetlen része a családi kapcsolatok fenntartásának és a továbbképzések lebonyolításának.

A börtönfelügyeletnél dolgozó Nick Hardwick sem tartja helyesnek az internet születése előtti időszakba kényszeríteni a szabadságvesztés-büntetésüket töltő fogvatartottakat. A brit kormányzat azonban úgy látja, hogy az internet használatából fakadó előny eltörpülne az intézetek biztonsági rendszerében okozott károk mellett.

A fent említett két szervezet a szabadabb internethasználat mellett elsősorban annak rehabilitációs és oktatási jelentősége miatt kampányol. Véleményük szerint még több elítélt számára kellene biztosítani az e-mailhasználatot, a szabadlábra kerülés előtt álló fogvatartottak számára pedig lehetőséget kellene teremteni, hogy át tudják nézni az álláshirdetéseket és azokra jelentkezni is tudjanak.

A szabad internethasználat ellenzői elsősorban a szökési kísérletek számának növekedésétől és az illegális tárgyak szélesebb körű becsmérlésétől tartanak.

Forrás: Let prisoners use the internet. BBCNews, 2013.10.28.

Börtönszínházi fesztivál Bukarestben

Tömegeket vonzott egy rendhagyó színházi fesztivál Bukarestben. Hat romániai börtön, azaz az aradi, a brailai, a feketehalmi, a jilavai, a rahovai és a nagybányai intézet hatvan elítélte lépett fel a kulturális rendezvényen. A művészetekkel való foglalkozás sokrétű és összetett tevékenység. A dráma oktatása és a színpadi szereplés olyan folyamat, aminek során javítani lehet az önbizalmat, az önbecsülést, sor kerülhet a csapatépítésre, a kommunikációs és a saját prezentációs készség fejlesztésére. A megszerzett pozitív tapasztalat és a művészeti munka is hozzájárul a fogvatartottak szemléletváltásához, és része lehet a visszaesés elleni küzde-

lem lépcsőzetes folyamatának. Ennek tudatában sok romániai bv. intézetben ösztönzik az elítélteket a művészeti projektekben való részvételre. A szakemberek szerint a felnőtteknek meg kell adni a lehetőséget az élethosszig tartó tanulásra, bárhol is vannak.

Forrás: Unusual performance in Romania. EuroNews, 2013.11.22.

Ételfesztivál az új-zélandi Wellingtonban

Az évente megrendezésre kerülő wellingtoni ételfesztivál alkalmából 70 szerencsés résztvevő fogyaszthatta el a Rimutaka börtönben készült négyfogásos menüt. Martin Bosley wellingtoni séf készítette fel az eseményre a hat önként jelentkező fogvatartottat. Az ételfesztivál remek alkalmat teremtett arra, hogy az elítéltek is megismerkedhessenek a jellegzetes wellingtoni ételekkel (pl. lazacszendvics, marhasült, kacsa parféval) és azok ízvilágával.

Forrás: Prison feast: Foodies get served four course meal cooked by prisoners in jail. New Zealand Book, 2013.08.12.

Ikonfestészet egy lengyel börtönben

A Lengyelország észak-keleti részében található białystoki női börtönben egy új program keretében az elítéltek ikonokat festenek. A 2012 decemberében indult kezdeményezés eredményességétől függ, hogy 2014-től a projekt átkerülhet-e a férfi börtönbe is.

Jan Grigoruk vezeti a projektet, aki úgy gondolja, hogy kezdetben a fogvatartottak csak időöltést látnak a festészetben. Kis idő elteltével azonban egyre átszellemültebben dolgoznak. Megértik az ikonok készítése mögött húzódó gondolatokat, az ikonok célját, azaz Isten és szentjei tiszteletének tudatosítását. Jan Grigoruk eddigi tapasztalatai alapján úgy látja, hogy a résztvevők a kurzus végére képesek olyan képet alkotni, ami segíti az ábrázolt személy és a szentkép előtt imádkozó közötti kapcsolatteremtést, így tehát átvitven a vallásos szemlélődő és az Isten közötti kapcsolat megteremtését.

Forrás: Iain Smith: Religious Art For Polish Inmates. BBCNews, 2013.02.26.

A vallási jogok érvénysülése egy francia börtönben

A Grenoble közelében levő Saint-Quentin-Fallavier bv. intézetben a muszlim elítéltek számára elérhetővé vált a halál ételekhez való hozzáférés. A rendelkezés megvalósítása mögött a szabad vallásgyakorlás biztosítása áll.

A halál étel az iszlám vallás szabályai szerint feldolgozott és elkészített élelmiszert jelent. Az Európai Unió elvileg előírja, hogy az étkezésre szánt állatokat a vágóhidakon elkábítsák, mielőtt megölnék őket, de kivételt jelent a kóser és a

halal vágás, amelyeket az Emberi Jogok Európai Bírósága vallási jognak tekint. Az említett évezredes hagyományok gyakorlását több állatvédő szervezet állatkínzásnak tartja, és nagyrészt az ő követeléseik hatására az EU-tagországo kból Lengyelország mellett Luxemburg és Svédország, a többi európai ország közül pedig Norvégia, Svájc és Izland már betiltotta ezeket a vágási eljárásokat.

Forrás: Sam Ball: In French prison halal meat is served. France 24 International News, 2013.11.28.

Börtönlelkészek találkozója Olaszországban

A Róma közelében található Sacrofano adott otthont az olaszországi börtönlelkészek összejövetelének, amely a következő címet viselte: „Igazságosság: büntetés vagy kiengesztelődés? Szabadnak lenni, hogy felszabadítsunk”.

Ferenc pápa a börtönlelkészek 200 fős csoportjával találkozott, akik Olaszország-szerte teljesítik nehéz, de rendkívül fontos szolgálatukat. A Szentatya nagy szeretettel fordult hozzájuk, és kérte, hogy tolmácsolják üdvözetét a fogvatartottak számára. Ferenc pápa, aki már a kinevezését követő első hónapokban 500 levelet kapott olaszországi fogvatartottaktól, nagy örömmel vette át a Rebibbia intézet női elítéltei által elkészített utazótáskát.

Mariano Crociata püspök, az olasz püspöki konferencia titkára a találkozáson kihangsúlyozta, hogy a börtönök túlszűfo ltsága miatt a fogvatartottak gyakran az emberi tűrőképesség határán élnek, így mindenki másnál nagyobb szükségük van a hitre, bizalomra, nevelésre és reményre, hogy sikeresen túljussanak életüknek ezen a nehéz időszakán.

Forrás: „Giustizia: pena o riconciliazione. Liberi per liberare”. Corriere della Sera, 2013.10.24.

Karácsonyi Angyal Fája program

Az Prison Fellowship International oroszországi szervezete karácsonyi tábort szervezett. A Testvéri Börtöntársaság hét évvel ezelőtt rendezte meg először a Karácsonyi Angyal Fája programot. Tavaly 45 oroszországi börtön elítélteinek családját keresték fel, és végül 12 ezer gyerekeknek szállítottak ajándékot. A szervezet nyári tábora a Jézus háza nevet viseli. Az egyhetes program keretében a gyerekek a bibliai történetek hallgatásán kívül lelki támaszra lelnek, s idejük egy részében pedig sportolhatnak és játszhatnak is. A táborban eddig mindössze 30 fővel tudtak foglalkozni, a létszámot szeretnék 100-ra emelni a következő évben. Egy új kezdeményezés eredményeképpen egy gyermekeknek szóló Biblia készítése is folyamatban van már. A Bibliát az említett 12 ezer gyermek mindegyikéhez szeretnék eljuttatni.

Forrás: Christmas Angel Tree program for inmates' children. Moscow News, 2013.12.03.

15 éves a texasi Börtön Könyvek projekt

Az Austin székhelyű Börtön Könyvek projekt részt vett a 2013. október 26-án és 27-én megtartott Texas Könyvfesztiválon. A Börtön Könyvek projekt Texas-szerete biztosítja a börtönlakóknak az ingyenes tankönyveket és oktatási anyagokat. 1998-as megalakulása óta a non-profit szervezet – önkéntesei által – több mint negyedmillió könyvet osztott szét Texas fogvatartottjai között. A Börtön Könyvek Projekt azon dolgozik, hogy fejlessze a bebörtönzöttek írás- és olvasáskészségét, továbbá elősegítse az olvasás szeretetét.

A Texas Könyvfesztiválon való első megjelenése alkalmából a Börtön Könyvek projekt bemutatta az érdeklődők számára a szervezetet, illetve az eddigi eredményeiket. A fesztivál vendégei megvásárolhatták azokat a könyveket, amelyeket nem lehetett elküldeni az elítélteknek. A non-profit szervezet ezáltal kívánt anyagi forrásokhoz jutni a különösen magas postai díjak terhének csökkentése céljából.

Scott O’Dierno 15 év óta tevékenykedik a Börtön Könyvek csapatában. Úgy véli, hogy a kezdeményezés egyértelmű sikerét mutatja, hogy minden hónapban kb. ezer kérés érkezik be hozzájuk, amit teljesíteni kellene.

Forrás: IBP’s first appearance at the Texas Book Festival. EIN News, 2013.10.30.

ESEMÉNYNAPTÁR

(2013. október 1-jétől december 31-éig)

OKTÓBER 1.

Átadták a Tolna Megyei Bv. Intézet felújított tetőszerkezetét és az újonnan telepített napkollektorokat. Az átadóünnepséget dr. Tóth László, a Belügyminisztérium gazdasági és informatikai helyettes államtitkára, továbbá Varga Valéria bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok gazdasági és informatikai helyettese részvételével tartották meg. A beruházások célja a melegvíz-felhasználás optimalizálása, ezzel együtt az energiamegtakarítás, valamint a tetőszerkezet megerősítése, a héjazat és az ereszcsonna felújítása volt.

Az egyik, az Új Széchenyi Terv keretén belül meghirdetett projekt a Helyi hő és hűtési igény kielégítése megújuló energiaforrásokkal c. pályázaton elnyert, több mint 16 millió forint vissza nem térítendő támogatásból valósult meg. A másik projektet a büntetés-végrehajtás finanszírozta

és hajtotta végre. A 20 millió forintos beruházás célja a tetőszerkezet megerősítése, és ezzel együtt a héjazat teljes, valamint az ereszcsonna részleges felújítása volt.

Az Ábránd Textil Termelő és Kereskedelmi Kft. és a Kalocsai Konfekcióipari Termelő és Kereskedelmi Kft. összeolvadásával megalakult az Adorján-Tex Konfekcióipari és Kereskedelmi Kft. A kalocsai székhelyű gazdasági társaság négy fióktelepen látja el feladatait, tevékenységi köréhez a formaruházat, védőruhák, munkaruhák, egészségügyi ruházat, alsó- és felső ruházat készítése, ágynemű és egyéb háztartási textíliák konfekcionálása, valamint szőnyegszövés, népművészeti termékek előállítás, illetve más bér munkák végzése is tartozik. Az összevonás következtében még hatékonyabban, összhangban működhet a büntetés-végrehajtási szervezet textilágazata.

OKTÓBER 2.

Az Idősek Világnapja alkalmából ünnepséget tartott a büntetés-végrehajtási szervezet a Fővárosi Bv. Intézet III. objektumának színháztermében. A rendezvényen köszöntötték a kerek születésnapjára évfordulójukat ünneplő nyugállományú kollégákat. Az ünnepségen részt vettek a büntetés-végrehajtás jelenlegi vezetői, valamint a szervezet korábbi országos parancsnokai.

OKTÓBER 7-10.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának meghívására hazánkban tartózkodott a cseh büntetés-végrehajtási szervezet 3 fős szakmai delegációja. A vendégeket Csóti András bv. vezérőrnagy, országos parancsnok fogadta. A látogatás célja a két szervezet ellenőrzési tevékenységének összehasonlítása, elemzése volt. Ezen túlmenően a küldöttség tagjai megismerkedtek a magyar büntetés-végrehajtási szervezet működésével, tájékoztatást kaptak jelenlegi helyzetéről, illetve megtekintették a Budapesti Fegyház és Börtön, a Szegedi Fegyház és Börtön, továbbá a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet objektumait.

OKTÓBER 7-11.

A Veszprém Megyei Bv. Intézet és a Bernauai Bv. Intézet együttműködési megállapodása alapján a bajor intézet részéről 7 fő látogatott Magyarországra. Ennek keretében a vendégek megtekintették a Veszprém Megyei Bv. Intézetet és látogatást tettek a Baranya Megyei Bv. Intézetben. Megtekintették továbbá Veszprémben a régi várbörtön épületét, valamint Veszprém és Budapest nevezetességeit.

OKTÓBER 8-11.

Az Állampusztai Országos Bv. Intézet vendégeként hazánkban tartózkodó 4 fős romániai delegáció, a Csíkszeredai Bv. Intézet munkatársai szakmai útjuk során az állampusztai intézeten kívül a Pálhalmai Országos Bv. Intézetet és a Szegedi Fegyház és Börtönt is felkeresték – bepillantást nyerve az intézetek működésébe és a fogvatartottak munkáltatásába.

OKTÓBER 9.

A Bv. Szervezet Oktatási Központjában – az oktatási központ szervezésében – rendezték meg a büntetés-végrehajtási szervezet 2013. évi sakkbajnokságának országos döntőjét a regionális selejtezőket megnyerő hat bv. intézet csapatának részvételével. A csapatversenyt a Fiatalkorúak Bv. Intézete nyerte, egyéniben Kovács Tamás bv. zászlós, az Adorján-Tex Kft. dolgozója lett az első. A díjakat dr. Zakhar Tibor bv. ezredes, az oktatási intézmény igazgatója adta át.

OKTÓBER 10.

A Bv. Szervezet Oktatási Központjának 10 fős csapata részt vett a Belügyminisztérium Tanintézeti Országos Járórbajnokságán. A csapat a verseny összesített eredményében az V. helyezést érte el, valamint megkapta a legsportszerűbb csapatnak járó különdíjat.

OKTÓBER 14-16.

Hazánkban tartózkodott a lengyel büntetés-végrehajtási szervezet

- 4 fő intézetparancsnokból és 2 fő intézeti orvosból álló - szakmai delegációja. A vendégeket Rózsahegyi Tamás bv. alezredes, intézetparancsnok, valamint dr. Torma Albert bv. o. ezredes, a BVOP Egészségügyi Főosztályának vezetője fogadta. A látogatás célja a két szervezet, illetve az egyes intézetek egészségügyi tevékenységének összehasonlítása, elemzése volt. A küldöttség tagjai megtekintették a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönt, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézetet, valamint a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézetet.

OKTÓBER 16.

Dr. Áder János köztársasági elnök a belügyminiszter javaslatára Tikász Sándor bv. ezredest, a Szegedi Fegyház és Börtön parancsnokát 2013. október 23-ai hatállyal büntetés-végrehajtási dandártábornokká nevezte ki a Sándor-palota Tükörtermében.

OKTÓBER 16-17.

A tököli Fiatalkorúak Bv. Intézetében megtartották a IV. „Zárt ajtók - nyitott lelkek” elnevezésű szakmai konferenciát. Az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karával közösen szervezett rendezvényen közel 250 - a bün-

tetés-végrehajtásban, a gyermekvédelemben és a bűnmegelőzésben dolgozó - szakember vett részt. A színvonalas előadásokon túl a szekcióüléseken értékes ajánlások fogalmazódtak meg a közös munka folytatásáról.

OKTÓBER 17.

Átadták a P. Kiss Szaléz ferences rendi szerzetes emlékére kialakított emlékhelyet a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben. A rendezvényen részt vett - többek között - Firtl Mátyás országgyűlési képviselő, az Országgyűlés KDNP frakciójának vezetőhelyettese, dr. Háncs Enikő, a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal kabinetvezetője, dr. Takács Péter, a Győr-Moson-Sopron Megyei Főügyészség vezetője és Kálmán Peregrin OMF, a Mátraverebélyszentkút Nemzeti Kegyhely vezetője. Az ünnepségen a büntetés-végrehajtási szervezetet Széles Gábor bv. ezredes, a BVOP Fogvatartási Ügyek Főosztályának vezetője képviselte.

A Szegedi Fegyház és Börtön, valamint a Nagyfa-Alföld Mezőgazdasági és Vegyipari Kft. vezetői és dolgozói koszorúást tartottak az intézet oszlopcsarnokában elhelyezett emléktábláknál. A megemlékezésre az 1984. október 19-én az Alföldi Bútorgyárban hősi halált halt Frank Tibor bv. alhadnagy, Nagy Ferenc bv. alhadnagy és Tóth András bv. alhadnagy, valamint az 1964. október 3-án hősi halált halt Horváth Iván bv. alhadnagy tiszteletére került sor. A résztvevők ezt követően - az elhunytak hozzátartozóinak jelenlétében - megkoszorúzták a hősi halottak sírjait a szegedi Belvárosi temetőben.

OKTÓBER 18.

A fogvatartottak által készített árukat értékesítő mintabolt nyílt meg Sátoraljaújhelyen, az országban elsőként. A boltot dr. Felkai László, a Belügyminisztérium közigazgatási államtitkára és Varga Valéria bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok gazdasági és informatikai helyettese adta át. A büntetés-végrehajtás egy franchise rendszerű bolthálózatot kíván létrehozni Jurta néven, a hálózat első tagja a Sátoraljaújhely belvárosában lévő üzlet, amelynek tulajdonosa és üzemeltetője a ruha- és textiliparban működő, 2013. október 1-jén megalakult Adorján-Tex Kft.

OKTÓBER 22.

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma Szociális és Családügyért felelős Államtitkársága 2013-ban is meghirdette a Családbarát Munkahely Pályázatát. Ez alkalommal közel 250 munkahely küldte be pályázatát, köztük a Fővárosi Bv. Intézet, amely a költségvetési szervek kategóriájában indult és nyert. A Családbarát Munkahely címet és emlékplakettet Soltesz Miklós szociális és családgügyért felelős államtitkár adta át Cséri Zoltán bv. dandártábornoknak és Tóth Gábor

bv. alezredesnek a Magyar Tudományos Akadémia Képes termében.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézetben az 1956-os forradalomban és szabadságharcban hősi halált halt Tomasovszki András és Szilágyi László emlékére az intézet falán elhelyezett márványtáblánál koszorút helyeztek el. A Kodály Zoltán Általános Iskola diákjai versmondással emlékeztek. A megemlékezésen részt vett Nyíregyháza Város Önkormányzata, valamint jelen voltak a hősi halált haltak hozzátartozói.

OKTÓBER 29.

Közös gyakorlatot tartott a Fővárosi Bv. Intézet és a Terrorelhárítási Központ a Venyige utcai börtönben, ahol túszejtéssel elkövetett terrorcselekményt szimuláltak, illetve modellezték annak felszámolását. A gyakorlat célja a rendkívüli esemény kezelésében részt vevő szervek munkájának összehangolása és az együttműködés hatékonyságának növelése volt.

NOVEMBER 5.

A Belügyi Tudományos Tanács és a Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa rendezésében – „Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban” címmel – tudományos szakmai konferenciát tartottak a Belügyminisztérium Márványaulájában. A Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából megtartott rendezvényen dr. Pintér Sándor belügyminiszter külön köszöntötte és kitüntette prof. dr. Korinek László kriminológust, egyetemi tanárt abból az alkalomból, hogy a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjának választották meg. A konferen-

cia levezető elnöke Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka volt. A tanácskozáson számos, a büntetés-végrehajtási szervezet múltjával, jelenével és jövőbeni tevékenységével összefüggő előadás hangzott el. A rendezvény teret adott arra is, hogy az érdeklődők megismerkedhessenek a Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeumi Kiállítóhelye alkalmi kiállításával, illetve a fogvatartottak munkáltatását végző gazdasági társaságok termékeivel.

NOVEMBER 8.

A Bv. Szervezet Oktatási központjában a 14 hetes, alapozó szaktanfolyami képzésben végzett hallgatók kibocsátó ünnepségét rendezték meg. A bizonyítványokat Fok Róbert bv. ezredes, a BVOP Biztonsági Főosztályának vezetője adta át. A 68 fő végzett hallgató közül öten értek el kitűnő eredményt.

NOVEMBER 9.

Egészség- és sportnapot rendeztek a Balassagyarmati Fegyház és Börtön, valamint az Ipoly Cipőgyár Kft. személyi állománya részére a helyi Városi Sportszarnokban „a munkahelyi csoportok egészségmegőrző tevékenységének támogatása” című büntetés-végrehajtási pályázat keretében. A

részvevők játékos sportvetélkedőkön vehettek részt, illetve lehetőség nyílt vérnyomás, vércukor-, illetve koleszterinszint mérésére is.

NOVEMBER 11-14.

A Belügyminisztérium meghívására Németország Észak-Rajna-Vesztfália tartományából szakmai delegáció látogatott Magyarországra. A küldöttséget fogadta dr. Magyariné dr. Nagy Edit szabályozási és koordinációs helyettes államtitkár, valamint Csóti András bv. vezérőrnagy, országos parancsnok. A látogatás célja a büntetés-végrehajtás jogszabályi háttérében és a gyakorlatban jelentkező különbségek összehasonlítása volt az EU-normák tükrében. A észak-rajna-vesztfáliai szakemberek háromnapos látogatásuk során megtekintették a Fiatalkorúak Bv. Intézetét, a Duna-Papír Kft.-t, a Pálhalmi Országos Bv. Intézetet, a Pálhalmi Agrospeciál Kft. mosodai üzemeységét, a Márianosztrai Fegyház és Börtönt, továbbá a Nostra Kft.-t.

NOVEMBER 13.

Megrendezték a büntetés-végrehajtás 2013. évi országos dzsúdóbajnokságát – a Bv. Szervezet Oktatási Központja szervezésében – az UTE Megyeri úti dzsúdótermében 14 bv. szerv 120 versenyzőjének rész-

vételével. A verseny első helyezettje a Szegedi Fegyház és Börtön csapata lett. A díjakat dr. Csató Kornélia bv. ezredes, a BVOP Személyügyi és Szociális Főosztályának vezetője adta át.

NOVEMBER 15-17.

A Pálhalmi Országos Bv. Intézetben egészségnapokat szerveztek az intézet, az Agrospeciál Kft. dolgozói és családtagjaik részére. A három nap számos sportolási lehetőség, tréning kipróbálására, a modern konyhai technológiák megismerésére adott lehetőséget. A program ideje alatt preventív jellegű orvosi szűrés, tanácsadás járult hozzá az egészség megőrzéséhez.

NOVEMBER 20.

A Tiszalöki Országos Bv. Intézetben az Együtt Egymásért Kelet-Magyarországon Egyesülettel közösen végrehajtott pályázati projekt keretében komplex egészségügyi vizsgálatokat (HIV, fertőző betegségek szűrése, vérnyomás- és vércukorszintmérés) vehettek igénybe a személyi állomány tagjai és a fogvatartottak.

NOVEMBER 22.

A tököli Fiatalokorúak Bv. Intézetében megtartották az intézet energetikai korszerűsítésének ünnepélyes átadását. Az ünnepségen meghívott vendégként részt vett dr. Tóth László, a Belügyminisztérium gazdasági és informatikai helyettes államtitkára, Hoffman Pál, Tököl polgármestere és dr. Tarnai Richárd kormány megbízott is. A rendezvény elöljárója Csóti András bv. vezérőrnagy, országos parancsnok volt. Az Új Széchenyi Terv KEOP pályázata keretében megújult

az intézet főkapuja, a biztonsági osztály elhelyezési körlete, a karbantartó és a gépjármű műhely, a látogatófogadó helyiség épülete, az igazgatói épület, valamint négy fogvatartotti szálláskörlet. A felújítással az intézetben dolgozók munkakörülményei és a fogvatartottak életfeltételei egyaránt javultak.

NOVEMBER 29.

A Belügyi Tudományos Tanács ünnepi ülésének keretében, a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából tartott rendezvénysorozat zárásaként a Belügyminisztérium Márványaulájában adták át a belügyi tárca felügyelete alá tartozó szervek tudományos pályázatainak díjait. A Belügyi Szemle című folyóirat pályázatának első díját Somogyvári Mihály bv. főhadnagy, a BVOP Stratégiai Elemzési és Tervezési Főosztályának munkatársa kapta meg „A civil szervezetek szerepe a

büntetés-végrehajtásban” című tanulmányával. A Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa által kiírt pályázat első díját Nagy István bv. hadnagy, a Szegedi Fegyház és Börtön nevelője nyerte el a „Forrásközlések az 50-es évek büntetés-végrehajtásának történetéhez - Javaslat egy egységes kutatási és digitalizálási program kidolgozásához” című dolgozatával.

DECEMBER 6.

A 2013. évi férőhely-bővítési program első állomásaként 86 millió forintos beruházással újabb 24 fogvatartott elhelyezése biztosítható a pécsi börtönben. Az új körletrészeket dr. Tóth László, a Belügyminisztérium helyettes államtitkára és Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka adta át. A Banya Megyei Bv. Intézet utcai szárnyának második emelete korábban irodáknak adott helyet, az épületrészben most tíz két- illetve háromszemélyes zárka, valamint két iroda létesült. A beruházás során a külső nyílászárókat korszerű műanyag ablakokra cserélték, a biztonsági előírásoknak megfelelően kitekintést gátló és jelzőrácsokat szereltek fel. A belső burkolatok cseréje is megvalósult, a zárkaajtókat a büntetés-végrehajtás egyik gazdasági társasága, a váci Duna-Mix Kft. gyártotta, a belső ellátás keretében. A gépészeti rendszer és az elektromos berendezések is megújultak. A víz-, csatorna- és fűtési hálózat cseréje mellett új szellőzőrendszert alakítottak ki, továbbá a régi, korszerűtlen elektromos berendezések helyett korszerű, energiatakarékos eszközöket szereltek fel. A beruházás költségeit a büntetés-végrehajtás finanszírozta, a

kivitelező a pécsi KŐHÁZ Építőipari és Beruházási Zrt. volt. A munkálatok során a segéd munkákat nagyrészt fogvatartottak végezték.

DECEMBER 11.

Szolgáltatelljesítés közben megsérült rendvédelmi dolgozókat tüntettek ki a Belügyminisztériumban. Ősszesen 122-en kaptak elismeréseket, köztük büntetés-végrehajtási dolgozók is. A Belügyminisztérium parlamenti államtitkára, dr. Kontrát Károly példamutató helytállásnak nevezte, hogy a jelenlévők a szolgálati esküjükhöz híven, életük kockáztatásával is végrehajtották a feladatukat, amiért köszönet jár mindannyiuknak.

DECEMBER 12.

Újabb 35 fogvatartott elhelyezése biztosítható a kecskeméti börtönben a férőhely-bővítési program keretében megvalósult, 95 millió forintos beruházás eredményeképpen. Befejeződött a bv. intézet konyhájának teljes rekonstrukciója is, amelyre 109 millió forintot fordítottak. A beruházások költségeit a büntetés-végrehajtás finanszírozta. Az új körletrészt és a felújított konyhát dr. Pintér Sándor belügyminiszter és Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka adta át. A Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet Mátyási utcai objektumában nyolc új zárkát, egy fogvatartotti foglalkoztatót és egy könyvtárhelyiséget alakítottak ki, valamint új irodákat létesítettek a személyi állomány tagjai részére. A beruházás során a segéd munkákat nagyrészt fogvatartottak végezték. A zárkafelszerelési tárgyakat a belső

ellátás keretében a büntetés-végrehajtás gazdasági társaságai állították elő. A konyharekonstrukcióval az intézet bekapcsolódott a büntetés-végrehajtás belső ellátási rendszerébe, a börtönbe közel húsz éven át külső vállalkozó szállította az ebédet. A konyha a HACCP-előírásoknak megfelelően, a költséghatékony üzemeltetés figyelembe vételével készült el. A kivitelezés szintén részben fogvatartotti munkáltatással valósult meg. A 400 fő ellátását biztosító konyha újabb 12 fogvatartott foglalkoztatását biztosítja a jövőben.

DECEMBER 16.

Bíró László tábori püspök, a Magyar Katolikus Püspöki Kar börtönpasztorációs tevékenységgel megbízott referense ünnepélyes szentmise keretében megáldotta a belügyminiszter által az idei Szent Adorján-apon a Balassagyarmati Fegyház és Börtönnek adományozott csapatzászlót. A szentmisén részt vett Schmehl János bv. dandártábornok, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának biztonsági és fogvatartási helyettese, Medvác Lajos, Balassagyarmat polgármestere, valamint Baji János SDB szalézi atya. A szentmise végén Schmehl János köszönetét fejezte ki a személyi állománynak, majd dr. Budai István bv. ezredessel, az intézet parancsnokával átadta Bíró Lászlónak a fogvatartottak által készített, püspöki címert ábrázoló domborművet.

DECEMBER 18.

Száz fővel, másfélszeresére nőtt a Fővárosi Bv. Intézet II. számú, Gyorskocsi utcai objektumának a befogadóképessége. A 200 millió forintos

beruházás költségeit a büntetés-végrehajtás finanszírozta. Az új körleletet dr. Felkai László, a Belügyminisztérium közigazgatási államtitkára és Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka adta át. A korábban a BRFK által használt két emeleten tíz-tíz zárkát, továbbá egy-egy nevelői és közösségi szobát, valamint egy szolgálati helyiséget alakítottak ki. A bővítésnek köszönhetően a jövőben száz fővel több fogvatartott elhelyezésére lesz lehetőség. A kivitelezés során 40 fogvatartott közel 14 000 munkaórát dolgozott. A korszerűsítési munkálatok keretében kicserélték a homlokzati és belső nyílászárókat, felújították a gépészeti és tűzvédelmi rendszert, valamint az elektromos hálózatot is. A beruházás kivitelezője az ÉPKAR Zrt. volt. A zárkafelszerelési tárgyakat a belső ellátás keretében a büntetés-végrehajtás gazdasági társaságai állították elő.

DECEMBER 19.

A belügyi szerveknél dolgozó, hat vagy több gyermeket nevelő nagycsaládosoknak, valamint a szolgálatteljesítéssel összefüggésben elhunyt rendvédelmi dolgozók árváinak és özvegyeinek tartottak karácsonyi ünnepséget a Belügyminisztériumban. Két büntetés-végrehajtási nagycsaládos dolgozó és családja is részt vett a rendezvényen. Dr. Kontrát Károly parlamenti államtitkár dr. Pintér Sándor belügyminiszter nevében köszöntötte a megjelenteket, és ajándékokat adott át. Az államtitkár köszöntőjében kiemelte: az ünnepségre meghívott családok nem csak karácsonykor, hanem az év minden napján számíthatnak a Belügyminisztérium támogatására.

DECEMBER 20.

A Fiataikorúak Bv. Intézete fennállásának 50. évfordulója alkalmából ünnepséget tartottak Tökölön, amelyen az intézet aktív és nyugállományú dolgozói vettek részt. A rendezvényt Hoffman Pál, Tököl város polgármestere is megtisztelte jelenlétével. Ünnepi beszédet mondott Pesti Ferenc bv. őrnagy, mb. igazgató és Tóth Tamás bv. ezredes, a Szombathegyi Országos Bv. Intézet parancsnoka, az intézet előző vezetője, majd dr. Tari

Ferenc, ny. altábornagy, a NKE Rendészettudományi Kar Bv. Tanszékének vezetőhelyettese és dr. Lőrincz József ny. dandártábornok, címzetes egyetemi tanár osztotta meg emlékeit és gondolatait a hallgatósággal. Ezt követően elismerések átadására került sor, melynek során bejelentették, hogy dr. Pintér Sándor belügyminiszter ki-nevezte az intézet igazgatójává Pesti Ferencet, és egyúttal bv. alezredessé léptette elő. Az ünnepség végén Csóti András bv. vezérőrnagy, országos parancsnok értékelte az 50 éves intézet szerepét. Az intézetlátogatást követő állófogadáson Hoffmann Pál beszélt Tököl város és a Fiataikorúak Bv. Intézete kapcsolatáról. A jeles ünnep alkalmából az intézet megjelentette az Akiket nevelésre ítélték című emlékkönyvet, amelyet dr. Lőrincz József és Csányiné Lukács Emese szerkesztett.

Összeállította: D. F. I.

Tudományos-szakmai konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából

A Belügyi Tudományos Tanács és a Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa „Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban” című közös tudományos-szakmai konferenciáját tartották meg 2013. november 5-én a Belügyminisztérium Márványaulájában. A tanácskozás a Magyar Tudomány Ünnepe belügyi fejezetének ünnepélyes nyitórendezvénye is volt egyben.

Az ünnepélyesség jegyében először *dr. Pintér Sándor*, a konferencia fővédnöke köszöntötte és kitüntette prof. dr. Korinek László kriminológus, egyetemi tanárt, a Belügyi Szemle főszerkesztőjét abból az alkalomból, hogy a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja lett, majd *az ünnepelt* megköszönte a méltatást. Ezt követően *dr. Dános Valér* ny. r. vezérőrnagy, a Belügyi Tudományos Tanács ügyvezető alelnöke, a BM Oktatási, Képzési és Tudományszervezési Főigazgatóság vezetője mondott megnyitó beszédet.

A délelőtti program, amelynek levezető elnöke *Csóti András* bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka volt, első előadását *dr. Pallo József PhD.* bv. ezredes, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága főosztályvezetője tartotta meg „A magyar börtönügy kodifikációs historikuma” címmel. *Prof. dr. Farkas Ákos* egyetemi tanár, a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának dékánja a szabadságvesztés-büntetés és a büntetés-végrehajtás változó szerepeiről beszélt. *Prof. dr. Vókó György* egyetemi tanár, az Országos Kriminológiai Intézet igazgatója a büntetés-végrehajtási jognak a jogállamban betöltött szerepét vizsgálta előadásában. *Dr. Lőrincz József* ny. bv. dandártábornok, címzetes egyetemi tanár a magyar börtönügy „fénykorát”, az 1880-tól 1913-ig terjedő időszak eredményeit érzékeltette. *Dr. Lajtár István PhD.*, a legfőbb ügyész közjogi helyettese a büntetés-végrehajtás feletti kontroll különböző modelljeit vázolta fel előadásában.

A rendezvény délutáni programja, *dr. Pallo József* elnökletével, *Schmehl János* bv. dandártábornok, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese előadásával – amely a fogvatartottak kockázatelemzési és kezelési rendszerét, az új bv. törvénytervezet fontos jogintézményét mutatta be – folytatódott. *Dr. Estók József* ny. bv. dandártábornok, a Magyar Börtönmúzeum megalapítója a büntetés-végrehajtás irányításának és felügyeletének a kiegyezéstől a rendszerváltásig terjedő történetét vázolta fel. *Dr. Budai István* bv. ezredes, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön parancsnoka a bv. intézetekben alkalmazható resztoratív technikákat ismertette előadásában. *Dr. Hamula János*, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyintézet orvosigazgatója, osztályvezető főorvosa a fogvatartottak önkárosításának megelőzési lehetőségeiről és annak korlátairól osztotta meg gondolatait a hallgatósággal. A nők fogvatartásának speciális aspektusait *dr. Tanács Eszter Tímea* bv. ezredes, a Kalocsai Fegyház és Börtön parancsnoka mutatta be. *Dr. Fliegauf Gergely PhD.*, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Bv. Tanszékének főiskolai docense „A tetoválás mint szubkulturális jelenség” című előadásában a börtöntetoválások sajátosságait elemezte. *Somogyvári Mihály*

bv. főhadnagy, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága kiemelt főelőadója a civil szervezetek és a büntetés-végrehajtás kapcsolatrendszerét vizsgálta előadásában. Az utolsó eladó, *Horváth Zoltán* bv. törzsőrmester, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar Bv. Tanszékének hallgatója a főiskolai hallgatók alapkiképzésének tapasztalatait foglalta össze. A konferenciát *dr. Pállo József* rövid értékelése zárta.

A tanácskozás a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából megtartott belügyi rendezvénysorozat jól szervezett, sikeres nyitórendezvényének bizonyult, amely teret adott arra is, hogy az érdeklődők megismerkedhessenek Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeumi Kiállítóhelye alkalmi kiállításával, illetve a fogvatartottak munkáltatását végző gazdasági társaságok termékeivel.

A konferencia előadásait a Börtönügyi Szemle jelen száma tartalmazza, illetve *dr. Estók József* előadásának bővített, szerkesztett változatát a folyóirat előző, 2013. évi 4. számában közzeltük.

A szerk.

Átadták a tudományos pályázatok díjait

A Belügyi Tudományos Tanács ünnepi ülésének keretében, a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából megtartott idei rendezvénysorozat zárásaként 2013. november 29-én a Belügyminisztérium Márványaulájában adták át a belügyi tárca felügyelete alá tartozó szervek tudományos pályázatának díjait.

A Belügyi Szemle című folyóirat pályázatának első díját bv.-s kolléga, *Somogyvári Mihály* bv. főhadnagy, a BVOP Stratégiai Elemzési és Tervezési Főosztályának munkatársa nyerte meg „A civil szervezetek szerepe a büntetés-végrehajtásban” című dolgozatával.

Az ünnepi ülésen a Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa „Régi utak, új megoldások” című, három témakörben kiírt pályázatát *dr. Pallo József* bv. ezredes, a BVOP főosztályvezetője, a Tanács megbízott elnöke értékelte. Mint elmondta: a pályázat, amelynek célja a tehetséggondozás volt, és amelyre 14 pályamű érkezett, rendkívül sikeresnek bizonyult.

A díjazott pályamunkák szerzőinek járó elismeréseket *Csóti András* bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka adta át. A pályázat első díját *Nagy István* bv. hadnagy, a Szegedi Fegyház és Börtön nevelője nyelte el a „Forrásközlések az 50-es évek büntetés-végrehajtásának történetéhez – Javaslat egy egységes kutatási és digitalizálási program kidolgozásához” című dolgozatával. Második díjat nyert *Kovács Zsuzsanna* bv. főhadnagy, a Veszprém Megyei Bv. Intézet pszichológusa a fogvatartottak kockázatelemzési és kezelési rendszerének lehetőségeit, módszertani kihívásait elemző pályamunkájával. A harmadik díjat *Reitinger Gábor* bv. főtörzsőrmester, a Fővárosi Bv. Intézet biztonsági felügyelője kapta az „Ítélezés a 11. századi Magyarországon” című dolgozatáért.

A minisztériumi rendezvényt követően rövid ünnepséget tartottak a BVOP dísztermében a Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanács pályázata valamennyi résztvevője számára. *Dr. Pallo József*, illetve *Csóti András* beszélt a megmérettetés jelentőségéről, majd a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka oklevéllel és könyvjutalommal ismerte el a pályázat résztvevőinek munkáját.

A két pályázat győztesével – *Somogyi Mihállal* és *Nagy Istvánnal* – készült villáminterjú a Bv. Hírlevél 2013. évi 6. számában olvasható.

Ajánló

Akiket nevelésre ítélték. Emlékkönyv a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete fennállásának 50. évfordulójára. Összeáll. Lőrincz József, Csányiné Lukács Emese. Tököl, 2013, Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete. 206 oldal.

A kötet, amelynek előszavát az intézet volt igazgatója, Tóth Tamás, utószavát pedig a jelenlegi vezető, Pesti Ferenc írta, méltó módon emlékezik meg a tököli Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete jelentős jubileumáról.

A könyv tartalma hat fejezetre oszlik. Az első fejezet a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásának történetét foglalja össze a Csemegi-kódextól 1962-ig. A második, legterjedelmesebb anyagrész a tököli bv. intézet ötven éves tevékenységének – küzdelmekben bővelkedő – krónikája. A harmadik fejezet az intézet vezetőit sorolja fel. A „Csak a szépre emlékezem...” fejezetben Holienka Józsefné, dr. Csordás Sándor, Hídvégi Imre, Frank Tibor, Módos Tamás, Zimonyi András és dr. Lőrincz József érdekes és tanulságos visszaemlékezéseit olvashatjuk. Az „Ilyen volt – ilyen lett” című ötletes fejezet régi és új képekben mutatja be az intézet fizikai valóságát, adott részleteit, végül az Irodalomjegyzék következik.

Az Emlékkönyv megszületését gondos anyaggyűjtés előzte meg, amelyben Balczér József, Dobrotka Katalin, Dóra Béla, Dömsödi Péterné, Frank Tibor, Hídvégi Imre, Holienka Józsefné, Kesztyűs Alexandra, Zimonyi András és mások vettek részt. Az anyaggyűjtés megszervezése, illetve a kötet szövegének megírása egyaránt dr. Lőrincz József c. egyetemi tanár – az intézet egykori nevelője – munkáját dicséri.

A kiadvány igényes kiviteléhez nagyban hozzájárult a Duna-Mix Kft. gondos nyomdai előkészítő, valamint nyomdai munkája. A kötet megjelenését a büntetés-végrehajtás gazdasági társaságai és egyéb kft.-k támogatták.

Pajzsunk a törvény. Rászoruló csoportok az ombudsmani jogvédelemben. Szerk. Hajas Barnabás, Szabó Máté. Budapest, 2013, Alapvető Jogok Biztosának Hivatala. 488 oldal.

A kötet – tanulmányok formájában – átfogó képet nyújt a védendő társadalmi csoportokról, illetve azok ombudsmani jogvédelméről. A könyv végén rövid ismertetőt találunk Szabó Máté ombudsman 2008 és 2013 közötti vizsgálati projektjeiről és a Hivatal kiadványairól.

Az egyik tanulmány, amelynek szerzője Pajcsicsné Csóré Erika és Varga Éva Csilla, a fogvatartottak helyzetével foglalkozik. A Bevezetésben a szerzők leszögezik, hogy a büntetés-végrehajtás a széles értelemben vett társadalmi-politikai ellenőrző mechanizmusok egyik fontos eleme, részrendszere; a bűnüldözés, igazságszolgáltatás, állampolgári nevelés és a normatív struktúrák mellett erős szankcióként tölti be szerepét. Ugyanakkor a jogállamban a büntetésnek a magatartási

korrekció funkcióját is be kell töltenie, oktató, nevelő, reszocializáló intézményként. A tanulmány kitér a hazai büntetőpolitika változásaira, a börtön zárt világának nehézségeire, különösen a zsúfoltságból eredő problémákra, a fogvatartottak egészségügy ellátására, pszichés problémákra és azok kezelésére, továbbá a fiatalkorúak helyzetére. Külön alfejezet tárgyalja a szabadulásra felkészítést, bemutatva néhány bv. intézet gyakorlatát.

Az Összegzésben a szerzők megállapítják, hogy „az ombudsmani ajánlások hatásaként levonható az a tendencia, hogy sok minden javult a büntetés-végrehajtás rendszerén belül, van fogadókészség a büntetés-végrehajtásért felelős vezetők részéről arra, hogy az ombudsmani kritikákat elfogadják, a javaslatok megvalósítását megfontolva, jobb körülményeket teremtsenek az elítélteknek.”

Parádi József: A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945. Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. (A magyar rendvédelem-történet öröksége 2.) 282 oldal. 2500 Ft.

A szerző a magyar rendvédelem történetének talán legismertebb, legterményebb kutatója, aki tudományos kutatómunkája során a mindenkori magyar állam határőrizetének feltárása mellett figyelmet fordított a Magyar Királyi Vámőrség, a Magyar Királyi Pénzügyőrség és nem utolsósorban a Magyar Királyi Csendőrség történetére is.

A könyv – rendhagyó módon – a csendőrség történetével foglalkozó irodalom áttekintésével, értékelésével kezdődik. Mint a szerző megjegyzi: „Annak ellenére, hogy viszonylag nagy érdeklődés tapasztalható... a volt Magyar Királyi Csendőrség története iránt, meglepően kicsiny a szervezettel foglalkozó tudományos igényű feldolgozások száma. Az „Előzmények” című fejezet a csendőrség intézményének külföldi (osztrák, francia) mintáit mutatja be, majd a Magyar Királyi Csendőrség 1881-es létrehozásának körülményeit leíró fejezet következik. A „Szervezet” című gondolati egység a rendvédelmi szerv szervezeti változásait, átszervezéseit veszi számba. Külön fejezet foglalkozik a személyi állománnyal, a fegyverzet, egyenruházat, felszerelés és jelképek témájával, valamint a gazdálkodás, társadalmi élet, kultúra, sport, tudomány kérdéseivel. Ezt követően a testület felszámolásának 1919-es és 1945-ös történetéről olvashatunk, végül az „Epilógus” című fejezetben a szerző a szervezet szerepének értékelésére vállalkozik. Az úgynevezett főszovegen túl a kötet fennmaradó része számos kiegészítő információt, mellékletet tartalmaz.

Parádi József könyve a Magyar Királyi Csendőrség tevékenységét „mértéktartóan”, a tények és nem prekonceptciók alapján mutatja be. Az adatokban rendkívül gazdag, ugyanakkor szintetizáló, összefoglaló jellegű munka ismerete megkerülhetetlen a téma iránt bővebben érdeklődő olvasók, kutatók számára.

Tanulmányok „A változó rendészet aktuális kihívásai” című tudományos konferenciáról. Szerk. Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán. Pécs, 2013, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja. (Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV.) 512 oldal.

A Magyar Rendészettudományi Társaság Határrendészeti Tagozatának és a Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztályának Pécsi Szakcsoportja – a 2001-ben megteremtett hagyományt követve – Szent László Napja alkalmából, 2013. június 27-én nemzetközi tudományos konferenciát tartott Pécsen „A változó rendészet aktuális kihívásai címmel”. A tanácskozás megrendezését a Hanns Seidel Alapítvány támogatta. A konferencia célja a változó társadalmi környezetben a rendészettel összefüggő kihívások tudományos igényű megvitatása, a rendészetelméleti és szakmai gondolkodás formálása, valamint a gyakorlati alkalmazás elősegítése volt.

A kötet, amelyhez Pintér Sándor belügyminiszter írt előszót, a tanácskozás teljes anyagát tartalmazza. Mintegy hatvan előadás írásos változata található a könyvben, közülük – terjedelmi okokból – csak néhányra tudjuk felhívni a figyelmet.

Finszter Géza tanulmánya a magyar rendészettudomány helyzetét, szerepét, sajátosságait vázolja fel. Teke András dolgozata a rendészetben bekövetkező változásokkal összefüggő kihívások kezelésének tipizálható problematikájával foglalkozik. Kacziba Antal „Közrend, magánrend, közbiztonság” című tanulmányában arra keresi a választ, hogy a magánrend védelme érdekében az állam eddig miként tett eleget feladatának, továbbá, hogy a jövőre nézve milyen feltételek megteremtése szükséges ahhoz, hogy a magánrend védelme megfelelhessen az előre jelezhető biztonsági kockázatoknak. Sallai János írása a globalizáció rendészeti kihívásait elemzi.

A kötet gazdag tartalmából – büntetés-végrehajtási szempontból – érdemes kiemelni Prisznyák Szabolcs bv. őrnagy előadását, amely a büntetés-végrehajtási szervezet informatikai fejlesztéséről, illetve az ebből eredő, a rendvédelemben megvalósuló on-line együttműködés lehetőségeiről számol be.

Vargha László: Kézírásvizsgálat. Kandidátusi disszertáció a kriminalisztika köréből (1959). Szerk. Hengl Melinda. Pécs, 2013, Pécsi Tudományegyetem ÁJK. 189. oldal.

Vargha László (1913–2000) pécsi egyetemi tanár, a büntető eljárásjog oktatója nevéhez fűződik a hazai kriminalisztikai oktatás alapjainak megteremtése. Munkásságának is köszönhetően „az ötvenes évek végétől kezdve mind a mai napig folyamatos a kriminalisztika oktatása és kutatása a pécsi jogi karon – eltérően más jogi karoktól” – jegyzi meg Tremmel Flórián a kiadvány előszavában.

Vargha László a kézírás-vizsgálatról szóló, a korabeli szakirodalmat teljességgel feldolgozó, természettudományos ismereteket is felvonultató értekezése, mely kimagasló tudományos értékeket képvisel, eddig nem volt hozzáférhető. A kötet nem faksimile kiadás, hanem a Magyarországon született első kriminalisztikai tárgyú monográfia utólagos megjelentetése a száz évvel ezelőtt született szerző

előtti tisztelgés jegyében. Az eredetileg írógéppel készült mű „modernizálása”, köteté szerkesztése Hengl Melinda doktoranda munkáját dicséri.

A képekkel illusztrált értekezés bevezető része az írásvizsgálat fogalmát és ágait, illetve tárgyát és problémáit tisztázza. Az első és második rész a sérült okiratok rekonstrukciójával, a láthatatlan írások láthatóvá tételével foglalkozik. A harmadik rész a kézírások okiratok anyagainak vizsgálatát és a kézírás korának meghatározását tárgyalja. A negyedik rész témája a kézírás-hamisítások vizsgálata. A befejező rész szervezési kérdésekre, az írásvizsgálati laboratóriumok felállítására, az írásgyűjtemény létesítésére, az írásszakértők kiképzésére és működésük képesítéshez kötésére stb. tér ki. Az értekezés „függeléke” a kézírás-vizsgálati módszerek gyakorlati kipróbálását mutatja be.

Vókó György: Büntetés-végrehajtási jog és szabálysértési tételek. 5., átdolg. kiadás. Budapest–Pécs, 2013, Dialóg Campus Kiadó. (Dialóg Campus Szakkönyvek. Jogi Szakvizsga Segédkönyvek) 334 oldal. 4980 Ft.

A kiadvány a jogi szakvizsgára való felkészüléshez kíván segítséget nyújtani. „Abban a reményben íródott, hogy valóban segítőtársa tud lenni a büntetés-végrehajtási jogot már egyszer megtanult, avagy azt megismerni óhajtónak, az abból vizsgázni készülőknek” – írja Vókó György a Bevezetésben, majd így folytatja: „Az ismeretközlés olyan módszerét választottam, amely elsődlegesen a jogi felsőoktatás céljait már elsajátított, az elméleti alapokon már túljutott olvasónál nagyobb hangsúlyt helyez a jogalkalmazási alapismeretekre és tapasztalatokra, a gyakorlati követelmények figyelme vételére.”

A könyv a szerző e tárgyban írott tankönyve – „Magyar büntetés-végrehajtási jog” –, a bekövetkezett jogszabály-változtatások, valamint a bírói gyakorlat figyelembevételével készült; aktualitását az új büntetés-végrehajtási törvény, amely csak 2015. január 1-jén lép hatályba, jelenleg nem kérdőjelezi meg.

A kötet anyaga kilenc fejezetet ölel fel. Az első fejezet az alapvető rendelkezésekkel és büntetés-végrehajtási rendszerrel kapcsolatos általános tudnivalókat foglalja össze. A második fejezet a büntetés-végrehajtást övező jogállami biztosítékrendszert írja le. A harmadik anyagrész a szabadságvesztés célját, feladatát, teljesítésének biztosítékait, tartalmát és tartamát tisztázza. A negyedik fejezet a szabadságvesztés végrehajtásának rendjét állítja középpontba. Ezt követően a nem szabadságvesztéssel járó büntetések, illetve a büntetőjogi intézkedések végrehajtásáról, valamint az elítéltek utógondozásáról olvashat a vizsgára készülő. Az utolsó három fejezet a személyes szabadságot érintő büntetőeljárás-jogi intézkedések (örizetbe vétel, előzetes letartóztatás stb.), továbbá az elzárás és szabálysértési elzárás végrehajtásával, illetve a járulékos büntetés-végrehajtási feladatokkal foglalkozik. Bő iratmintatár található a kiadványban, amely végezetül ismerteti a jogi szakvizsga követelményeit és függeléként a szabálysértésekkel kapcsolatos tananyagot.

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára legújabb szerzeményeiből)

